ALBÜM

DERGİSİ

AYLIK GÖRSEL KÜLTÜR DERGİSİ SAYI: 3 / NİSAN 1998 FİYATI: 600.000 TL

LIEBIG KARTLARI BAHAR FOTOĞRAFLARI **DÜNYA GÜZELİMİZ** KÖY ENSTİTÜLERİ **HOTEL TOKATLIYAN**
AYASTEFANOS RUS ANITI **DOĞAN KARDEŞ KİMDİR?** EGEMEN BOSTANCI **SELANİKLİ AKİF AİLESİ**

ISSN 1301-7268
9 771301 726005 04

- İ.M.Ç. 1. Blok No:1248 Unkapanı - İSTANBUL Tel: (0212) 514 15 13 / 3 Hat
- Şemsettin Günaltay Caddesi No: 117 Erenköy - İSTANBUL Tel: (0216) 416 98 62 - 64
- Cemil Topuzlu Caddesi No: 13 Çiftehavuzlar - İSTANBUL Tel: (0216) 478 28 19 / 2 Hat
- Yeşillik Caddesi No: 387 Karabağlar - İZMİR Tel: (0232) 265 36 85 / 2 Hat
- Karacakaya Caddesi No: 87/B Siteler - ANKARA Tel: (0312) 353 84 25 / 3 Hat
- AUTHENTIC HOUSE
  Firuzağa Mahallesi Çukurcuma Caddesi No: 48 - 50 Cihangir - İSTANBUL
  Tel: (0212) 252 19 04 - 252 79 08 - 252 19 23

AYDIN TEKSTİL®
Döşemelik ve Perdelik Kumaş

ALBÜM

Hürgüç Gazetecilik A.Ş. adına
Sahibi
Aydın Doğan

Genel Müdür
Mehmet Yaşin
Genel Yayın Yönetmeni
Gökhan Akçura
Yazı İşleri Müdürü
Okşan Özferendeci
Yayın Koordinatörü
Nazan Ergülen Şarman
Görsel Yönetmen
Sibel İlkin Uçuran
Teknik Tasarım
Şinasi Akgün
Yayın Danışmanı
Hakan Akçaoğlu
Grafik Tasarım
Pilot Grafik
Kapak ve Logo Tasarımı
Esen Karol
Fotoğraf Prodüksiyonu
Gündüz Kayra
Katkıda Bulunanlar
Ümit Bayazoğlu, Yusuf Uçak (fotoğraf)

Pazarlama Bölüm Başkanı
Orhan Taşkın
Ürün Müdürü
Bade Birol
Tanıtım Müdürü
Ebru Timur

Üretim Bölüm Başkanı
Mehmet Çağlarer
Teknik Koordinatör
Gürnan Birincioğlu

Mali İşler Müdürü
A.Oğuz Koban
Ankara Temsilcisi
Şefik Kahramankaptan

REKPA
REKLAMCILIK PAZARLAMA A.Ş.

Genel Müdür: **Nesihan Tokcan**
Genel Müdür Yardımcısı: **Aysun Bayazıtoğlu**
Grup Satış Direktörü: **Yasemin Bilgiç**
Satış Müdürü: **Nuray Berktav**
Rezervasyon
Tel: (0212) 677 06 37/ 0212 677 05 51
Faks: (0212) 677 06 36/ 0212 677 06 67
Küçük İlan Bürosu
Tel: (0212) 227 92 80
Faks: (0212) 236 65 94
Ege Bölge Temsilcisi: **Zynet Attila**
Tel: (0232) 463 51 00
Ankara Reklam Temsilcisi: **Begüm Mengübaş**
Tel: (0312) 467 00 20
Antalya Reklam Temsilcisi: **Nilgün Çetin Gökalp**
Tel: (0242) 243 40 40

Yönetim Yeri
Hürgüç Gazetecilik Ticaret ve Turizm Organizasyon AŞ
Hürriyet Medya Towers, 34544 Güneşli-İstanbul
Tel: (0212) 677 00 00
Ofset Hazırlık
Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.
Baskı ve Cilt
Asır Matbaacılık Renk Ayırma Sanayi ve Pazarlama Ltd Şti
4. Levent 80100 İstanbul Tel: (0212) 283 84 38/39-40
Dağıtım
Yaysat A.Ş.

ISSN 1301 - 7268

BSI REGISTERED FIRM — NATIONAL ACCREDITATION OF CERTIFICATION BODIES

DÜNYANIN ISO 9001 KALİTE BELGELİ İLK VE TEK DERGİ GRUBU

Hürriyet Dergi Grubu

OKUR DANIŞMA HATTI
0212 / 677 05 84

© **ALBÜM**'de yayınlanan yazı, fotoğraf ve her türlü görsel malzemenin yayın hakkı saklıdır. Yazılı izin alınmadan kaynak gösterilerek bile alıntı yapılamaz.

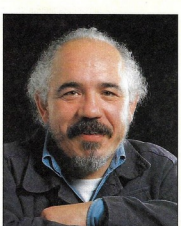

Zaman içinde yolculuk

Albüm Dergisi'ni yayınlamaya karar verdiğimizde, önümüze üç ilke koymuştuk. Albüm ilgi çekici konuları ele alacaktı; konuları ulusal olacaktı ve bunlar mutlaka görsel boyutlarıyla aktarılacaktı. Ama ilk iki sayının deneyleri bunun da ötesine geçmemiz gerektiğini gösterdi. Derginin kişiliğini nasıl geliştirebileceğimizi düşünmeye başladık. Özel bölümler, dosyalar yapmalı mıydık? Örneğin bir sayımızın önemli bir bölümünü tek bir kente ayırmalı mıydık? Bunun, dosya konusuna ilgi duyan okurlar için cazip, ilgi duymayanlar için itici olacağını düşünüp vazgeçtik. Bu arada, çıkan sayılarımızla ilgili izlenimler de gelmeye başladı. Bunlara kulak vermeye başladık. En çok rağbet gören bölümlerden biri 'zaman makinesi' sayfalarıydı. İlanlarımızda da slogan olarak 'zaman içinde yolculuk' deyişini kullanıyorduk. Düşündük. Çeşitli olayları ve portreleri ele alırken, 'zaman makinesi'ndeki ipuçlarından hareket etmemiz yararlı olmaz mıydı? Konu seçerken yıldönümlerini, doğum ya da ölüm tarihle:ini esas olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım değil miydi?

Sözü elbette bir yere getirmeye çalışıyorum; bu sayımızdan başlayarak seçtiğimiz konuları 'zaman makinesi'nin paralelinde ele almaya başladığımızı göreceksiniz. Hemen bu açıdan bakalım konulara... Nisan, bahar mevsimine en çok yakışan bir ay. Öyleyse, eskiden 'bahar' adında nasıl bir mevsim vardı sorusuna, elli yıl önce çekilmiş fotoğrafları yayınlayarak cevap vererelim dedik (Fotoğrafları çeken Othmar'ın 15. ölüm yıldönümünün Nisan ayına rastlaması ise hesap etmediğimiz bir rastlantı). 17 Nisan Köy Enstitüleri'nin kuruluş tarihiyse, eski enstitülülerle görüşmek için de iyi bir fırsattı. Doğan Kardeş dergisine adını veren Doğan Taşkent'i de ölüm yıldönümünde anmak ve tanıtmak doğru olacaktı. Egemen Bostancı, her yıl doğum günü olan 23 Nisan'da arkadaşlarınca anılıyor. Bu yıl, biz de katılabilirdik onlara. Hem de tam 60. yaş gününde... Mimar Sinan'ın 410 yıl önce bu ay öldüğünü öğrenince, eski bir minyatüre yansımış suretini yayınlamak için en iyi zaman olduğunu düşündük. Bütün bu paralelliklere ek olarak, güzellik kraliçeleriyle ilgili yazımızla, Kanal D'nin 'Miss Turkey' yarışmasının aynı aya denk düşmesi bize ayrı bir keyif verdi.

Bütün bunlar elbette 'Albüm'ün sadece genişletilmiş bir 'zaman makinesi' olacağı anlamına gelmiyor. Konularımızı illa ki belli tarihlere oturtmak gibi bir niyetimiz yok. Bağımsız konularımız; zaman içindeki izdüşümünü düşünmeden yayınlayacağımız yazılarımız yine olacak. Albüm kendini zapturapt altına almadan, ama sizlere artı bir tat verecek paralellikleri de gözeterek, zaman içinde çıktığı yolculuğu sürdürecek.

Gökhan Akçura

e-posta: album@hurriyet.com.tr

İçindekiler

10 **MAZİ**
Bahar fotoğrafları
Doğanın uyandığını, etrafın taptaze kokluğunu farkettiğimiz bir zaman dilimi olmaktan ne zaman çıktı bahar?.. Ne zamandır erik ağaçlarının tomurcuklarını görmeden, ilk bahar rüzgârlarının hışırdattığı yaprakların sesini dinlemeden sıcak yaz günlerini karşılıyoruz?..

GÜZEL **20**
Dünyanın en güzel kızı
Gökhan Akçura
İlk Türkiye güzellik yarışmalarının yarattığı coşku uzun sürmedi. Uluslararası yarışmalarda dereceye giren olmayınca, katılım da azaldı. 18 yaşında Dünya Güzeli olan Keriman Halis, yedi aday arasından seçilmişti. Ama hedefe ulaşıldı; genç Cumhuriyetin propagandası başarıyla yapıldı ve 1933'ten sonra yarışmalara izin verilmedi.

Voir au verso.

32 **ARŞİV**
Liebig reklam kartları
Hakan Akçaoğlu
Liebig et suyu şirketi, 1872'den itibaren renkli reklam kartları basmaya başladı. Renkli baskının çok nadir olduğu o yıllarda, önce promosyon için kullanılan kartlar, ilginç serileriyle beklenenin üzerinde ilgi çekti. Türkiye'nin görüntüleri buram buram Kuzey Afrika da koksa, bilgiler pek sağlıklı olmasa da, kartlar, özellikle görsel hoşluklarını hâlâ korumakta...

EĞİTİM **44**
Köy Enstitüleri'nden portreler
Leyla Neyzi
Amaç, eğitimin yaygınlaştırılıp modernleştirilmesiydi. Köy Enstitülü öğrenciler, okullarının binalarını inşa ettiler, okula su getirdiler, ağaç diktiler, yol yaptılar. Yılın oniki ayı açık olan okullarda "hayat ve iş" eğitimini de içeren bir yöntem uygulanıyordu. Böylece, çalıştıkları köyleri kalkındırabilecek köy çocuklarının kimi kendi köyüne yollandı, kimi yurdun dört bir yanındaki diğer köylere...

MEKÂN 56
Hotel Tokatlıyan
Çelik Gülersoy

Cadde üzerindeki "cafe"sinde gelip geçeni seyreden "cam güzelleri" ile, savaş yılları payitaht süpürgeotu yerken sürüp giden mükellef ziyafetleri, ünlü konuklarıyla, Hotel Tokatlıyan, yarım yüzyıllık bir hikâye. Beyoğlu'nun bu alımlı çiçeği, "zamanı geldiğinde" hazin bir bağbozumuyla yokolur.

YAPI 68
Ayastefanos Rus Anıtı
Nezih Başgelen

Üç platformlu bir abideydi. Çan kulesi olarak da kullanılan üst bölümü yeşil parlak bir malzemeyle inşa edilmişti. Anıtın tepe noktasında, Rus kiliselerinin taç motifi ve üçlü Rus haçı vardı. Gerçi ölen Rus askerlerinin hatırasına inşa edildiği iddia edilmişti ama Osmanlı'nın '93 harbindeki yenilgisinin de simgesiydi. Yeşilköy (Ayastefanos) Rus Anıtı, bu acı hatırayı silmek için, inşa edildikten ondokuz yıl sonra törenle yıkıldı.

İSİM 78
Doğan Kardeş kimdir?
Ümit Bayazoğlu

Ayşe ve Kazım Taşkent, "araştıran, eleştiren, bilimsel düşünen, laik, yurtsever, hobi sahibi, sportmen, kibar, kararlı, biraz sert tabiatlı, ne istediğini bilen Avrupai bir çocuk" yetiştirmek amacındaydılar. Oğullarından Doğan Taşkent'i bir kazada kaybedince, bu amaç Türkiye'nin bütün çocuklarına yöneltildi. Doğan Kardeş dergisi, Doğan Apartmanı, Doğan Sigorta ve Doğan Sağlık bu ismin unutulmaması çabalarının sonucuydu.

SAHNE 90
Hisseli Harikalar Kumpanyası

Sayın bayanlar baylar/ Konuklar vatandaşlar/ Duyduk duymadık demeyin/ Başlıyor numaralar/ En son moda şarkılar/ Korkusuz akrobatlar/ Aaah daha neler neler var/ Hisseli Harikalar Kumpanyası/ Açıyor perdesini açıyor/ Hisseli Harikalar Kumpanyası/ Herkese neşe saçıyor.

SOYAĞACI 100
Tütüncü Hasan Akif ailesi
Okşan Özferendeci

Akevler ailesinin, 1900'lü yıllarda Selanik'te başlayan, koltuk merasimli düğünler, uluslararası şirketler, enfes ayva pastaları, masal yerine dinlenen Tevfik Fikret şiirleri, rüya gibi gergeflerle bezeli yüz yılı...

AYRICA

zaman makinesi / bir fotoğraf bir anı: Selim İleri / o da yaşadı: Pazarola Hasan Bey / buluşma noktası: Yüksekkaldırım / anket / ayrıntı: Mimar Sinan'la tanıştım / kitaplar / müzik / sergi / haberler / burç: Osmanlı'da burçlar-Koç

Hakan Akçaoğlu arşivi

NİSAN BALIĞI!

Havacılık ve Spor, 1 Nisan 1933, afiş: İhap Hulusi

1 Nisan
1944 Tiyatro ve sinema sanatçısı Hazım Körmükçü öldü.
▷ 1937 Sinema sanatçısı Yılmaz Güney doğdu.
1989 Şair ve sinema yönetmeni Orhan Murat Arıburnu öldü.

2 Nisan
▷ 1948 Yazar Sabahattin Ali öldürüldü.

4 Nisan
1929 Yerli Mallar Haftası ilân edildi.
1949 Kuzey Atlantik Paktı (NATO) kuruldu.

5 Nisan
1925 Sadri Alışık doğdu.
1928 Haldun Dormen doğdu.

7 Nisan
1933 Sakıp Sabancı doğdu.
1984 Fotoğrafçı Othmar Pferschy öldü. Bk: s. 19
△ Kurban Bayramı'nın 1. günü.

8 Nisan
1959 Yazar, siyaset adamı Şefik Hüsnü Değmer öldü.
1985 Yazar Vedat Nedim Tör öldü.

9 Nisan
1588 Mimar Sinan öldü. Bk: s.110-111
1935 İstanbul Telefon Şirketi satın alındı.
1985 Tiyatro ve sinema sanatçısı Şaziye Moral öldü.

YILMAZ GÜNEY
1937 yılında Adana'da doğan Yılmaz Güney, sinemaya 1958 yılında Atıf Yılmaz'ın yönetmenliğini yaptığı "Bu Vatanın Çocukları" adlı filmle başladı. Pütün olan soyadını kullanmayan Yılmaz Güney, yazdığı bir öykü nedeniyle 1961-1963 yılları arasında hapis yattı. Sonraki yıllarda senaryo yazarı ve oyuncu olarak sinema çalışmalarını sürdürdü ve halk arasında "Çirkin Kral" olarak ün yaptı. "Umut", "Acı", "Ağıt" adlı çalışmalarıyla günümüz Türk sinemasının atılımcı kanadına öncülük etti. 18 yıl hapis cezasına mahkum edilen Güney, 1981 yılında cezaevinden kaçarak Fransa'ya iltica etti, yurttaşlıktan çıkarıldı. Salpa, Sarık, Selimiye adlı kitapları bulunan sanatçı 1984 yılında Paris'te öldü.

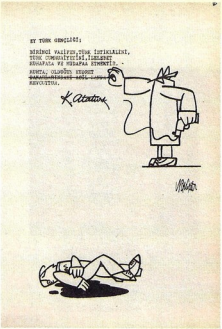

ÖZGÜN BİR ÇİZER: YALÇIN ÇETİN
1977 yılında kaybettiğimiz Yalçın Çetin, karikatür tarihimizde özel yeri olan bir sanatçımızdır. Çizgi stiliyle diğer çizerlerden hemen ayrılan Çetin, politik yaşamla da güçlü bağlar kurmuş, karikatürlerine sık sık sosyal olayları yansıtmıştır. *Dosya* adlı ikinci kitabında yer alan bu karikatür 1969 yılında yapılmıştı.

10 Nisan
1950 Mareşal Fevzi Çakmak öldü.
1988 Yayıncı Şevket Rado öldü. Bk: s. 82

11 Nisan
1980 Şair ve yazar Ümit Kaftancıoğlu öldürüldü.

12 Nisan
1937 Şair Abdülhak Hamit Tarhan öldü.

13 Nisan
1914 Şair Orhan Veli Kanık doğdu.

14 Nisan
1936 Şair, yazar Hilmi Yavuz doğdu.
1938 İzmir Konak Vapur İskelesi hizmete açıldı.
◁ 1977 Karikatürist Yalçın Çetin öldü.

15 Nisan
1931 Türk Tarih Kurumu kuruldu. (O zamanki adı Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti)

16 Nisan
1916 Şair Behçet Necatigil doğdu.

SABAHATTİN ALİ ÖLDÜRÜLDÜ
Sabahattin Ali'nin ölümü uzun bir süre sır olarak kaldı. Olayın açığa çıkmasından sonra dönemin "cinayet" gazeteleri konuya geniş yer verdiler. 26 Ocak 1949 tarihli *Hadise* gazetesinde cinayet ayrıntılarıyla anlatılmakta ve haber, fotoğraflarla oluşturulmuş bir kolajla görüntülenmekteydi.

1949 YILININ EN BÜYÜK CİNAYETİ

HÂDİSE

Gaiplerden haber alan sarışın kadın

"Ona müdafaa ediyorum"

Güner'in sevgilisi olduğu iddia edilen genç anlatıyor!

CEHENNEM YOLCUSU

SABAHATTİN ALİ Nasıl ÖLDÜRÜLDÜ?

"O, BİR MASUMDUR"

Dehşet Salan Bir Cinayet

İzmirde'ki havacının kesilileri bulundu

ZEKİ MÜREN'İN MİNİ ŞORTU
7 Nisan 1971'de ünlü ses sanatçımız kendi çapında bir "ilk"e imza attı. Zeki Müren sahnelerde mini şort giyen ilk şarkıcı olarak tarihe geçmeyi başardı! (Fotoğraf: *Ses* dergisi 17 Nisan 1971)

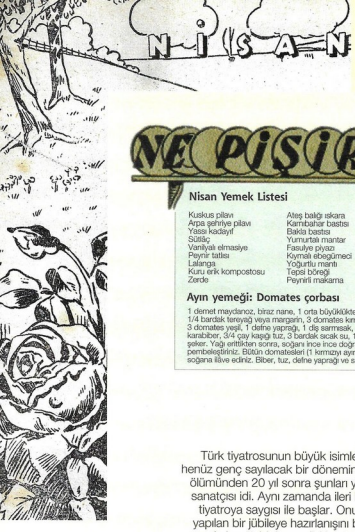

Ev-İş Nisan1938

NE PİŞİRELİM?

Nisan Yemek Listesi

Kuskus pilavı
Arpa şehriye pilavı
Yassı kadayıf
Sütlâç
Vanilyalı elmasiye
Peynir tatlısı
Lalanga
Kuru erik kompostosu
Zerde

Ateş balığı ızkara
Kambahar bastısı
Balkla bastısı
Yumurtalı mantar
Fasulye piyazı
Kıymalı ebegümeci
Yoğurtlu mantı
Tepsi böreği
Peynirli makarna

Terbiyeli şehriye çorba
Et suyu yumurtalı
Tavuk söğüşü
Kuzu fırın
Kuzu avcı kebabı
Kuzu dolması
Kâğ şişi
Üskümrü dolması

Ayın yemeği: Domates çorbası

1 demet maydanoz, biraz nane, 1 orta büyüklükte soğan, 1/4 bardak tereyağı veya margarin, 3 domates kıırnızı, 3 domates yeşil, 1 defne yaprağı, 1 diş sarmısak, 6 tane karabiber, 3/4 çay kaşığı tuz, 3 bardak sıcak su, 1 çay kaşığı şeker. Yağı ertiltikten sonra, soğanı ince ince doğrayıp pembeleştirinız. Bütün domatesleri (1 kırmızıyı ayırınız) doğrayıp soğana ilâve ediniz. Biber, tuz, defne yaprağı ve sarmısağı da ilâve edip kapağını kapayarak ağır ağır 20 dakika kadar pişiriniz. Arada sırada karıştırmayı unutmayınız. Şekar ve suyu ilâve edip kaynarmaya başladıktan sonra ateşi biraz kısıp 15 dakika pişiriniz. Diğer taraftа ayrdığınız domatesi soyup çekirdeklerini temizledikten sonra ufacık doğrayınız ve nane maydanozla karıştırıp ateşten indirdiğiniz çorbaya ilâve edip servis yapınız. 6 kişilikdir. (Ekrem M. Yeğen)

NAŞİT BEY

Türk tiyatrosunun büyük isimlerinden Nâşit Bey'i 26 Nisan 1943'te, henüz genç sayılacak bir döneminde, 54 yaşında kaybettik. Fikret Adil ölümünden 20 yıl sonra şunları yazıyordu: "Nâşit Bey büyük bir halk sanatçısı idi. Aynı zamanda ileri bir tiyatro adamı. Bu sonuncu sıfatı tiyatroya saygısı ile başlar. Onun, Şehir Tiyatrosu'nda kendisi için yapılan bir jübileye hazırlanışını bilirim. Tulûat üstadı, kendisinin de rol alacağı bir komediyi baştan sonuna ezberlemişti. Ve evvelce oynadıkları için tekrar gözden geçirmek zahmetine katlanmamış bulunan aktörler, temsil sırasında tekleyip tulûata kaçtıkları zaman onlara "sufle" veriyordu. Tiyatro adamı olarak da bugün dahi eşine rastlanmayan bir "gardrob" yapmıştı. Ne yazık ki vefatından sonra muhafaza edilmedi, dağıldı."

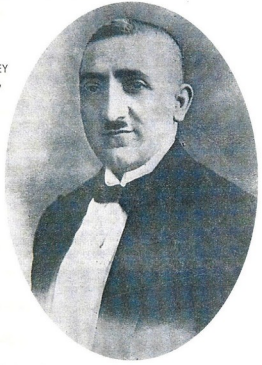

İ-Fila koleksiyonu

17 Nisan

1886 Halikarnas Balıkçısı doğdu.
▷ 1935 İstanbul'da Uluslararası Kadınlar Kongresi toplandı.
1940 Köy Enstitüleri kuruluş yasası kabul edildi.
Bk: s. 44-55
1993 Turgut Özal öldü.

18 Nisan

Manisa Mesir Şenlikleri. (18-26 Nisan)
1943 Hafız Burhan (Sesyılmaz) öldü.
1973 Türkiye'nin ilk eczacılarından, işadamı Ferit Eczacıbaşı öldü.
1988 Şair Oktay Rifat öldü.

19 Nisan

1993 Şair Sabahattin Kudret Aksal öldü.

20 Nisan

1923 Yazar Oktay Akbal doğdu.

21 Nisan

1934 Sinema oyuncusu Fikret Hakan doğdu.
1955 Şair, yazar Murathan Mungan doğdu.
1973 Kemal Tahir öldü.

KADIN PULLARI
17 Nisan 1935 tarihinde İstanbul'da toplanan Uluslararası Kadınlar Kongresi sırasında Türkiye Cumhuriyeti Posta İdaresi tarafından bir seri pul yayınlandı. Bu seride dünyanın ünlü kadınlarının portrelerinin yanısıra, çağdaş Türk kadınının sosyal yaşamından da görüntüler kullanıldı.

23 NİSAN KUTLU OLSUN
1930'lu yıllarda çekilmiş bu 23 Nisan kutlaması fotoğrafında, askerler ve çocukların birlikte poz verdikleri görülüyor.

23 Nisan
1920 TBMM açıldı.
◁ 1929 İlk kez Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlandı.
1938 Egemen Bostancı doğdu. Bk: s. 90-99
1982 TRT resmen renkli yayına geçti.

24 Nisan
1991 Türkiye'nin ilk güzeli, sinema ve tiyatro sanatçısı Feriha Tevfik öldü. Bk: s. 20

25 Nisan
◁ 1956 Tuzla Jeep Montaj Fabrikası açıldı.

26 Nisan
1971 Tiyatro sanatçısı Celâl Sururi öldü.
◁ 1943 Tiyatro ve sinema sanatçısı Naşit Özcan öldü.

27 Nisan
1981 Besteci ve ses sanatçısı Münir Nurettin Selçuk öldü.

28 Nisan
1978 Tiyatro sanatçısı Muammer Karaca öldü.

29 Nisan
1955 Spor Toto'nun kabulü.
▽ 1979 Yönetmen Muhsin Ertuğrul öldü.

JEEP FABRİKASI
Universal "Jeep"in İstanbul'da basılan Kullanma ve Bakım Kılavuzu. Kapak: A.Suavi Sonar.

PERDE VE SAHNE
Nisan 1941'de, Muhsin Ertuğrul'un sahibi olduğu ve neşriyat müdürlüğünü de yaptığı *Perde ve Sahne* dergisi yayınlanmaya başladı. Derginin ilk sayısında yer alan yazılardan bazıları şu başlıkları taşıyor: "Ferah Sahnesi" İ.Galip Arcan, "Nasrettin Hoca (filminin) senaryo(su) hakkında ifşaatım." Burhan Felek

YOKOLAN BİR MEVSİMİN SİYAH-BEYAZ DELİLLERİ

Bahar fotoğrafları

Doğanın uyandığını, etrafın taptaze koktuğunu farkettiğimiz bir zaman dilimi olmaktan ne zaman çıktı bahar?.. Ne zamandır erik ağaçlarının tomurcuklarını görmeden, ılık bahar rüzgârlarının hışırdattığı yaprakların sesini dinlemeden sıcak yaz günlerini karşılıyoruz?..

Fotoğraf: Othmar Pferschy
La Turquie Kemaliste, Nisan 1939

Nisan ayı, takvim açısından baktığımızda, artık şüphe götürmeyecek kadar baharın ta kendisidir. Ama ne çare ki "bahar" giderek sadece sözlüklerde kalan bir sözcük haline geldi. Bunun nedenlerini uzun uzun saymaya gerek yok. Hepimiz bu yokoluşun sorumlusuyuz. Doğanın dengelerini nasıl bozduğumuzu, kentleri nasıl beton yığınları haline getirdiğimizi kuşkusuz biliyoruz. Biliyoruz da, elimiz kolumuz bağlı sadece arkasından yas tutup hayıflanmaktan başka bir şey yap(a)mıyoruz. Dedik ki, bir zamanlar bahar vardı. Ortaköy sırtlarında çiçekler açardı, erguvanların pembesine boyanırdı İstanbul. Ankara'nın bulvarları buram buram akasya kokardı. Dediklerimizi kanıtlarıyla gösterelim istedik (bir çeşit cinayet delili). Çok değil, elli yıl kadar öncesinde Türkiye'nin iki büyük kentinden bahar fotoğrafları... Bu yok ettiğimiz (öldürdüğümüz) mevsimin fotoğraflarını Othmar Pferschy çekmişti. Onlara eşlik eden metinler de yaklaşık aynı dönemden, konuya denk düşen alıntılar. İster "bir zamanlar ne kadar güzelmiş" diye seyreyleyin, isterseniz de "biz bu hataya nasıl düştük" diye... Ya da yokoluşun son tanıklarından biri olarak, kaybolan bir mevsimin kırıntılarını hissedebilmek için sokağa çıkın. Bir ara sokakta, kaldırımın kıyısında yaşamaya çalışan bir ağacın bahar çiçekleri anılarınızı canlandıracaktır. Düşgücünüzün yetersiz kaldığı anlarda fotoğraflara bakınız. Bunlar baharın mazi suretleridir.

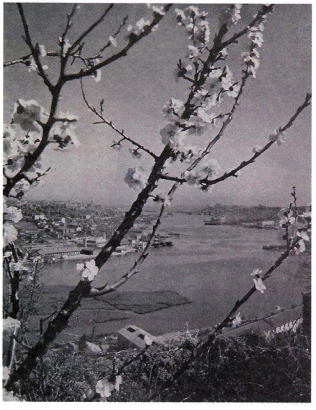

Eyüp sırtlarından Haliç'e bakış.

Ortaköy, İstanbul.

Sapanca Gölü kıyıları.

Çamlıca'da bahar

"İlkbahar, Çamlıcada, bir sabah, daha az serin ve daha ziyade ince bir havada ruhun daha çok sezdiği bir gençlikle ve ötmeyi meşkeden bir kuşun çıkardığı bir iki ses damlasiyle başlar. Ve sular, yavaş yavaş dönerek, evvelce çekildikleri bir sahili her yanından nasıl kaplarsa, emin bir kuvvetle taşan bahar da, yerleri, ağaçları, gözleri ve gönülleri öylece kaplar. (...)
Her tarafta, yükselen otların kenarlarında, kırların en tenha ve göze görünmez noktalarında, başlı başına tam bir güzellikle açılmış, belki renkleri biraz soluk kır çiçekleri vardır. Birçok ağaçlar da çiçek açar. Öyle ki en açık, güneşli veya en rüzgârlı havada bile, birçok incecik kokulardan hasıl olan kendine mahsus nefis bir Çamlıca kokusu duyulur.

Bu, kekik, ıtır, lâvanta, nane, merzenküş, karabaş, kır menekşesi, yabanî gül renginde ve o büyüklükte açan pembe ve beyaz lâden ve daha sair isimlerini bilmediğimiz kır çiçeklerinden; çam, ihlamur ve beyaz çiçekli akasya gibi ağaçlardan gelip birleşen bir temizlik ve tazelik kokusudur ki hemen her yandan tabiatın buhurdanlarından tütüyor gibi duyulur, insanın her nefes alışına bir haz verir ve içilen kutsî bir şerbet gibi, tâ ruha dolar.

Böylece, çimenlerin kabardığı, ağaçların taştığı, havanın sanki tatlı bir haber taşıdığı ve zamanın güya geçmez bir hale, yani ebediyete vardığı mutlu bir iklime girer ve onun içinde yüzerdik."

Ortaköy sırtlarından Boğaz'a bakış.

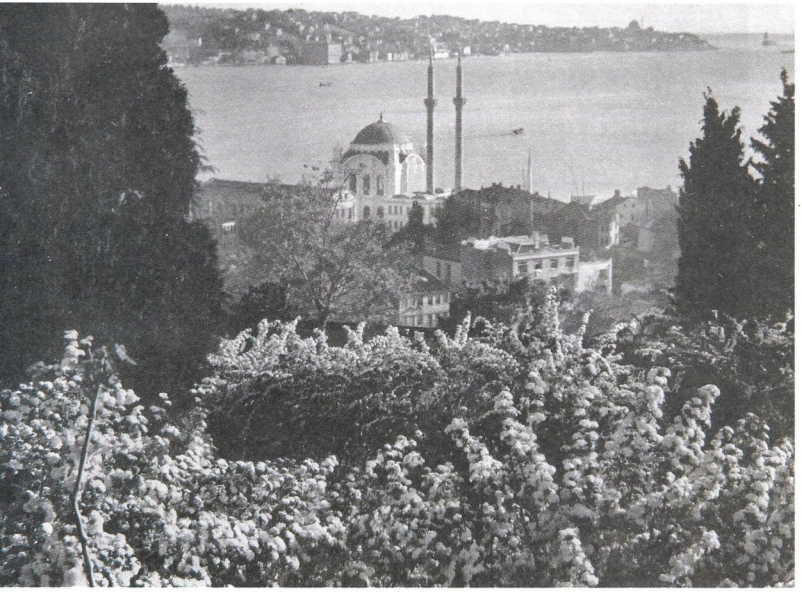

(Abdülhak Şinasi Hisar, *Çamlıcadaki Eniştemiz*, Ank. t.y., s.110, 113-114)

Ankara'da bahar

"Ankara'nın ilkbaharını daha ziyade Çankaya yolunda görmek mümkündür. İki ay evvel budanan genç akasya ağaçları, gün geçtikçe taze filizlerini vermeye başlıyor. Daha on yedi sene evvel beyaban olan bu yol, şimdi emsalsiz bir hiyabandır. Hele sabahın erken saatlerinde, küçük serçelerin ve saka kuşlarının garip cıvıltıları içinde, bu yolda tek başınıza masmavi semayı, yeşil ağaçları seyrede ede yürüyecek olursanız, içinizde bahtiyar bir havanın dolaştığını ve gözlerinizin renk cünbüşü arasında yorulduğunu hissedersiniz." (Baki Süha [Edipoğlu], "Ankarada Bahar," *Yeni Mecmua*, 18 Nisan 1941)

Anadolu'da bahar

"Artık gölgede ve serinlik içindesiniz, çiçekler ve yeşilliklerle örtüldünüz, sevimli kuşlar ve süslü böcekler arasında terâneler dinleyerek gidiyorsunuz. Bir aralık yabanî güller yolunuzu kaplar, bir dehlize girmişsinizdir ki duvarları goncalarla kaplıdır ve tavanlarından mütemadiyen geçkin gül yaprakları dökülür, biraz ötede dere ile buluşursunuz, iki tarafınızı körpe sazlar ve nazik dalları çehrenize sürünen söğütler sarar; bir yemyeşil, kuytu, rutubetli, serin yol ki size tepede kaynıyan güneşi bir şurup gibi tatlılaştırıp ve soğutup öyle sunuyor." (Refik Halit Karay, "Anadoluda Bahar" *Ay Peşinde*, İst. t.y., s.13)

Küçük Çamlıca, İstanbul.

Kariye Camii, İstanbul.

Bahar sesleri

"İstanbula İlkbaharın renginden önce sesi gelir. Bu ses nedir? Yazık ki bahar methumuna uygun, şairce, san'atkârca, hoş, terbiyeli bir ses, bir flüt, bir ney, bir klârnet, hattâ bir kaval sesi bile değildir. Hiçbir müzik kaidesine, tasnifine uymaz.

Ne bir melodi, ne bir serenad, ne bir senfoni, ne prelüd, ne pastoral, ne düyo, ne trio, ne koro, hiç birşey değildir. Bir notasyon, bir modülasyon bile sayılamaz. Sadece kuru, kaba, kalın bir 'avâze', bed bir haykırıştır:
Silivri yoğurdu satanların sesi!

Bahar İstanbulda, güfte ile, beste ile, türkü ve mani ile değil, bu gırtlak zorlamasile başlar. Renk, güneş, çiçek, rayiha vuslatını böğründen yaralanmış bu gamlı kuş feryadı müjdeler. Sanki şehrin gökünе, akşam üstü, bir sürü acaip, iri, insan ağızlı esatiri; kuş yayılmıştır. Uzaklı yakınlı birbirlerine haykırışırlar; birbirlerini dinler, birbirlerine cevaplar verirler. İşittikçe mahzunlaşır, üzülürsünüz. Sesler kesilse bile içinize sinmiş, kaba tortusunu bırakmıştır. Kederlisinizdir.

Ah, bu puslu, loş akşam vakitleri... Sırsıklam duvarları, yaş kaplamaları, ıslak, yosunlu kiremitleri ile çürük, öksürüklü İstanbul şehri... Ve bu şehrin havasında dolaşan yoğurtçu sesleri!

Sapanca.

Bunların yasını duymayan kim vardır, hususile hangi çocuk?

Çocukluğumda öyle akşamların hüznü ile ıslak bir şeker parçası gibi bembeyaz, gevrek, temiz yüreğimin yavaş yavaş koflaştığını, dağıldığını, eridiğini, karanlık, nemli şehrin ruhu içinde kaybolduğunu duyar, geceye karıştığını anlar, ürkerdim.

Halbuki Silivri yoğurdu ve onu satanların sesi bize taze bitmiş gevrek çayırları, yeni doğmuş körpe kuzuları hatırlatmalı, zihnimizde bir bahar manzarası açmalıdır; ruhumuza, son kış fırtınaları içinde bile gülümseyen yeşil bir ümit serpmelidir; neş'eli bir nağme olmalıdır. Zira onun haber verdiği pek yakın günlerde kapanık gök masmavi, aydınlık açılacak, şu kara, kadid ağaçlar çiçeklere ve yapraklara sarılacak, gökün ve denizin yüzündeki barut rengi gidecek, firüze tatlılığı yayılacak, bahar ulaşacaktır.

Sokakta bağıran satıcıların sesi ise baharı değil, kıyameti haber veren meş'um tellâlların halka günahlarımızdan sıyrılmamızı, hesap gününe hazırlanmamızı bildiren hitabı, itabıdır.

Bence, asıl Silivri yoğurdu -keten helva ve macun gibi- türkü çalgı ile satılmalıdır.

Bahar seslerinden ikincisini damlarımızda, üçüncüsünü kırlarımızda duyarız: Kedi ve kurbağa sesleri.

Güven Park, Ankara.

Rumeli Hisarı, İstanbul.

Kar kadar soğuk ışıklı bir ay altında kiremitleri takırdatarak birbirlerini kovalayan kedilerin atışma ve sevişmelerini yorgana sımsıkı sarılı yatağımda dinlerken gülümserim:

Bu ayaz gecelerin ardından bahar geliyor, yaz geliyor diye...

Fakat kurbağa sesi duyulunca beklenen bahar artık yarı yarıya gelmiştir. Hava serin de olsa kurbağa şamatalarının kırlara yaydığı bir ılık nefes vardır. Bu, hususile gece vakti, daha iyi hissolunur. Geceler, bahara doğru, çok defa, bir kubbe altı gibi durgun, kuytu olur. Bir ağaca dayanır, uzaktan dereyi dinlerim. Sükûnetli dere, şimdi, üzerinde beyaz ses habbecikleri sürükliyen bir şamatacı su olmuştur. Sanki yosunları parça parça kopmuş ve bu kopan parçalar Kurbağa şekline girerek canlanmış, birer ses mekanizması kesilmiştir!

Kurbağa sesi uzaktan dinlenir ve o bet haykırışmalar havanın genişliğine yayılınca sertliğini kaybederek bir ahenk halini alır. Bahan, ara vermeden coşkunca uğurlayan, alkışlayan bir konser! Kurbağalar bahara, Ağustos böcekleri yaza kaside

Ankara çevresinde tarlalar.

okuyan geveze nedimler, dalkavuklardır. Baharı ve yazı onlar pohpohlarlar. Kurbağa sesinin alafranga konserinden mahrum kalmış bir bahar, eksik bir bahardır. Netekim Ağustos böceklerinin alaturka saz faslı karışmayan yaz da öyle noksandır. Birinde su, ikincisinde ağaç yok demektir.

O halde bir çöl baharı, bir çöl yazı içindesinizdir.

Sulak yerlerde bahar geceleri kurbağa sesleri bana dereden değil, gökde vıcıldayan yıldızlardan iniyor gibi gelir. Gök bir durgun, serin su yatağıdır ve yıldızlar da,sesleri arza kadar akseden ışıktan yapılmış, hırslı, muhabbette kurbağalardır.

Fakat baharın daha nazik, daha nazenin bir başka sesi vardır: Hafif rüzgârlı bir günde yeni çiçeklenmiş bir badem ağacının altında durunuz. Bilmem bu dediğim bahar rüzgârını iyice hatırlıyor musunuz? O, daim; surette esmez. Beş, on dakikada bir görünmez bir dalga gibi gelir, ağaçları kucaklar, atlar, gider. Sonra, neden sonra,bir yenisi gelir ki rüzgârdan ziyade bir nefes, bir okşama, bir öpüştür. İşte bu rüzgâr badem ağacına sarılınca işittiğimiz bir ses

Ankara.

Elmadağ, Ankara.

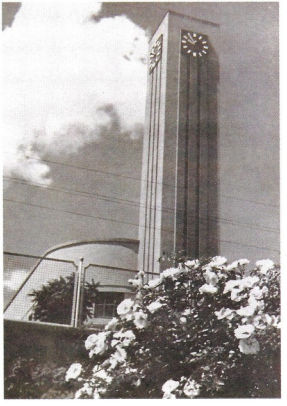

Gar, Ankara.

vardır; çiçeklerin titremesinden, çırpınmasından çıkan çok ince bir nağme, bir ürperme ve uzunca bir 'ah!'...

Bunu dinlemek bahar zevklerinden başlıcasıdır.

O hareketsiz, sessiz duran çiçekler, birdenbire, bir kucaklama baskınına uğramış körpe vücutlar gibi titrerler...
Sonra bayıltıcı bir puse altında kalmış genç ağızlar gibi, göğüslerinden kopan bir 'ah!' ile gizli, kısık, mahcub, feryad ederler.

Bu kavuşma o kadar ılık, sihirlidir ki hava çiçek kokusile dolar. Daha sonra yüzünüze, yerlere, sulara hafif, beyaz, ipek birkaç damla düşer: 'Döker eşcarı badâmi saba abı revan üzre'''
(Refik Halit Karay , ''Bahar Sesleri'', *Foto Magazin*, Nisan 1939)

Bir fotoğrafçı: Othmar Pferschy

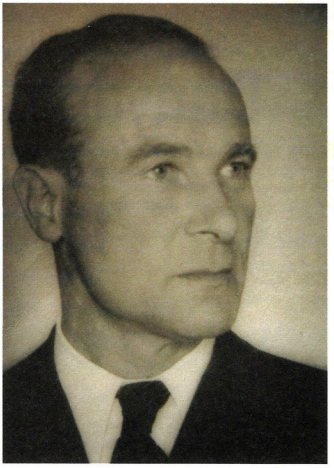

Othmar Pferschy Avusturyalı. 1898 yılında Graz kentinde doğmuş. Birinci Dünya Savaşında, Avusturya-Macaristan ordusunda asker olarak İtalya cephesinde savaşa katılmış. 1926'da kendi deyişiyle "biraz da gençliğin verdiği bir macera hevesiyle" Orient Express'e atlayıp İstanbul'a gelmiş. Sirkeci garında tesadüfen Avusturya'ya dönen eski bir dostuna rastlamış. Arkadaşı, trene binerken kulağını çekmiş; "Aman Othmar, kendini İstanbullu Rum hanımlardan kolla, Avusturyalılar ile evlenmekten pek hoşlanırlar." Genç Othmar, bu söze pek kulak asmamış olacak ki, çocuklarının yarı kanı İstanbul menşeli.

İstanbul'a turist olarak gelip evlenirsen bir iş bulmak zorunda kalırsın. Othmar da böyle yapmış, İstanbul'un ünlü Photo Français stüdyosunun sahibi Jean Weinberg'in yanında çırak durmuş. Burada altı yıl kadar çalıştıktan sonra öyküye Vedat Nedim Tör karışmış. O sıralar Matbuat Umum Müdürü Vedat Bey... Türkiye'nin tanıtımını üstlenecek müthiş bir dergi planlıyor: *La Turquie Kemaliste*. Dergide ülke tanıtılmaya çalışılacak ama neyle? Yeterli fotoğraf yok ki! Tüm valilere, belediye başkanlarına tamim yollanmış. Şehrinizin tarihi eserlerini, arkeolojik servetlerini, turistik güzelliklerini sergileyen "artistik fotoğraflar" yollayın diye. Anadolu'da fotoğrafçı ne arasın? Gelen zarflar birbirinden berbat resimlerle dolu.

Derken bir gün, İstanbul'dan utangaç ama kocaman bir zarf gelivermiş. İçinde birbirinden güzel fotolar... Altlarındaki imza: Othmar Pferschy. Vedat Nedim İstanbul Valisine telefon açıp sormuş, "kim bu adam?" diye. Vali Emniyet müdürüne, o da karakola... Derken polis marifetiyle bulunmuş Othmar. Tam da bavulunu toplayıp Mısır'a doğru yola çıkmak üzereyken. Yabancı uyruklulara çalışma izni verilmesinden vazgeçilmesine rağmen, Vedat Nedim, allem etmiş, kallem etmiş sorunu çözmüş.

Çözüş o çözüş. Othmar, beş yıl Türkiye'yi karış karış dolaşarak tam 16 bin kare fotoğraf çekmiş. Van Gölü'nden Bodrum Kalesi'ne; Sümela Manastırı'ndan Meriç Köprüsü'ne kadar...

O yıllarda Matbua Umum Müdürlüğü tarafından yayınlanan *La Turquie Kemaliste* dergisi, Münih'te basılan "Fotoğraflarla Türkiye" albümü, takvimler, paralar, pullar ve çeşitli kitaplar bu fotoğraflarla süslüdür.

1940 yılında "mecburi Reich askeri" olarak Norveç cephesinde çarpışmak zorunda kalan Othmar, savaş biter bitmez kapağı yine Türkiye'ye atar ve objektifinin başına geçer. 1951 yılında Türk vatandaşlığına geçmek isterse de, her nedense bu başvuru kabul edilmez. Önce Beyoğlu'nda, sonra Taksim Cumhuriyet Caddesi'de bir stüdyo açar. İnsanların resimlerini çeker, düğünlerinde, önemli günlerinde... 1969 yılında emekliye ayrılıp Almanya'ya gidişine kadar sürer bu öykü...

Türkiye'nin bir dönemini aktaran en güzel fotoğrafları çeken Othmar Bey, onbeş yıl önce, 7 Nisan 1984 tarihinde Münih'te çocuklarının yanında öldü. Fotoğrafları hâlâ genç Türkiye'nin tanıkları olarak yaşamaya devam ediyor.

G. Akçura

BEŞ YIL SÜREN İLK GÜZELLİK YARIŞMALARINDA HEDEFE ULAŞILDI

Dünyanın en güzel kızı

İlk Türkiye güzellik yarışmalarının yarattığı coşku uzun sürmedi. Uluslararası yarışmalarda dereceye giren olmayınca, katılım da azaldı. 18 yaşında Dünya Güzeli olan Keriman Halis, sadece yedi aday arasından seçilmişti. Ama hedefe ulaşıldı; genç Cumhuriyetin propagandası başarıyla yapıldı ve 1933'ten sonra yarışmalara izin verilmedi.

Gökhan Akçura

Türkiye'nin ilk güzeli 1929 yılında *Cumhuriyet* gazetesinin düzenlediği hükümet destekli bir yarışma sonunda seçilmişti. Bu yarışmada birinci olan Feriha Tevfik'in öyküsünü geçen sayımızda anlatmıştık. Bıraktığımız noktadan devam edelim. *Cumhuriyet* gazetesi 1930 yılında yeni güzelin seçimi için yine kolları sıvadı. Hatta, İstanbul dışındaki büyük kentlerde yayınlanan gazetelerden de yardım isteyerek, kendi bölgelerinde seçmeler düzenlemelerini, kazananları İstanbul'daki yarışmaya göndermelerini rica etti. Genç kızları yarışmaya çağıran slogan ise şöyleydi: "Bugün meçhul bir kız iken yarın meşhur bir şahsiyet olmak fırsatı karşınızda duruyor." Çeşitli makalelerde konunun "milli bir vazife" olduğu önemle işleniyor, yarışma sayesinde Türkiye'nin propagandasının nasıl yapılabileceği anlatılıyordu. Fotoğraflar yayınlanırken, güzellere armağan verecek şirketlerin adları da verilmeye başlanmıştı: "Calibanım Terzihanesi, Jorjet, Kalivrusi Mağazası, Liyon Mağazası hazır tuvaletlerinde % 40 indirim yapacaklar." Kadın berberlerinden güzellerin saçlarını "bilabedel" yapacaklar ise şunlardı: Marsel, Mösyö Vili, Beşiktaş Tramvay Caddesinde Kemal Bey. Öte yandan Şişli'deki Diş Doktoru Celalettin Bey de, güzellerin dişlerini yarışma günü için bedava "nettoyage" yapmayı üstlenmişti.

1930 Türkiye Güzellik Yarışmasına katılan güzeller birarada. Ayakta duranlardan soldan ikinci, 1. seçilen Mübeccel Namık, beşinci ise 2. seçilen (bir önceki yılın Türkiye güzeli) Feriha Tevfik. Sağ sayfada ise 1932 Dünya Güzellik Kraliçesi Keriman Halis.

9 Ocak'ta Beyoğlu Türkuaz Gazinosunda "Güzeller Balosu" yapıldı. Bu baloda son eleme için 42 güzel arasından 22 güzel seçildi. Balo büfesindeki yemeklerin listesi ise iştah açıcıydı: "Mayonezli levrek, hindi, galantin, soğuk dana

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

1930 yılı Türkiye güzeli Mübeccel Namık Hanım Paris'e uğurlanırken.

G. Akçura arşivi

"Yeşil çuha örtülü bir masada kırmızı mühürlü bir zarf duruyor. Alman güzeliyle birbirimize bakıyoruz. Fransız delege maksadın bir koket güzel seçmek olmadığını, dünya gençliğine örnek olabilecek insanlar arandığını söyledi. Sonra zarf açıldı ve delege, 'Mademoiselle Keriman Halis' dedi."

jambon, kanape, pötifur ve pastalar...." Davetliler arasında Cumhuriyet Halk Fırkası müfettişi Hakkı Şinasi Paşa, Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa, İstanbul Savcısı Kenan Bey ve parti ileri gelenleri bulunmaktaydı.

Final 12 Ocak'ta yine Türkuaz'da yapıldı. Jüride balo davetlilerinin yanısıra tanınmış isimlerden Şair-i Âzam Abdülhak Hamit, Köprülüzade Fuat, Şükufe Nihal ve Hüseyin Rahmi de vardı. Mübeccel Namık birinci, geçen yılın güzeli Feriha Tevfik ikinci ve Nüzhet İhsan da üçüncü seçildiler. Romancı Hüseyin Rahmi "O 22 perinin hepsini birden seçememenin imkânsızlığından aldığım elemle yüreğim ezim ezim eziliyor..." diye buyurmaktaydı.

Ulusal uğurlama töreni

Mübeccel Namık'ın Paris'te yapılan Avrupa Güzeli yarışmasına gidişi de bir olay olmuştu. Ne de olsa ilk kez bir Türk güzeli uluslararası bir yarışmaya katılacaktı. 29 Ocak'ta üniversite gençliğimiz kraliçelerini Sirkeci'den trene bindirdiler. Edirneliler de Kraliçe'yi Karaağaç istasyonunda karşıladılar. Ama Paris'te yapılan yarışmada, önceleri favoriler arasında gösterilmesine rağmen Türk güzelinin dereceye girememesi, üstüne üstlük Yunan güzelinin birinci olması düşkırıklığı yarattı. Yunus Nadi *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında, yarışmaya katılmakla modern Türkiye'nin, uygar uluslarla sosyal yaşam alanında da boy ölçüşecek güç ve yetenekte olduğunun kanıtlandığını belirtiyordu. Mübeccel Hanım, Eylül ayında Rio de Janerio'daki Dünya Güzellik Kraliçesi Yarışmasında da dereceye giremedi.

Mübeccel Namık Hanım.

Önce Mübeccel Namık'ın, ardından Feriha Tevfik'in katıldıkları uluslararası yarışmalarda derece alamaması ilk coşkuyu azaltmıştı. Güzellik yarışmalarına eskisi kadar ilgi kalmamıştı. Tamam, güzeller dış ülkelere gidiyorlar, buralarda modern Türkiye'nin propagandasını da yapıyorlardı ama, ele geçen ciddi bir başarı yoktu. Biraz da bunun etkisiyle olacak, yine *Cumhuriyet* gazetesinin düzenlediği 1931 yılı yarışmasına katılım oldukça düşük oldu. Bu nedenle gazetede fotoğraflar yayınlanmadı. Yarışmaya katılanlar Türkuaz'da verilen baloda tanıtıldı ve orada bulunanların oylarıyla ön eleme yapıldı. Ardından 20 Ocak 1931'de, 120 kişilik büyük jüri önüne çıktılar. İlk turda Saniha Halit birinci, Naşide Saffet ikinci, Selma Kemal ise üçüncülüğü kazandılar. Ardından son tur oylama yapıldı. Bu kez birinci Naşide Saffet ilan edildi. İkinciliğe Saniha, üçüncülüğe ise Selma Hanım uygun görüldüler. Naşide Saffet'in ilkokul öğretmeni olması basında geniş tartışmalara yol açtı. *Milliyet* gazetesi, bir öğretmenin bu tür yarışmalara girmesinin, öğrenim çağındaki genç kızların ruhî ve fikrî terbiyeleri üzerinde olumsuz et-

1931 yılı güzeli Naşide Saffet Hanım Resimli Şark'ın kapağında. Bu renkli, şık kapağın öyküsü derginin içinde şöyle anlatılıyor:
"Resimli Şarkın Hediyesi. Resimli Şark karilerinden [okuyucularından] gördüğü tevecc0h ve rağbete küçük bir mukabelede bulunmak üzere bir hediye takdimini ve 1931 güzellik kraliçesi Naşide Saffet hanımın, sanatkâr Jül Kansler tarafından yapılan 53 x 66 ebadındaki yağlı boya bir resminin en güzel ve en münasip hediyesi olacağını düşündü. İdarehanemize birinci nüshadan itibaren abone olmuş bulunan ve Nisan nihayetine kadar yeniden abone olacak karilerimiz arasında kur'a çekilecek, kazanan zata bu nefis sanat eseri takdim olunacaktır. Bu nüshanın kapağındaki resim bu tablodan çekilmiştir."

1932 Türkiye ve Dünya Güzeli Keriman Halis Hanım.

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

kiler yaratacağını düşünüyordu. Öğretmenliğin şerefinin zedelendiğini ileri süren yazarlar da vardı. Maarif Vekili Esat Bey de Naşide Hanım'ın görevden alınabileceği yolunda bir açıklama yaptı. Yine *Milliyet* gazetesinden Falih Rıfkı bu konuda şunları yazıyordu:

"Güzellik temiz ve asil bir şeydir. Fakat muallimlikle bu müsabakalar arasında bir tezat olduğuna da şaşmamak lâzım gelir. Eğer Maarif Vekilliği deniz esbabı ile dolaştırılmış, ayak bileği, kalçası ölçülmüş ve talebeleri tarafından gazetelerde çıplak resmi görülmüş bir hoca hanımı sınıf içinde biraz garip bulursa eski kafalılık göstermiş olmayacaktır."

Bu eleştiriler hemen karşı tepkilerini de getirdi. Konuya olumsuz yaklaşanlar *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi tarafından, "mutaassıp ahlâk hocalığı" yapmak ve "zifiri karanlık bir mazinin" gelenekleri savunarak çağdışı kalmakla suçlandı.

1931 yılı Türkiye güzeli seçilen Naşide Saffet, Nice'de yapılan Avrupa güzellik yarışmasında da dördüncü seçilince, ulusal bir sevinç dalgası ortalığı kapladı. Santiago'da yapılması gereken dünya güzellik yarışması iktisadi buhran yüzünden iptal edildiği için Naşide Hanım buraya gidemedi.

Adaylar giderek azalıyor

1932 yılı başlarında *Cumhuriyet* gazetesi yeniden yarışma yapılacağını ilan etti. Bu kez Alman usulü (!) yarışma yerine Fransız usulü tercih edilmişti. Yani arzu etmeyenlerin resimleri yayınlanmayacak, isimleri gizli tutulacak, 25-30 kişilik küçük bir jüri güzeli seçecekti. Kraliçe de, seçilmesinden sonra halka tanıtılacaktı. Ayrıca bu yıl, seçilecek güzele bütün yol masrafları dışında beş yüz lira da armağan edilecekti. Gazete 15 Haziran'dan 2 Temmuz'a kadar 17 gün boyunca güzelleri yarışmaya davet etti. 16-25 yaşlarında evlenmemiş, namuslu kızların "hafi ve balo kıyafetiyle" yapılacak bu seçime katılabileceği; kazanamayanların "izzet-i nefislerinin rencide edilmemesi için" adlarının açıklanmayacağı ilân olundu. Üstüste yapılan bu duyurulara rağmen katılım çok düşük oldu. Ancak 20 genç kız başvurmuş, jüri de bunlardan hiçbirini kraliçeliğe layık görmemişti. Bu nedenle 1932 güzeli ilan edilmedi ve dolayısıyla Nice'deki yarışmaya kimse yollanamadı.

1932 yazında bu kez Belçika'da yapılacak dünya güzellik yarışması düzenleme komitesinden bir davet geldi. Gazete bu davete uyarak Haziran ayında yeniden bir duyuru yaptı. Yarışmaya katılan yedi kızın içinden Keriman Halis, 25 jüri üyesinden 22'sinin oyunu alarak birinci seçildi. Güzelimiz, birkaç gün sonra Taksim Bahçesi'nde halka takdim edildi. Yarışmanın ayrıntılarını Vâ-Nu'nun kaleminden okuyalım:

"Bu sene hakem olmama rağmen, gazeteci merakımı yenemiyerek *Cumhuriyet* matbaasına saat beşe doğru gittim. Maksadım, hâlisane, sadece sevaba girdim: 'Güzele bakmak sevaptır' derler!

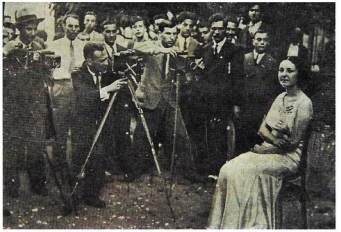

Keriman Halis Türkiye Güzeli seçildikten sonra *Cumhuriyet* gazetesi bahçesinde fotoğrafçılara poz veriyor.

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

A. Karaca Borar koleksiyonu

(...) Beni büyük bir nezaketle içeriki hakem salonuna aldılar. Bakındım: Abdülhak Hâmit, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit, Ahmet Haşim, İzzet Melih, Peyami Safa, Çallı İbrahim beyler; diğer edebiyatçılar ve bediyatçılar... Keza hanımlar: Lüsyen Abdülhak Hâmit, Fahrünnisa İzzet Melih, geçen senenin kraliçesi Naşide Saffet ve karikatürist Melâhat hanımlar ve diğerleri...(...) Çepçevre oturuyoruz, Perdeler, ziyanın fazla girmesine müsaade etmesi için açılıyor. Ortaya bir masa konuluyor. En geride fotoğrafçılar. *Cumhuriyet* namına bir muharrir diyor ki:

- Hanım efendiler, bey efendiler! Müsabaka başlayacak. Rica ederiz; kendilerini teşhir eden hanımlara isimleri sorulmasın ve resimleri çekilmesin. Zira, ekserisi, kraliçe olamadığı takdirde sütunlarda teşhir edilmesini istemiyor. Esasen bu sene, müracaatçıların az olmasına sebep de, bir çok hanımların teşhir edilmekten korktuklarıdır.

Rey varakaları dağıtılıyor. Namzet az olduğu için sade bir kişiye rey verilecek. Kraliçelik talipleri, birer birer masanın üstüne çıkıyorlar. Sağa sola dönüyor, bacaklarını dişlerini gösteriyorlar. Dişleri gözüksün diye, ekseriya Halit Ziya yahit Peyami Safa bey, güldürecek bir söz söylüyor.

Birinci Tesrin 1922

5 Kuruş No. 11

İKTİSAT ve TASARRUF

Çıkarıcı: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti - Ankara. Sepetçiyan Mücelleti: Ne VEDAT NEDİM.

Türk güzeli niçin Cihan Güzeli oldu? Çünkü, Türk güzeli; Türk üzümü, Türk fındığı Türk inciri, ile beslendi!

Keriman Halis Ecesin vatandaşlarına tavsiyesi:

"Sağlam ve güzel olmak istiyorsanız, siz de, benim gibi,

Türk üzümü, Türk inciri, Türk fındığı yiyiniz!"

Namzet yedi tane (geçen seneler yüz küsurdu), içlerinde bir tanesi, müsabakaya girmek cüretini nasıl gösterdiğine şaşılacak kadar çirkin. Diğerleri zararsız. (...) Asıl reyler beş numaralı Keriman Halis hanımda tekâsüf etmiştir. Hemen ittifaka yakın bir ekseriyetle o birinci seçiliyor. (...) Naçizane fikrim sorulursa, bu senenin kraliçesini, geçen senenin kraliçesiyle yan yana dururken şöyle bir kıyas ettim... Hiç de fena bir intiba bırakmıyor! Vücudu mütevazin, narin, teni taze saftır. Siyah saçları ortadan muntazam ayrılmış; ensesine küçük bukleciklerle dökülüyor. Yüzü de çizgi ve renkleri noktasından güzeldir. İlâhelerden 'Diana' tipi; fakat gözlerine ve kaşlarına azıcık Özbek ırkının kısıklık ve çekiklik hususiyetleri karışmış vehmini veriyor... İfadeleri sakin, hareketsiz... 'Statik' bir güzellik.(...)

Keriman hanım, on sekiz yaşındaymış. Babası Hızır isimli itfaiye şirketinde çalışırmış.

Dünya Güzeli seçildiği gece çekilen fotoğrafta Keriman Halis ön sırada sağdan beşinci.

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

Dünya Güzellik yarışmasından dönen Keriman Halis, Sirkeci Garı'nda tanıdıkları tarafından karşılanıyor.

Sirkeci Garı'nda, dünya güzeli olarak ülkesine dönen Keriman Halis'in trenden inişini çiçeklerle bekleyenler.

Hürriyet Dokümantasyon Merkezi

Küçük hanım, azıcık Fransızca bilirmiş. Feyziye ve Nişantaşı Kız Lisesinde orta tahsil derecesinde okumuş. Kendisine hayatta muvaffakiyetler dileriz." (*Foto Süreyya*, No.16, 15 Temmuz 1932)

Keriman Halis 1985 yılında Selim İleri'nin yaptığı röportajda yarışmaya nasıl katıldığını şöyle anlatıyor:

"Müsabakaya babamın arkadaşı Abidin Daver Bey'in isteği dolayısıyla girdim. Kendisi bir Galatasaray balosunda teklif etmişti. İlk görüştüğümüzde, katılmayı düşünmedim. O sene Naşide Saffet Hanım seçildi. Ertesi sene Abdin Daver Bey tekrar ısrar etti. Babama sordum 'Sen bilirsin Keriman' dedi, 'neticede üzülmeyeceksen...' Son güne kadar kararsızdım. Son gün Abidin Bey tekrar aradı. Babama telefon ettim. 'Katılacaksan atla bir arabaya, yazıhaneye gel' dedi. Yazıhaheden babamın arkadaşı Celâl Bey'le birlikte Cumhuriyet Matbaasına gittik. Jüri bizi değerlendirecekti."

Yeni Türkiye Güzeli seçilmesine seçilmişti ama, yarışmaya katılan adayların az sayıda olması, bazı basın çevreleri tarafından alay konusu yapılıyordu. *Son Posta* gazetesi, alaylı bir dille Keriman Halis'e Türkiye güzeli değil, olsa olsa "*Cumhuriyet* gazetesi güzeli" denebileceğini yazdı! Ama bu eleştiriler çok etkili olmadı. Her şeyden önce kamuoyu Keriman Hanım'ı güzelleri olarak benimsemişti. Gazeteler ondan bahsediyor, hayranları telgraf çekerek onu kutluyorlardı.

Bir dünya güzeli

Ardından bir mucize geldi. Belçika'da yapılan yarışmada, Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesiyle Türkiye Cumhuriyeti onuncu yılına güzel bir armağanla girmiş oldu. Artık dünyanın en güzel kadınına sahip olmakla övünebilecek bir ülkeydik!

Keriman Halis'in "Dünya Güzeli" oluşunun öyküsü kısaca şöyle: Keriman Hanım, çeşitli kurumların hediye yağmuruna tutulduktan sonra 10 Temmuz gecesi Belçika'ya hareket etti. Dünyanın dört bir köşesinden gelen güzeller şerefine Ostonde'de, Spa'da garden partiler, çaylar, balolar düzenlendi. Büyük seçimden önce, güzeller aralarında bir

1931 Türkiye Güzellik Kraliçesi yarışmasının "hakem heyeti"ne de seçilen Kadri Bey'e yazılan mektup (altta). Bir çikolata reklam kartında Keriman Halis (sağda).

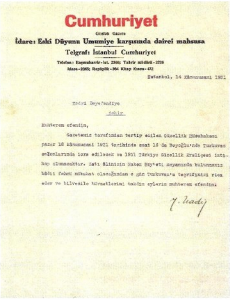
Cumhuriyet
Günlük Gazete
İdare: Eski Düyunu Umumiye karşısında dairei mahsusa
Telgraf: İstanbul Cumhuriyet
Telefon: Başmuharrir-İst. 2366; Tahrir müdürü-3236
İdare-2365; Repöptik-364 Kitap Kısmı-472

İstanbul, 14 Kânunusani 1931

Kadri Beyefendiye
Şehir

Muhterem efendim,

Gazetemiz tarafından tertip edilen Güzellik Müsabakası pazar 18 kânunusani 1931 tarihinde saat 16 da Beyoğlu'nde Turkuvaz salonlarında icra edilecek ve 1931 Türkiye Güzellik Kraliçesi intihap olunacaktır. Zatı âlinizin Hakem Hey'eti meyanında bulunmanız bâdii fahrü mübahat olacağından o gün Turkuvaz'a teşrifinizi rica eder ve bilvesile hürmetlerimi takdim eylerim muhterem efendim.

Y. Nadi

A. Kanat Borar koleksiyonu

MISS UNIVERS
Turquie

Keriman Halis dünya güzeli seçildiği yarışma sonrasında ikinci ve üçüncü güzellerle.

seçim yaptılar. Ne çare ki her güzel kendine oy verdiği için bir sonuç alınamadı. Keriman Hanım ise, "Ben, çekirnser kalacağım, güç iş bu" diye düşüncesini açıklıyordu. Türkiye'de ise Belçika'dan gelecek müjdeli bir haber bekleniyordu. Ve beklenen ilk müjde geldi: "Keriman Halis finale kalan 7 güzel arasında!" Ardından büyük haber: "Türkiye güzeli bugün saat 17.15'de Dünya Güzeli seçilmiştir." Dünya güzeli bir Türk kadınıydı artik!

Yarışmanın öyküsünü bir de Keriman Halis'in anlatımıyla izleyelim:

"Son derece ümit verici bir hava esiyordu. Konserler, çay davetleri, balo... Üç gün süreyle ağırlandık. O yıl çıkan son model arabalar tahsis edilmişti bize. Neticeler üçüncü günün sonunda açıklanacaktı. Alman güzeliyle ikimize büyük prim tanınıyordu. Seçimlerin sonuçlanacağı tiyatro kapısında bizim küçücük, göze çarpmaz bir bayrağımız asılıydı. Bu beni çok üzmüştü. Sonunda toplanıldı. Yeşil çuha örtülü bir masada kırmızı mühürlü bir zarf duruyor. Alman güzeliyle birbirimize bakıyoruz. Fransız delege bir konuşma yaptı. Güzellik müsabakalarındaki maksadı açıkladı ve maksadın bir koket güzel seçmek olmadığını, dünya gençliğine örnek olabilecek insanlar arandığını söyledi. Sonra zarf açıldı ve delege, 'Mademoiselle Keriman Halis' dedi. (...) Ben bir robot halinde ayağa kalktım. Bana doğru ilerlediler. Zangır zangır titriyorum. Filmler alınıyor. Birden Alman güzeli bana sarıldı, sonra teker teker bütün güzeller kutladılar. Bir saat kadar sonra tiyatronun arka kapısından çıkarıldım; fakat görülmemiş bir kalabalık; yine otele dönüyoruz. Arka kapıdan girebildik. Ağlamak istiyorum, ağlayamıyorum. Bir Türk kızının kazanması büyük heyecan uyandırmış..."

Keriman Hanım'a üç gün içinde tam 30.000 tebrik telgrafı çekildi. Atatürk'ün bu konuda ilk açıklaması 3 Ağustos günü olmuştu: "Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu bildiğimden, Türk kızlarından birinin dünya güzeli seçilmesini tabiî buldum." 8 Ağustos tarihli *Cumhuriyet*'te ise Abdülhak Hâmit şöyle yazıyordu: "İşittim ki Keriman Hanım kendi güzelliği için 'fanidir' demiş. Bir ilâhe nasıl fani olur? Güzellik bir ilâhe halkadır."

Keriman Halis ve diğer ülkelerin güzelleri Belçika'dan Fransa'nın Dovil kentine geçtiler. Yol üzerinde halk dizilmiş, dünya güzelini alkışlamaktadır. Türkiye'ye dönüşü ise gerçek bir olay oldu. Onu karşılamak için özel bir komite kuruldu.

Yurda döndükten sonra Keriman'ı Ankara'ya çağıran Atatürk, "Sana Ece soyadını verdim, Türk kadınlığını dünyaya tanıttın" diyerek kadehini onun şerefine kaldırdı. Peyami Safa'nın Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesinin ardından *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı makale ise, o günlerin "halet-i ruhiyesi"ni göstermesi açısından oldukça ilginç:

"Keriman Halis'in bütün dünyaya ispat ettiği şey, yalnız ferdî bir güzellikten ibaret değildir. O, düne kadar kafes arkasında yalnız insan yumurtlamaya yarar, acayip bir kümes hayvanı zannedilen Türk kadını ile, bugünün beynelmilel hareketlerine karışan, zeki ve cevval bakışlı Türk kızının farkını meydana çıkardı. Türkiye'nin geçirdiği inkılâp hakkında yazılmış ve yazılacak bütün kitaplardan ziyade fikir vermek kudretini haizdir..."

Keriman Halis birkaç yıl tüm basının gözdesi oldu. Onun özel yaşamı, beğenileri, yaptıkları dergi sayfalarını doldurdu. Kapaklar fotoğraflarını yayınlamak için yarıştı. Kolay mı? Dünya güzelimiz, dünyanın dört bir köşesinde yeni bir ülkenin, Türkiye'nin dünyanın daha çok tanınmasını sağlamıştı. Onun için ne yapılsa azdı!

İlk dönemin son güzeli

1929 yılında birincisi yapılan, 1932 yılında ise bize bir dünya kraliçeliği kazandıran bu "ilk dönem güzellik yarışmaları" kısa sürdü. Bu zorunlu finalin öyküsü ise şöyle:

1933 yılında yapılan yarışma sonucu birinci seçilen Nazire Hanım'a jürinin ancak yarısı oy vermişti. 32 kişilik jüri ikiye ayrılmıştı. Kimi

G. Akçura arşivi

1933 yılında yapılan Türkiye Güzellik Yarışmasına katılan güzeller toplu halde.

Birsen'in, kimi de Nazire'nin kazandığını ileri sürüyordu. Ama seçime "fesat" karıştığı bir gerçekti. Bu sırada Aka Gündüz, *Akşam* gazetesinde bir yazı yazdı: "Güzellik müsabakaları menedilecek." Yazı şöyle devam ediyordu: "Bu gibi müsabakalar Monmarter kabarelerinde oluyor. Temiz Türkiye buna müsait değildir. Artık müsabakaların yapılmaması için bir kanun layihası teklif edeceğim." Bu görüşün yalnız Aka Gündüz'ün değil, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün de düşüncelerini aktardığı söylenir. Bir yıl önce Dünya Güzeli'ni seçen ülkede, bu tür dedikodular yaratacak yarışmalara izin yoktur. Gerçekten de, bu uyarı yarışmaların sona erdiğini gösteriyordu. 1950 yılında yarışmalar yeniden düzenlenene kadar Türkiye Güzeli seçilemedi. Aradan tam on yedi yıl geçmişti. Bundan sonrası ise yeni bir öykü. Yeni bir çağın, yeni bir dünyanın öyküsü.

Kaynaklar
Dönemin gazete ve dergileri dışında başlıca şu kaynaklardan yararlanılmıştır:
Dr. Doğan Yaman-Pınar Duman, "Kültürel Bir Değişim Aracı Olarak Güzellik Yarışmaları" *Toplumsal Tarih*, Haziran 1997
Güzellik Kraliçeleri (ve Güzellik Yarışmalarının Tarihçesi) İstanbul, 1932
Orhan Tahsin, "Kerîman Halis Nasıl Dünya Güzeli Olmuştu?" *Hayat*, 6 Haziran 1958
Selçuk Erez, "1930 Türkiye Güzeli" *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1994

İLGİNÇ RESİM SERİLERİNDE GARİP BİR TÜRKİYE İMAJI

Liebig reklam kartları

Liebig et suyu şirketi, 1872'den itibaren renkli reklam kartları basmaya başladı. Renkli baskının çok nadir olduğu o yıllarda, önce promosyon için kullanılan kartlar, ilginç serileriyle beklenenin üzerinde ilgi çekti. Türkiye'nin görüntüleri buram buram Kuzey Afrika koksa, bilgiler pek sağlıklı olmasa da, kartlar, özellikle görsel hoşluklarını hâlâ korumakta...

Hakan Akçaoğlu

Avrupalı'nın kafasındaki Türk imajı oldum olası değişmemiştir. Ne barbarlığımız kalmıştır ne yağmacılığımız, inançlarımıza kadar her şeyimizi eleştirmiş, kendilerine benzemeyen her özelliğimizle "kafa bulmaya" kalkmışlardır. Bunların nedeninin, dönemin siyasetiyle alakalı olduğunu bilmek için âlim olmaya gerek yok. Osmanlı'nın zaman zaman bu tezleri, bırakın çürütmeyi adeta destekler tavırlar alması olsa olsa vurdumduymazlıkla, "takmamakla" açıklanabilir.

Avrupalı'nın abartılı Türk imajı, dönemin tüm güzel sanatlarında boy göstermiş; gravür, kartpostal ve reklam kartlarında da bolca işlenmiştir.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında yayımlanan Liebig reklam kartları, emsallerinden bu alanda hiç de farklı değildir.

Kartpostal ve efemera [koleksiyonu yapılabilir kâğıt malzeme] koleksiyonu yapanların hiç de yabancısı olmadığı reklam kartları, şaşırtıcı görselliği ve -eğer varsa- yazılı bilgileriyle hep ilgi çekmiştir.

Kartpostal koleksiyonu yaparken ara sıra rastladığım reklam kartlarına hep mesafeli davrandım. Hakkında yeterli bilgiye -o dönem- sahip olmadığım bu kartpostalımsı kâğıtlar, gerçi çok renkli ve cafcaflıydı. Ancak piyasada çok daha az bulunuyordu. Ebatları değişik olduğundan, üzerlerinde herhangi bir sayı, numara bulunmadığından düzenli, disiplinli bir koleksiyon üretmenin çok zor olacağı izlenimi vermişti. Kartpostallar üzerindeki yanlış Türkiye imajına dair görüntüleri çoğaltmaya çalışırken, reklam kartlarının bu konuda bir derya olduğunu farkettim.

Uruguay'dan Türkiye'ye

Gofret, çikolata, sigara, çiklet, şekerleme, lokum paketlerinden çıkan ve çeşitli lisanlarda yayınlanmış, çok büyük bir kısmı renkli olan bu kâğıtçıklar zamanla koleksiyonumda çoğaldığında, içlerinden bir marka öne çıkıyordu. Diğerlerine göre daha özenli çizilip-boyandığı görülen bu kartlara ilk baktığımda müthiş şaşırmıştım. Çünkü kartların arkasında "Liebig Et Suları. Fabrikalarımız Uruguay Cumhuriyeti ve Arjantindedir" yazmakta idi. Uruguay nire Türkiye nire! Uruguay'daki bir et suyu şirketi neden İstanbul'la ilgili reklam kartı basar?.. Gerçi İstanbul bir dünya kenti, bir metropol, Avrupa'nın değil, dünyanın gözbebeği ama Uruguay'da, hadi bilemediniz Amerika kıtasında kaç kişi İstanbul'la, Türkiye ile ilgili kartlara merak duyar ki?.. Hem bunlar Türkiye'ye kadar nasıl ve ne yolla gelir?.. Biraz araştırınca kazın ayağının öyle olmadığını anladım. Gerçi Liebig Uruguay ve Arjantin'de kurulu bir et suyu fabrikasıydı, ancak reklam kartı basıp pazarlama işini en az et suyu üretmek kadar ileri götürmüş, hatta sonraki dönemlerde geçmişti bile.

1856'da kurulan Liebig et suyu şirketi, 1872'den itibaren renkli reklam kartları basmaya başlamış. O yıllarda renkli baskı çok nadir olduğundan, beklenenin üzerinde ilgiyle kar-

COMPAGNIE LIEBIG.
Usines à Fray-Bentos et Succursales (Amérique du Sud).
Les plus hautes récompenses aux grandes Expositions internationales depuis 1867.
HORS CONCOURS DEPUIS 1885.
L'Extrait de viande Liebig est du bouillon concentré sans graisse ni gélatine.
L'avantage de pouvoir employer instantanément l'Extrait de viande Liebig le fait préférer bien souvent au bouillon ordinaire, et comme il revient à meilleur marché, son usage devient de plus en plus général.
A la campagne, où la viande fraîche est souvent difficile à se procurer, l'Extrait de viande Liebig permet de préparer à tout moment un potage excellent et à bon marché; il est aussi précieux pour améliorer les sauces et pour assaisonner les légumes.
L'Extrait de viande de la Compagnie Liebig peut seul être vendu sous le nom de Liebig.
(Arrêt de la Cour d'appel de Bruxelles du 6 janvier 1887.)
La Peptone de viande de la Compagnie Liebig,
à cause de son extrême digestibilité et de sa haute valeur nutritive, constitue pour les personnes faibles, anémiques, pour les malades et notamment pour les personnes qui souffrent de l'estomac, l'aliment fortifiant par excellence.
Publishers : Liebig Company, Antwerp
Pour DISTRIBUTION GRATUITE aux acheteurs de l'Extrait de viande LIEBIG.

1872 "Dünya Halkları" serisinden

Liebig et suyu ne yağ ne jelatin içerir. Liebig et suyunu kullanmak hem çok ucuza malolduğu hem de yemeklerinize lezzet kattığı için avantajlıdır. Kırsal alanda taze eti pişirmek zor olduğundan Liebig et suyu her zaman için ve çok ucuza harika çorbalar hazırlamanıza imkân verir; soslara ayrı tat kattığından ve sebzeleri enfesleştirdiğinden de çok değerlidir. Saf ve özenli bir mutfak için sağlık ve mutluluk!

Bunu Cie Liebig'in konsantre etsularını kullanarak sağlayabilirsiniz:

LIEBIG, saf et suyu, birinci kalite etle hazırlanmış, hiç katkı maddesi olmayan konsantre.

LIBOX, Liebig gibi ama enfes bir şekilde tatlandırılmış, et, sebzeler, özel otlar ve baharatlarla oluşturulmuş etsuyu.

OXO, Libox gibi konsantre et suyu, ama sıvı; kolayca yiyeceğe karışıyor ve kullanımı çok rahat; sofrada bile kullanabilirsiniz.

Oxo et suyuyla bir seferde güçlü bir etsuyu elde edebilirsiniz. Küp şeklinde Oxo et suları da mevcuttur.

1880 "Dünya Dansları" serisinden

Yemek tarifi:

Acı soslu kızarmış domuz eti. (4 kişilik)

4 parça domuz etini sıcak tereyağında çevirin, sonra ufalanmış ekmek içini koyun. Daha sonra kızgın ateşte kızartın ve acı bir sosla servis yapın. Acı sosu dökerken sıcak suda eritilmiş fındık kadar Liebig et suyunu sosa katmayı unutmayın.

"Akdeniz'e Yolculuk" serisinden

Constantinople

Cami Önü

582'de Jüstinyen'in inşa ettirdiği eski Ayasofya Kilisesi, İstanbul'un en ünlü camiidir. İçi, porfir ve granitten değerli mermer sütunlarla süslenmiştir. Altın kaplamalı kubbeleri, özellikle dini bayramlar döneminde binlerce lambayla aydınlatılarak olağanüstü, unutulmaz bir atmosfer yaratırlar.

şılanmış. Renkli kartpostalların bile çok az ve siyah beyaz emsallerine göre çok pahalı olduğu dönemde meraklıların gösterdiği aşırı talep Liebig yöneticilerini kamçılamış. Önceleri, bayilerde et suyu alanlara promosyon olarak verilen Liebig reklam kartları, artan talep üzerine parayla satılmaya başlamış. Konuların çeşidi, almış başını gitmiş. Doğal olarak tirajları da artmış. İlk parti kartlar Fransa'da basılmış ve satılmış. Daha sonra hatırı sayılır Avrupa kentlerinde Liebig et suyu satılan tüm mağazalarda bulunur olmuş. Bu rağbet diğerlerinin de dikkatini çekmiş olacak ki dönemin büyük mağazaları Liebig kartlarının arka yüzlerine kendi reklamlarını vermişler.

Liebig yıllar içinde çeşitli konularda, değişik ülkelerde onbinlerce reklam kartı basıp satmış. Türkiye ve Türkler'le ilgili çeşitli seriler yayımlamış. Tablii bu bilgi ve görüntüleri nerelerden aldığını açıklamamış.

Liebig'in çıkardığı renkli resimler, ilk günden itibaren büyük ilgi toplamış ve 1880 yılında yayımlanan serilerin adedi 120'yi bulmuş. Her birinde 6, 12, hatta 24 resim vardı. Zamanla her seri 6 resimden oluşturulmaya başlandı. 1973 yılına kadar Liebig şirketi tarafından 1863 seri çıkartılmıştı. Bu 12.000'den fazla resim demektir. Bu resimlerin konuları, ilginçliği talebi artırmıştır. Müzik, folklor, avcılık, çocuklar, mimari, yabancı ülkeler ve yüzlerce değişik konu...

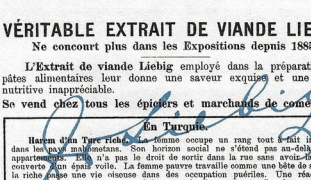

"Halk Bayramları" serisinde yer alan 'Türkiye'de Ramazan' başlıklı kartın manzarası belki de en ilginci. Yine buram buram Kuzey Afrika kokan bir fon önünde kendilerinden geçmişçe "çırpınan" Acem dervişi kılıklı insanları görüntüleyen Liebig, belki o güne kadar Türkiye hakkında fikir edinememiş insanlara pek de sağlıklı olmayan görsel ve yazılı bilgiler sunuyordu.

Türkiye, Liebig kartlarında 1895'de "Dünyanın Yedi Harikası" serisinde, 1906'da "Dünya Çocukları", 1910'da "Balkan Ülkeleri Orduları" serisinde bir iki kartla yer aldıktan sonra, 1910'da "Türkiye" başlıklı 6 kart ile ilk defa özel seri olarak yayımlanıyor; bunu birer yıl arayla "Dardanel (Çanakkale)" ve "İtalyan-Türk Harbi" izliyordu. 1922'deki "Küçük Asya'nın İnsanları" serisini 1952'de "İstanbul'da Belçika Kralları" başlıklı 'garip' seri takip etmişti. 1953'de yayımlanan "Muhteşem Süleyman" ve bir yıl sonraki "İstanbul'un Fethi" serileriyle 1973'te yayımına son verilen Liebig reklam kartlarındaki Türkiye imajı neden bozuktu?

Kapalıçarşı'nın içinde gezen atlı eşekli adamlar, camide erkeklerle birlikte, hatta önlerinde namaz kılan kadınlar, bu insanların namaz ritüel jestlerinin yanlışlığı, fondaki mimarinin çoğunlukla Kuzey Afrika'dan seçilmiş olması, Türk tiplerine benzemeyen insan figürleri, Çanakkale Boğazı diye İstanbul Bebek semtinden görüntüler, resim seçiminde Liebig sanatçılarının gerekli özeni göstermediği ve gerekli bilgiye sahip olmadığını ispat ediyor. Kulaktan dolma bilgiler, kafalardaki birkaç yanlış ile birleştiğinde, yanlış kaynaktan kopya edilen birkaç görüntüyle bu sonuca ulaşıyor. Ancak bunun Türkiye'ye mahsus kasıtlı bir çalışma olduğu söylenemez. Hasbelkader bu işe soyunan Liebig, beklenmedik ilgi karşısında binlerce değişik görüntü yaratmak, bazen de "uydurmak" zorunda kalmış. Yanlışıyla doğrusuyla Liebig kartlarının önemi, yayınlandığı erken dönem de düşünüldüğünde, gözardı edilemez. Zaman zaman kaynak olarak kullanılan, koleksiyoncuları tarafından kulüpler kurularak aranan bu biricik efemera ürünleri, bilhassa görsel hoşluklarını hâlâ korumakta...

Liebig kartlarındaki Türk imajı

İlk yayınlandıklarında ön yüzde resim, arka yüzde ise Liebig'in ya da bir başka firmanın tanıtıcı reklamı yer alırken sonradan arka yüzde, kısa da olsa, resmi tanıtan bilgiler yer almaya başlamış. Türkiye hakkındaki ilk kart 1870'lerde "Dünya Halkları" serisinde yer almış. Resim olarak Türk bayrağı, nargile, zakkum çiçekleri, oldukça esmer -hatta zenci sayılabilecek- tül peçeli bir genç kız portresi ve ortadoğuyu çağrıştıran -ama asla Türkiye olmayan- camili bir şehir görüntüsü kullanılmış. Daha sonraki yıllarda bu alışkanlık devam etmiş ve oryantalist üslupla yapılan resimlere hayali olarak bir iki klasik Türk imajı eklenerek Liebig kartları yayımlanmaya devam edilmiş.

"Dünya Dansları" serisinde yer alan kartta bir İngiliz "asilzade askeri", önünde kılıçlarla dans eden Türk kızları betimlenmiş. Kartın arkasında ise Liebig et suyu ile yapılan bir yemek tarifi reçetesi yer alıyor. "Dantelin Hikâyesi"nde, dantel ören kadınların arkasında kuzey Afrika mimarisini çağrıştıran camiler gözükmekte. "Akdeniz'de Gezi" serisinde de Türkiye'ye bir kart ayrılmış, manzara olarak yine Türkiye ile alakası olmayan mi-

Kaynaklar:
R.Anheegger, *Tarih ve Toplum*, Sayı 2
Murray Cards's, *Catalogue of Liebig*

Kartlar: Hakan Akçaoğlu arşivinden
(Kartlar orijinal boyutunda kullanılmıştır.)

"Halk Bayramları" serisinden Ramazan

Liebig şirketinin fabrikaları Uruguay Cumhuriyeti ve Arjantin'dedir.
Liebig et suyu bugün, oluşturulan gerçek servislerle dünyanın dört bir yanına yayılmıştır.
Liebig et suyu, iyi bir mutfak için kaçınılmazdır.
Ramazan (Türkiye)
Ramazan (Arapça Ramadan) Muhammed'in ay yılının dokuzuncusunun Türkçe adıdır. Ramazanda, Kur'an'da yazılanlara göre güneşin doğuşundan batışına kadar Müslümanlara yemek, içmek, sigara içmek, denize girmek, hatta parfüm koklamak dahi yasaktır. Ama yasak biter bitmez hemen hemen tüm gece boyunca süren eğlenceler başlar. Kartımızda, popüler eğlenceler için dans eden dervişleri görüyorsunuz.

1910 "Balkan Orduları" serisinden 2 kart

Türkiye I.

Türk ordusunun düzenlenmesinden itibaren bütün Müslümanlar askerlik yapmakla yükümlüdür, ama pratikte bu kanunun bazı istisnaları da vardır. Toplam askerlik süresi 20 yıldır, 3 ya da 4 yılı orduda, nizam denilen aktif birimde, 2 ya da 3 yılı yedekte (ştiad), 6 yılı ikinci yedekte (redif) ve son 8 yılı da seferber edilebilir yedekler sınıfında (müstafiz) geçer. Türk ordusu 8 kola ayrılmıştır. Toplam sayı, barış döneminde 220 bin askeri bulur; savaş zamanında asker sayısı 800.000'e çıkar. Kartımızda soldan sağa yer alanlar: Piyade sınıfından bir subay, Arnavut saray koruması, piyade astsubayı, topçu, sultanın koruması, istihkam sınıfı subayı, müfreze generali, "Ertuğrul" saray süvarisi astsubayı, arkada da sıradan süvariler.

Türkiye II.

Türk, her zaman iyi, cesur, disiplinli, kanaatkâr ve dayanıklı bir asker olmuştur. Üstelik düzenli atılları ve çocukluktan yetişmiş "Ertuğrul" alaylarının yanısıra General Zeki Paşa'nın Kürtler arasında oluşturduğu "Hamidiye Alayları" adıyla bilinen özel birlikleri vardır. Asya steplerinden gelen saldırılara karşı bu gruplar çok etkilidir, ama aynı zamanda Hıristiyan ve Müslümanlar arasında şüpheyle karşılanırlar. Kır jandarmaları aynı zamanda önemli bir rol oynar ve büyük bir saygıyı hak ederler; eylem alanları sınırsızdır. Türk topçu kuvveti mükemmeldir; ellerindeki malzemeler çok iyidir ve personeli elitlerden oluşur. Bir de farklı ırklardan oluşturulmuş, düzensiz askeri birliklerden bahsetmek gerekir. Bu kartta yer alanlar soldan sağa şöyledir: Atlı bir jandarma, Hamidiye Alaylarından bir Kafkasyalı, bir asker ve Zuhaf askeri kazmacısı, bir Arnavut, kır jandarmasından bir topçu, kale görevlisi bir topçu askeri, bir başıbozuk.

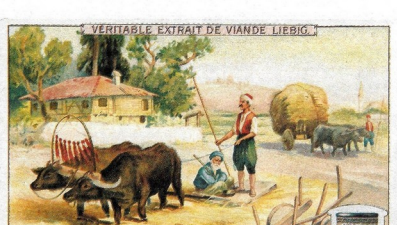

Türkiye serisinden (1910) 6 kart

Buğday Harmanı
Bu işlem Türkiye'de hâlâ İncil tarafından zikredilen veya Akdeniz'in eski toplumlarında uygulanan ilkel biçimde yapılmaktadır. Öküz veya at koşulmuş kalaslardan meydana gelen bir araç, yere daire biçiminde serilmiş başakların üzerinde sürüklenmektedir. Başaklarından böyle ayrılan buğday taneleri, kabuklarından da aynı derecede basit bir işlemle ayıklanmaktadır; rüzgâr estiğinde karışım kürekle havaya atılmakta, taneler yere düşerken kabuklar uçuşmaktadır

Arnavut Dansı
Arnavutlar hiç tartışmasız Türkiye halkının en cesur ama aynı zaman da en cahil insanlarıdır. Dağlık ülkelerinin vahşi doğası onları çok özel bir şekilde damgalamıştır. Uzun zaman Türk etkisi karşısında erimeyen Arnavutlar sonunda sultanın muhafız birliğini oluşturma ayrıcalığı karşısında yumuşamışlardır. Bu özel birliğin çekirdeğini bugün hâlâ onlar meydana getirmektedir. Arnavut dansları savaşçı danslarındandır ve onların huylarına uygun düşmektedir. Bu danslarda kadınlara yer yoktur. Dansların ritmi ve hareketler, kuşku yoktur ki yüzyıllardır değişmeden kalmıştır. Arnavutlar'ın ataları olan İlliryalılar, Roma çağında da tamamen aynı dansları yapmaktaydılar.

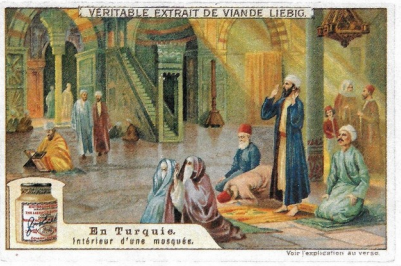

Bir Caminin İçi
Camiler Müslümanların dinsel binalarıdır; her cuma (onların kutsal günü) birlikte ibadet etmek üzere burada toplanırlar. Bu haftalık toplantıların dışında, mümin Türk, mümkün olduğu kadar sık camiye Kur'an okumaya veya Hz. Muhammed'in vatanı Mekke'ye yüzünü dönmüş olarak dua etmeye gider. Camiye giren herkes ayakkabılarını çıkartmak ve başını örtmek zorundadır.

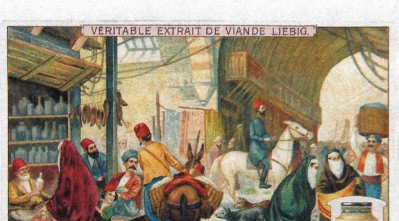

İstanbul'daki Büyük Pazar
Türk kentleri genelde bizim kentlerimizde olduğu gibi, dükkânlar ve mağazalarla çevrelenmiş sokaklara sahip değillerdir. Bütün satış yerleri ve zanaatkâr dükkânları cinslerine göre bir çeşit hal olan, pazar adını taşıyan yerlerde toplanmıştır.

Zengin Bir Türk Haremi
Müslüman ülkelerde kadın tamamen alt bir mertebe işgal etmektedir. Toplumsal ufku evinin ötesine uzanamamaktadır. Yüzünü kalın bir peçeyle örtmeksizin sokağa çıkmaya hakkı yoktur. Fakir kadın bir yük hayvanı gibi çalışmaktadır; zengin kadın ise boş bir hayatı çocuksu meşguliyetler içinde geçirmektedir. Ancak, şu son zamanlarda bir tepki oluşmaya başlamıştır. Modern Türk kadını, en azından üst sınıflara mensup olanı, kendini eğitmek ihtiyacı duymaktadır. Tıpkı batılı kızkardeşleri gibi, daha az pasif, her türlü amaç ve idealden daha az yoksun bir hayat istemektedir.

Sultan Ahmed Çeşmesi
Kur'an Müslümanlara alkollü içkileri yasaklamıştır. Demek ki, iyi su onlarda önemli bir rol oynamaktadır.
Sultanlar her zaman bu esas içecekten uyruklarına yeterli miktarda ve iyi kalitede sağlamaya özen göstermişlerdir. Bunun sonucu olarak İstanbul'da çok sayıda halk çeşmesi vardır. Sultan Ahmed Çeşmesi hepsinin en güzelidir; bu çeşmenin etrafında sabahtan akşama kadar yoğun bir hayat yaşanmaktadır.

1911 "Dardanel" (Çanakkale) serisinden 6 kart

Çanakkale Boğazı
Kale Sultaniye
Asya kıyısında, Kilitbahir'in tam karşısında Kale Sultaniye ya da Çanakkale bulunur. Biga otonom sancağının en önemli kentidir burası. Çoğu Rum ve Yahudi on bin nüfusu vardır; birçok sivil, askeri, deniz kuvvetlerine, konsolosluğa ait merkez bulunur. Boğaz trafiğinin metropolü olan önemli bir limandır. Boğazın kıyısında eski Kale Sultaniye dikkat çeker, kentin adı da buradan gelir.

Çanakkale Boğazı
Seddülbahir
Ege Denizi tarafından, yaklaşık 4 kilometre genişliğindeki Çanakkale Boğazı girişi. Avrupa kıyısında, 1658 yılında Venedik donanmasına karşı bariyer oluşturması için IV. Mehmet zamanında inşa edilmiş Seddülbahir kalesiyle korunur. Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı, Yunanistan'daki Venedik sömürgeleri nedeniyle birçok çatışma yaşamıştı. Venedik Cumhuriyeti o zamanlar zafer kazanmış ve ikna etmişti. Bu çarpışmaların en dikkat çekeni, 1657 yılında hemen hemen bütün Türk gemilerinin batırıldığı bozgundu.

Çanakkale Boğazı
Kum Kalesi
Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısında, Seddülbahir Sarayı'nın hemen karşısında 1658 yılında yapılmış Kum Kalesi vardır. Kalenin bulunduğu yerde eskiden adı Dardanos olan bir Aiol kolonisi vardı; boğazın adı da buradan gelir. M.Ö. 411 yılında Peloponez Savaşı sırasında buraları Atinalılar'la Spartalılar arasındaki çok önemli bir deniz savaşına tanık olmuştu. Üçyüz yıl sonra Roma diktatörü Sulla ve Pontus Kralı Mithridate VI Euphator arasındaki barış da burada gerçekleşmişti.

Çanakkale Boğazı
Gelibolu
Liebig et suyu, en tatsız sosları, artık etleri saraya özgü enfes yiyeceklere dönüştürür.
Gelibolu
Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi'ne açıldığı yer. Burası kimi zaman adını boğaza ödünç verir. Gelibolu bir kıyı kentidir. Antik dünyada burası ticaretin en yoğun yaşandığı yerdi. Bugün Rum Ortodoks bir piskoposla bir "caimacan" [muhtemelen "kaymakam" için kullandıkları sözcük] konağı vardır. Liman iştah kabartıcı cazibede de olsa, deniz kıyısındaki yerleşim, bu limana sahip olma arzusunu yokedecek kadar yoğundur. Başta maroken ve seramik olmak üzere önemli miktarda ticaret gerçekleştirirler. Bugün 30.000 kişinin yaşadığı Gelibolu, Türkler'in ele geçirdiği ilk Avrupa merkezidir. Süleyman Paşa için dikilmiş ilginç anıt mezar vardır.

Çanakkale Boğazı
Liebig'in 1865'deki kuruluşundan itibaren yaklaşık yarım milyar frank değeri olan 6.500.000 baş hayvan kesilmiştir.
Çanakkale Boğazı
Antik Hellespontes, Constantinople'un kilit noktasıdır. Ege Denizi'ni Marmara Denizi'ne bağlar, Avrupa'yı Asya'dan ayırır. En dar kısmı Kale Sultaniye yakınındadır ve bir kıyıdan diğerine sadece 2 kilometrelik bir mesafesi vardır. Kıyılarında üzüm bağları, neşeli kasabalar ve antik kaleler vardır. 1841 Eylül'ünde beş büyük güç arasında bir anlaşma imzalanmıştır ve buna göre Çanakkale Boğazı'ndan geçiş, Türk gemileri dışındakilere yasaklanmıştır. Bu anlaşma, 13 Temmuz 1878 Berlin Anlaşması ile sıkılaştırılmıştır.

Çanakkale Boğazı
Kilitbahir
Liebig et suyu, iyi bir yemek için tuz ve biber kadar gereklidir.
Kilitbahir
Çanakkale Boğazı girişinin yaklaşık 20 kilometre kadar kuzeydoğusunda, boğazın genişliğinin sadece 2 kilometreyi bulduğu yerde, pitoresk bir alanın ortasında İstanbul'un fethinin hemen ertesinde II. Mehmet tarafından inşa edilmiş antik Kilitbahir Kalesi vardır. Basit bir şekilde "Eski Rumeli Şatosu" diye adlandırılır. 1867'den itibaren kıyı bataryaları bu civarda toplanmıştır; en önemlileri Değirmenburnu'nun güneyindeki 'Namazigyave', Kilitbahir'in kuzeyindeki Şamburnu'dur.

"Dantelin Hikâyesi" serisinden
Türkiye
Tığla yapılan dantellerin kökeni hiç şüphesiz nakış sanatıdır. Başlangıçta elle gerilen iplerle dantel yapılırdı, yani gergiden bazı ipler çekilerek ve gerekli olanları koruyarak...
Bu iplik çekme işi eskide kalmış gibi görünse de Türk kadınlarının tercih ettiği bir yöntemdir ve hâlâ Constantinople'ün haremlerinde uygulanır. Bu tip danteller arasında dekoratif olanlar çoğunluktadır; "yedekte" ya da "kendi tasarrufunda" motifler diye nitelenirler; danteli işleyen, kendini desenin motiflerini birleştiren ipliklerin zeminini yapmaya adar, önceden üzerinde çalışmaz.

Liebig et suyu şirketi

Liebig şirketi 1856'da "Liebig's Extract of Meat Co. Ltd." adıyla 480.000 Sterlin sermayeyle Londra'da kuruldu. Şirketin kurucusu Baron Justus von Liebig, döneminde dahi olarak anılan bir kimyacıdır. Liebig, tarımda mineral gübrelemeyle, daha önce düşünülemeyecek bir verim artışı sağladı. Ayrıca, et özünü endüstriyel olarak üretmeyi başardı.

Şirket 1865'de Uruguay'da, ardından Arjantin ve Avustralya'da et özü üretimine girişti. Daha sonra Brooke Bond's ismini alan kuruluş, zaman içinde Liebig, Sapis, Oxo et suyu ürünlerini imal etti. İtalya, Almanya, Fransa, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'nde üretime geçen Liebig, 1872 yılında ilk kartlarını çıkarttı. Dünya savaşları sırasındaki duraklamalara rağmen 1973'e kadar da bu faaliyetini devam ettirdi. İlk reklam kartları Fransa'da basıldı. Bu kartlar daha çok şirketi tanıtıcı şekilde hazırlanmış, gerçek "reklam kartları" idi. Daha sonra dönemin ünlü mağazalar zinciri "Bon Marche" reklamlı kartlar yayımlandı. Artan talep karşısında değişik lisanlarda çeşitli konu ve ülkelere ait reklam kartları basıldı. Seriler halinde basılmaya başlanan reklam kartlarının yanısıra, menü kartları, masa kartları ve takvimler hazırladı. Sonunda 2000 seriyi aşan korkunç bir koleksiyon ortaya çıktı.

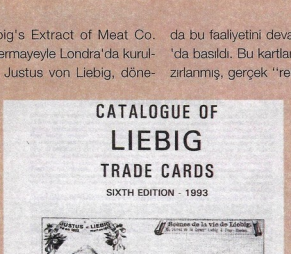

Murray Cards'ın hazırladığı Liebig reklam kartları kataloğu.

Bugün Londra'da Murray Cards Ltd., Liebig'in kartları için özel katalog yayımlamakta ve satış yapmaktadır. Bu katalogda, 1880'e kadar yayımlanmış pek çok kartın karşısındaki fiyat sütunu boştur. Yani bu kartlar bulunmamaktadır. Fiyatları keyfidir. Sonraki yılların nadir kartlarının birim fiyatı 400-500 Sterline kadar (175 milyon TL) ulaşmaktadır.

Dünya bensizken...

Selim İleri

Elli yıl öncesinin Kadıköyü. 1948 sonbaharı. 1998 sonbaharı henüz gelmedi; kırk dokuz buçuk yıl diyebilirim.

Kadıköyü'nde bir fotoğrafhane. Hangisi? Kadıköyü'nden tek bir fotoğrafhane hatırlayamıyorum. Benim bildiklerim Beyoğlu'ndakiler. Ama bu fotoğraf doğduğum yakada çekilmiş.

Bir sonbahar günü olduğunu annem söylerdi. Sıcak bir sonbahar günü olmalı. Giysiler hâlâ yazlık. Ablamınkini hiç hatırlamıyorum. Anneminki hayal meyal: Sonradan dikiş makinesinin örtüsü olan çiçekli emprime mi?

Beş altı ay sonra doğacağım. Ablama bir kardeş "geleceği" haber verilmiş. Bu fotoğrafın çekilişi sebebi de o haber.

Haberden kimse memnun görünmüyor. Babamın yüzü iyice asık. Ablam gülümser gibi, oysa ağlamaklı; ekose tafta kurdelası adeta titriyor. Annem kilo almış; ne var-ne var annemin gözlerinde?!

Belki o yüzden bu dünyaya gelişim kimseyi ilgilendirmeyecek! İşte bu fotoğrafa baka baka yıllarca böyle düşünmüştüm. Beni istemiyorlardı, diye düşünmüştüm. "Hiç öyle şey olur mu!" denirdi bana.

Şimdi bu fotoğraf ana-baba özleminden ayırt edilemiyor. Dünyaya gelmemiş olup bilinmezlikte, öncesizlikte onlara sevgiyle bakabilirdim...

Fotoğrafhaneden çıkınca nereye gittiler? Moda'da çay bahçesine mi?

Pazarola Hasan Bey

Gökhan Akçura

Haydi yola çıkalım. İstanbul'un eski tarihinde şöyle bir dolaşalım. Divanyolu'ndan vuralım, Beyazıt'a varalım. Şehzadebaşı'ndan dolanalım, Unkapanı'na ulaşalım. Hem dolaşalım, hem konuşalım. Laf lafı açsın, açsın ki muhabbet koyulaşsın. Sonra denk gelsin, meselâ Pazarola Hasan Bey kim diye bir soralım. Soruyu her sorduğumuzdan cevap alıp şaşalım. Padişahın adını bilmeyen bu fâniler, Hasan Bey'in yedı sülalesini bir solukta hikâye ediyor. Bu ne iştir? Bu ne billiştir?

İşte, diyorlar, karşıdan gelen aradığınız adamdır. Bir gelen var ama, gelen bildiğimiz ademoğluna zorlanarak benziyor. Kocaman bir kafa gözükıyor uzaktan. Altında incecik bir boyun, sonra da cılız mı cılız bir gövde. Bu gövde, o kafayı nasıl taşıyor, insan buna hayli şaşıyor. Evet işte Pazarola Hasan Bey! Hem salınarak dolanıyor, hem de tezgâhlara şöyle bir el değdirip, çocuksu sesiyle "pazarola" diyor. Esnaf memnun. O günün bereketli geçmesi garantiye alındı artık. Müşteriler dükkâna dolacak, çekmeceler çil akçeye doyacak.

Aslında Hasan Bey bir zavallı insan. Aklı kıt ama gönlü gani. Dışı çirkin ama içi güzel. Hasan Bey'i herkes sever, sayar. Ona göre her şeyin bir başı vardır. Selam yollarken mutlaka lafın sonuna bir baş ekler; pazarola yazıcı başı; simitçi başı der meselâ. İnsanlar belki de onu bu yüzden çok severler. Mutlaka bir başlı makam bulur Hasan Bey onlara. Bu baş bolluğu içinde, o kocaman başını saklamaya mı çalışır acaba... Öte yandan annesi, yavrusunun başına uygun fes bulamaz. Fesin boşta bıraktığı yere, üstünde "Maşallah Hasan Bey" yazılı bir bez sarar. Bez üşümesin diye sarılmış, yazısı nazar değmesin diye konmuş besbelli...

Pazarola Hasan Bey gözlerinde ışıl ışıl bir saflık taşır. Çok önemli bir görevi sırtlandığını bilir o güçsüz omuzlarında. Herkes bir sürme gözüne, bir güzel sözüne bakmaktadır. Bir ufak tebessüm, bir titrek selam beklemektedir bu insanlar. Hasan Bey, paşalar, beyler gibi ağırlanır çarşı pazarda. Eline kahvesi tutuşturulur, sigarası sarılır, ateşi koşuşturulur acele tarafından. Umut dağıtır ama umut tâcirliği yapmaz. Ne parada ne pulda gözü vardır. Ama kaşla göz arasında cebine üç beş kuruş sıkıştırmışsanız o ne yapsın... Para bu, sokağa da atılmaz ki... Kış yaz dolaşır Hasan Beyimiz. Ayağında meslastik, elinde kara bir şemsiye vardır. Yağmur yağmıyorsa şemsiyeyi baston yerine kullanır. Peki ya kızlar, derseniz, hemen söylemeli, onlarla Hasan Bey'in hiçbir alıp veremediği yoktur. Kızlar ise tersine onunla çok ilgilenirler. Kısmetleri onun elindedir. Hele bir baksa, bir gülse derler. Her gülücük, müstakbel koca için bir alâmettir. Her selam, geleceği garantiye bağlamaktır. Hasan Bey de selamı hiç sakınmaz.

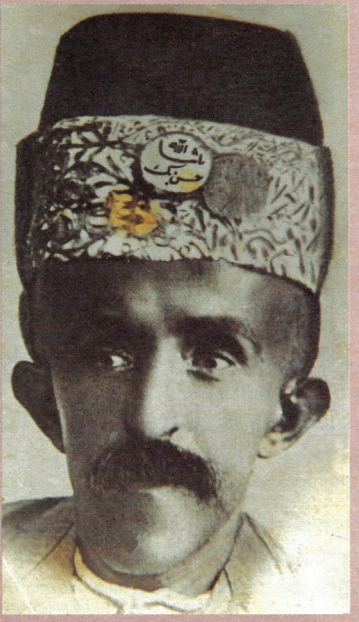

Pazarola Hasan Bey için bütün insanlar birdir. Mevki makam tanımaz. İstanbul Valisi'nin geldiğini görse, o da insan der ve seslenir: "Pazarola Valibaşı!" Gerçi kayıtlı olduğu tekke vardır ama

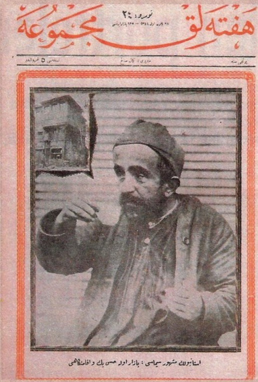

Hakan Akçaoğlu koleksiyonu

" İstanbul'un meşhur siması:
Pazarola Hasan Bey ve ikâmetgâhı."
Haftalık Mecmua, No: 24, 28 Aralık 1925

din farkı tanımaz. Ona inanan herkes kendinden bilir. Kerametine İstanbul Müslümanları bir inanırsa, Hıristiyanları, Musevileri bin inanır. Biraz kaybolsun ortadan, hemen telaşlanılır. Evinin kapısı çalınır, sorulur, aranır.

Hakan Akçaoğlu koleksiyonu

Pazarola Hasan Bey çarşıda halkın arasında.

Hasan Bey'le Şehzadebaşı'na çıkmayagörün. Tüm tiyatrocu taifesiyle akraba oluverirsiniz. Herkes meydana dökülür, Hasan Bey'in nur cemali görülür. Kel Hasan da oradaysa yaşadınız! İki Hasan karşı karşıya kalır. Biri söyler, öbürü dinler. Öbürü söyler, diğeri dinler.

Bir gün tiyatrocuların aklına, bu bereket taşıyıcısının sırtından ekmek yemek fikri düşüverir. Açın bakın, 1920 yılının gazetelerini! İşte oyunun ilanı başköşede: "İki saat bilâ-fasıla gülmek ve eğlenceli vakit geçirmek ve memleketimizin bütün artislerini birarada görmek isteyenlere cuma günü Şehzadebaşı'nda Şark Tiyatrosu'nda oynanacak olan emsali görülmemiş mükemmeliyette Pazarola Hasan Bey temaşasını tavsiye ederiz. Tafsilat el ilanlarındadır."

Her fani gibi, Hasan Bey de ölümlüydü elbette. Ellisine varamadan, vakti zamanı geldi, sessiz sedasız bu dünyadan gitti. Mutlu öldü. İnsanlara umut dağıtmıştı, bereket saçmıştı kolay mı? İnanmışlardı ona, hiçbir zaman güvenlerini sarsmamıştı. Yalnız yanlış zamanda öldü derler. Cumhuriyetin ilk yıllarında, o reformlar telaşında. Bu yüzden olsa gerek kimsenin aklına mezarını türbe yapmak gelmedi. Telli Baba'dan bile meşhur olabilirdi oysa... Değerini bilen çıkmadı ne yazık ki... Pazarola, sana da Hasan Bey!

DİKENLİ TARLALARDA YETİŞEN GÜLLER

Köy Enstitüleri'nden portreler

Amaç, eğitimin yaygınlaştırılıp modernleştirilmesiydi. Köy Enstitülü öğrenciler, okullarının binalarını inşa ettiler, okula su getirdiler, ağaç diktiler, yol yaptılar. Yılın oniki ayı açık olan okullarda "hayat ve iş" eğitimini de içeren bir yöntem uygulanıyordu. Böylece, çalıştıkları köyleri kalkındırabilecek köy çocuklarının kimi kendi köyüne yollandı, kimi yurdun dört bir yanındaki diğer köylere...

Leyla Neyzi

17 Nisan 1940'ta doğan Köy Enstitüleri bugün 58 yaşında. Onlar 1946'da dönüşüme uğradı ve 1954'te kapandı ama orada yetişenler ve onların yetiştirdikleri yaşıyor. Yetişenler dedik de, rivayete göre Kabataş Lisesi'nden bir öğretmen, Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'ne tayin olur. Gider ki, ayaz, kar, kış, kıyamet, sorar oradaki bir öğretmene: "Burada ne yetişir?" Şakacıymış öteki, "domates, biber, patlıcan, kabak yetişir, başka bir şey yetişmez" der. İşte bu "domates, biber ve kabaklar" yirmi bin küsur kişi olup Anadolu'nun her tarafına dağılan köy öğretmenleri... Bugün, yaşları 60 ile 80 arasında.

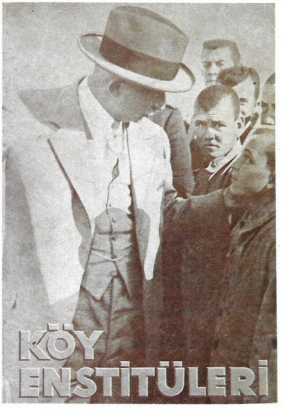

Köy Enstitüleri, 1940'tan beri tartışma konusu. Bu konuda yazılanların çoğu da Köy Enstitüsü mezunları tarafından yazıldı. Aslında Köy Enstitüleri'nin bir değil, binlerce öyküsü var. Bu kısa yazıda yapmak istediğimiz, uzun yıllar bu büyük eğitim "ordusunda" hizmet vermiş, ismi kamuoyunca bilinmeyen öğretmenlerle konuşarak onların bu deneyimi nasıl yaşadıklarını kendi sözlerinden aktarmak ve daha geniş bir araştırmanın temellerini oluşturabilecek bazı ipuçları saptamak.

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle kuruldu. Köy Enstitüleri'nin kuramsal temelleri, Osmanlı döneminde başlayan ve Cumhuriyet döneminde ivme kazanan eğitimin yaygınlaştırılması ve modernleştirilmesi tartışmalarına dayanıyor. Kurumsal temelleri ise 1937'de çıkarılan Köy Eğitmenleri Kanunu ile atıldı. Köy Enstitüleri'nin mimarları İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ile ona destek veren (Köy Enstitülü bir öğretmenin deyimiyle) "essahtan Maarif Vekili" Hasan Ali Yücel'dir. 1940-1954 yılları arasında 67 ilde 21 Köy Enstitüsü kuruldu, bu okullar yirmibinin üzerinde köy öğretmeni yetiştirdi.

Yönetimde öğrenci sesleri

1940'ta okuma çağındaki çocukların yalnız üçte biri ilkokula gidiyordu. Yapılan planlara göre onbeş yılda Türkiye'de ilköğretim sorunu halledilmiş olacaktı. Köy Enstitüleri'nde eğitim beş yıl, Enstitülere öğretmen yetiştirmek için kurulan Yüksek Köy Enstitüsü'nde üç yıldı. Bu okulların en önemli özellikleri; öğrencilerinin köy çocukları olup köyde çalışmak için eğitilmeleri, okulun "hayat ve iş okulu" olarak örgütlenmesi, öğrencilerin günlük yaşamda, eğitimde ve yönetimde bizzat seslerini duyurabilmeleri ve okuma-yazma öğretmenin ötesinde çalıştıkları köyleri kalkındırabilecek şekilde yetişmeleriydi. Köy Enstitüleri'nin kapatılma nedenleri ve kapatılmalarının sonuçları çok tartışıldı. Burada amacımız, uluslararası düzeyde de ilginç bir örnek oluşturan bu farklı deneyimi bizzat yaşayan ve bize aktarabilen kişilerin yaşadıklarını, gözlemlerini ve kendi değerlendirmelerini aktarmak.

Görüştüğümüz üç öğretmenden Hasan Yılmaz, 79 yaşında. Kastamonu Taşköprü Kese Köyü'nde doğan Hasan Yılmaz, 1938'de 19 yaşındayken Gölköy Köy Enstitüsü'ne girdi. 1944'te Gölköy'ü, 1947'de Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirdi. Kastamonu, Eskişehir, Sivas ve İstanbul'da öğretmenlik yaptı, 1977'de emekli oldu.

Ahmet Altınel koleksiyonu

Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'nün 1947 yılı son sınıf öğrencileri.

Fotoğraf: Yusuf Uçak

Ahmet Altıner "bizim okulumuz oniki ay açık olurdu. 45 gün izne giderdik sıra ile" diyor.

Köy Enstitülerinde kızlar, erkeklere göre çok daha azdı. Görüştüğümüz öğretmenlerden Saniye Uçak, 70 yaşında. Kastamonu Kayı Köyü'nde doğdu. Gölköy Köy Enstitüsü'nden 1945'te mezun oldu. Kendi köyünde ve Kastamonu Dikmen Köyü'nde çalıştı.1953'ten itibaren İstanbul'da öğretmenlik yaptı. 1978'de emekli oldu. Kendisini 48,5 yıllık öğretmen olarak tanımlayan Ahmet Altıner ise, 66 yaşında. Kayseri'nin Kötüören Köyü'nde doğdu. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü Uygulama

Antalya Aksu Köy Enstitüsü öğrencileri motosiklet kullanmaya başladıkları ilk günlerde (1940).

İlkokulu'nu bitirdikten sonra Pazarören Köy Enstitüsü'ne girerek 1947 yılında mezun oldu. 1969 yılına kadar Anadolu'da öğretmenlik yaptı. 1969'dan itibaren öğretmenliği İstanbul'da sürdüren Ahmet Altıner,1995'te emekli oldu.

Asker ocağı

Köyden gelen öğrencilerin yatılı okumaya geldikleri Köy Enstitüleri hakkındaki ilk izlenimleri gerçekten ilginç. Saniye Uçak, okuldaki ilk gününü çok iyi anımsıyor: "Maarif müdürü götürdü bizi. Onlardan ayrılınca başladık ağlamaya... Biz burda durmayız, köyümüze gideceğiz. Kaçalım gidelim ama bizi kurt mu yer, kuş mu yer derken alıştık gitti. Okul öyle büyük ki, köy gibi... İdare binası var, yemekhane var, kızların yatakhanesi var, atölyeler var. Dersten önce sabahleyin, zil çaldığı zaman, beden eğitimi yaptırıyorlardı. Kar, kış, ne olursa olsun. Yatağını yapıyorsun pırıl pırıl. Yemeğini yiyen, dişini yıkar, elini yıkar. Zaten program var. Atölyeye giden atölyeye gider, işe giden işe gider." Enstitüye alışan küçük Saniye, izne gidince köye başka bir gözle bakmaya başlar: "Enstitüde alışmışız öğünle yemeğe. Evde yemeği yiyoruz, biraz sonra çocuğun biri bir şey istiyor. 'Bu saatsiz yemek yanlış' deyince annem de, 'burası asker ocağı değil, sen asker olmuşsun' diyordu."

Ahmet Altıner, Enstitülerdeki "iş içinde eğitim" uygulamasını şöyle özetliyor: "Köy Enstitüleri çokamaçlı bir okuldu. Öğretmen yetiştiriyordu, sağlık memuru yetiştiriyordu, tarım dersleri veriliyordu. Dersi münavebeyle yapıyorduk. Bir hafta dersteydik, bir hafta atölyelerde. Haftada 44 saat ders programımız vardı. Bunun 22 saati kültür dersleri, diğer 22 saati de teknik ve mesleki eğitimdi. Marangozluk, demircilik, duvarcılık, tarım vardı. Kızlar için terzi atölyesi vardı. Bizim okulumuz oniki ay açık olurdu. 45 gün izne giderdik sıra ile."

Köy Enstitülü öğrenciler, okullarının binalarını inşa ettiler, okula su getirdiler, ağaç diktiler, yol yaptılar: "Bir musibet bin nasihatten iyidir derler. Gördüğün bir şeyi hiçbir zaman unutamazsın" diyor Ahmet Altıner. Saniye Uçak da, öğretmenliği uygulamalı olarak öğrendiklerini anımsıyor: "Biz öğretmen olabilir miyiz? Çok ince elekten geçirdiler. Uygulamalı ders verdirdiler. Okulda herkes dinliyor bir salonda, sen bir sınıfı ortaya almış ders veriyorsun. 'Çocuk düştü burnu kanadı ne yaparsın?' diyor öğretmen. Hemen çocuğu alır dışarı çıkarırsın. Plan yapıyorsun, konuşuyorsun. Bunlar zor işler o zaman bize göre."

İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntıları Enstitülerdeki günlük yaşama yansımakla beraber, birçok öğrencinin durumu köydekinden iyiydi: "Mehmetçik ne giyiyorsa biz onu giyiyorduk. Sümerbank kumaşından golf

Köy Enstitülerinin bulundukları yerlerle bölgelerine giren vilayetleri gösteren harita.

Kepirtepe Köy Enstitüsü inşaatında çalışan öğrenciler.

pantalon, ceket ve altı kabaralı [postalın altına dayanıklı olsun diye konulan çivi] postal. Herkes gömleğini akşam yıkar, kurutur, sabahleyin giyerdi. Elektrik yoktu, lüks lambasıyla veya fenerle okurduk. Zil ray demirlerinden kesilir, bir ağaca takılır, bir demirle vurulurdu. Halk 'kilise çanı çalınıyor' derdi. İkinci Dünya Harbi patlayınca, yiyecek ekmek bulunamadı. Patatesle beslendik üç ay. Geceleri asker gibi nöbet tutardık."

Eleştirmek serbest!

Köy Enstitüsü öğrencileri, öğretmen ve yöneticilerle beş yıl bir aile havası içinde okurlar. Hasan Yılmaz, Zühre öğretmeni unutamıyor: "Zühre Esin gece yatakhaneleri gezer, üstü açılırsa hasta olur çocuk diye üstümüzü örterdi. Öyle bir anneydi." Bu sıcak ilişkiler, sıkı bir disiplin ve karşılıklı tartışma ortamıyla bir aradaydı. Saniye Uçak, bu disiplini şöyle anlatıyor: "Bir gün bankta oturuyorum, bir Handan öğretmen var, o geçti. Biz kalkmamışız. Yukardan müdür, camı açtı, böyle asker gibi, 'buyur direktörüm' dedim. 'Aynı şeyi sana da öğrencin yapsın Saniye' dedi ve camı kapadı." Hasan Yılmaz'ın da Hakkı Tonguç'la ilgili ilginç bir anısı var: "Her hafta sonu müdürle beraber bir toplantı yapılırdı. Herkes çıkar, istediği insanı tenkit ederdi. Bundan müteessir olmazlardı. Buna alışmak o kadar zor oldu ki. Bir gün Hakkı Tonguç öğrencileri toplamıştı. Bir türlü öğrenciler konuşamıyor. Büyükler nasihat edecek, o nasihate göre hareket edilecek. Böyle sanıyorduk, ne bilelim. Hakkı Tonguç başka çare bulamadı, birisini çıkardı, 'sen horoz gibi ötebilir misin?' deyince, çocuğun biri orada horoz gibi öttü. Birisi kedi gibi miyavladı, derken, karıştı ortalık! Hakkı Tonguç başlattı bu işi."

Köy Enstitülerinde kızlarla erkeklerin birlikte okuması bir yenilikti. Konuştuğumuz öğretmenler, sınıflarında çok az kız olduğunu anımsıyor. Saniye öğretmen, kadın olmanın farklılığını hem okulda, hem de daha sonra çalıştığı köyde yaşadı: "Babam bana, 'namusuna leke getirmeyeceksen, gittiğin gibi geleceksen, şerefinle haysiyetinle okuyacaksan git' dedi. Kızlarla erkeklerin arası hep ölçülüydü. Bayan öğretmenlerin gözü projek-

Aksu Köy Enstitüsü öğrencileri su terazisini tamamlarken.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'nü ziyaretinde öğretmen ve öğrencilerle (21 Ağustos 1942).

tör gibi bizdeydi. Biz birbirimizi kardeş, öğretmenleri de ana baba gibi gördük." Köy Enstitüleri'nin bir özelliği de değişik bölgelerdeki Enstitüler arasında işbirliği yapılması, beraber çalışılması ve gezilere çıkılmasıydı. Birçok öğrenci böylece ilk defa köyünden başka yerleri görüyordu. Ahmet Altıner Kayseri'den Erzurum Pulur Köy Enstitüsü'ne bina yapmaya gitmişti: "Müdür muavini, 'filan yerde çayırlığımız var. Size nevresim vereceğiz, içine o ottan doldurup altınıza yatak yapacaksınız' dedi. 'Neden biz otun üstünde yatıyoruz' demedik. Zevkle gidiyorduk."

Görüştüğümüz öğretmenler, Köy Enstitüleri'nde yaşadıkları yılları yaşamlarını değiştiren olumlu bir deneyim olarak görüyorlar. Fakat bütün öğrencilerin böyle düşünmediği de açık. Hasan Yılmaz köy öğretmen okulları Köy Enstitüleri'ne dönüştürüldüğünde; eğitim beş yıla çıkarılıp maaşlar da düşürülünce Gölköy'den kaçanlar olduğunu, kaçmayanların da İkinci Dünya Savaşı döneminde köydeki şartlardan korktuğunu söylüyor. Saniye Uçak, Enstitüyü öğretmen olarak bitirmeden belgelenenlerin az olmadığını belirtiyor. Burada vurgulanması gereken bir başka nokta, klasik öğretmen okulları mezunları ile Köy Enstitüsü mezunları arasında ikilik yapıldığı savı. Bu ikilik, görüştüğümüz öğretmenlerin Köy Enstitüleri sistemine yönelttiği eleştirilerden biri oldu. Kuruluş yıllarında Köy Enstitüsü mezunları devlet tarafından el üstünde tutulur ve yeni mezunlar yönetici olarak olarak tayin edilirken, maaşları diğer öğretmen okulu mezunlarına göre düşük tutulmuştu.

Köye dönüş

Konuştuğumuz öğretmenler, Enstitüde geçirdikleri günleri hasretle anıyorlar. Çok olumlu bu deneyimin ardından, mezun olunca köylere tayin edildiler. Onlara, "orası hep diken. Siz oraya gül olarak gidiyorsunuz. Bizden aldığınız eğitimle dikenli tarlayı gül tarlasına çevireceksiniz" denmişti. Meslek yaşamları hiç de kolay olmadı. Enstitülü öğretmenlerin köyde yaşadıklarının üzerinde önemle durmak gerekiyor. Çünkü Enstitü felsefesinin hem gücü, hem de çelişkileri burada ortaya çıkıyor. Aldıkları eğitimin sonucunda bu öğretmenler hem köyü modernleştirmek, hem kabul görmek, hem de köyün parçası olmak ve köylülerin yaşadıkları sıkıntıları hafifletmek istiyorlardı. Uygulamada bu iki amaç birbiriyle çelişebiliyordu. Zamanla devlet de onlara sırt çevirip damgalayarak zaten devlete karşı güvensiz olan köylüyü aleyhlerine döndürünce, işleri daha da zorlaştı. Kurumsal destekleri kalmadı. Dış etkenler tamamen aleyhlerine dönmüştü. Yaşamları hem maddi, hem manevi yönden çok güçleşti. Kurmaları gereken bir denge ve yapmaları gereken bir sentez vardı, ama bunca çelişkiden yaratıcı ve pratik bir sentez yapmak her yiğidin harcı değildi. Bu senteze Ahmet Altıner ile Hasan Yılmaz'ın yaklaştığı-

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün kuruluşu (17 Nisan 1946).

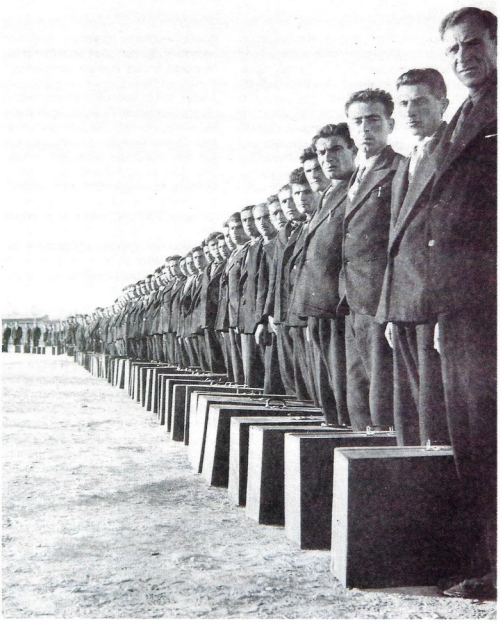

21 Ekim 1939 tarihinde Eğitmen Kursu'nu bitirip görev yerlerine gitmek üzere kurstan ayrılan eğitmenler kendi yaptıkları bavullarıyla.

nı, Saniye Uçak'ın da kendi köyüne gitmesinin ve kadın olmasının yarattığı sorunlar sonucunda şehre gitmeyi seçtiğini görüyoruz.

Bu üç öğretmenin köydeki deneyimleri farklı oldu. Saniye öğretmen, mezun olduğu 1945 yılında kendi köyü olan Kayı Köyü'ne tayin oldu. Kendi köyünde çalıştığı ve kadın olduğu için ilk öğretmenliğinin zorluklarını kendine özgü yaşadı. Bu deneyim de Saniye öğretmenin tavrında ve verdiği kararlarda etken oldu: "Kendi köyümüze gittiğimiz zaman, bizi pek önemsemediler. Dediler ki, 'dün şurdaki komşunun çocuğu. Bu gelip de bize ne öğretecek?' Adam yerine koymamaya çalıştılar. İşlerine karışıyorsun bir yerde, onları yönetmeye çalışıyorsun. 'Biz bu kabuğun içinden çıkamayız' demek istiyorlar. Kayı Köyü'nden sonra gittiğim Dikmen Köyü küçücüktü. Hiç okul görmemişler. Köy konağında okutuyorum. Bir masa koydum okulun önüne, çocuğu çıkardım, şiir okudu. Davulu zurnayı aldım köyü dolandım. Cumhuriyet Bayramı'nı kutluyoruz. 'Cumhuriyet şu gün kuruldu. Duyun!'"

Kadın olarak 40'lı yıllarda Kastamonu'da öğretmen olmak kolay değildir: "'İstanbul'a tayinin çıkmış, korucuyu gönder alsın' diye yazı geldi. Korucuyu gönderdim. Köylüler, 'şu öğretmene bak erkek gibi korucuyu Tosya'ya yollamış. Kadının sözüne korucu gider mi?' dediler. Sac ilk ekmeğini yakar. Yedi sene kaldım ama sonunda köyü terk ettim. Yapması güçtü. Sen orda tek başınasın. Desteksizsin. Biz rüzgârda bir mumduk. Hükümet bizim yanımızdaydı, halk yanımızda değildi."

"Mehmetçik ne giyiyorsa biz onu giyiyorduk. Sümerbank kumaşından golf pantalon, ceket ve postal. Herkes gömleğini akşam yıkar, kurutur, sabahleyin giyerdi."

Kepirtepe Köy Enstitüsü öğrencileri halk oyunları çalışmasında.

Pakize Türkoğlu Koleksiyonu

Refika Eken, Hasanoğlan Yüksek Köy Ensitüsü'nde (1945).

Hasan Yılmaz, 1947'de Kastamonu'ya gezici başöğretmen tayin edilince kendi köyü olan Kese Köyü'nde oturdu, yaptıklarını şöyle anlatıyor: "Kendi köyünde çalışınca büyüklere hürmet göstermek ihtiyacındasın. İnsanlara bir hizmet yaptıramıyorum. Nihayet kendi başıma çalışarak köye su getirttim. Su yolu açılmaya başlanınca küreğini alan geldi. Menfaatlerimizden bazı fedakârlıklar yaptık. Baktılar ki, bu çocuklar devlet adamı olmasına rağmen hâlâ menfaatine düşkün değil. 'Öyleyse bunun dediğini yaparız' diye peşimize düştüler. Kasabadan uzak dağ köylerinde iki tane pazar açtık. Sivas'ta dağın kenarında bir köy okulu yaptırdım. Benim çizdiğim plana göre halk kendi yaptı. Karpuz keser gibi dağı kestiler. Bu birbirine eklendi, 18 tane okul oldu. Köy Enstitüsü davası buydu." Hasan Yılmaz, halktan çok idarecilerden çekti: "Benim gezici başöğretmen olduğum köye göçmen geliyor Bulgaristan'dan. Kaymakam göçmen evini dershanenin önüne getirmiş. Kaymakamın karşısına dikildim, 'Ben buranın gezici başöğretmeniyim ve bu köylüyüm. Bu binayı okulun önüne getirmeyin' derken kaymakam atına bindi gitti. Enstitüde biz kim olursa olsun tenkit ediyorduk. Öyle alıştırmışlardı bizi. Bir de baktık ki öyle değil durum. Beni başka bir köye sürgün ettiler." Hasan Yılmaz, damgalanmakta da nasibini aldı: "Mezun olduğum günden itibaren herkes peşime komünist diye takıldı. Komünistin ne olduğunu bilen yok. Çok kıymetli aile dostlarım vardı. Benimle konuşamazlardı. Adam kasabanın içerisinde yanımdan geçemiyor. Bir gün şöyle önümden geldi, 'komünist hocam' diye boynuma sarıldı."

Ahmet Altıner ise, 1947 yılında mezun olunca Kayseri'nin Pınarbaşı İlçesi Aşağı Boran Köyü'ne gitti: "El üstünde tuttular beni. Dedem yaşında adamlar ayağa kalkar, 'sen muallimsin' derdi. Ben ne yaptım? Her türlü dertlerine koştum. Avukatlanıydım. Arzuhalcısıydım. Bilginleriydim. Pilli radyolar çıkmıştı. Maaşımdan artırarak radyo aldım, hoparlörle okula bağladım. Bizim köylünün aklı gözündedir. Gördüğü zaman inanıyor. Öğretmen deyince hükümet diyor. Ama yaklaşımınız başka olunca da, böyleymiş diye ondan ayrılmıyor kolay kolay."

İlk yıllarda öğretmenlere köyde uygulamalı çalışma için arazi, çift çubuk ve atölye malzemeleri verildi. Fakat zamanla bu uygulama kaldırıldığı için daha sonra mezun olan öğretmenler yararlanamadılar. Saniye öğretmen, neredeyse Köy Enstitüleri'nin simgesi haline gelen "1535 Amerikan Singer'i" dikiş makinesinde köyündeki kadınlara dikiş öğretti. Akşamları halka okuma yazma öğretti. Ahmet Altıner mezun olduğunda ise malzeme verilmemişti: "İşe dayalı eğitimi uygulayamadım. Bize arazi verecekleri, çift çubuk verecekleri; işlik verecekleri. Fakat buna imkân sağlattırmadılar. Kayseri merkezde çalışırken bir işlik kurdum. Çocuklar kitaplarını ciltliyordu. Küp konusunu işliyorsa kereste den küp kesiyordu. Derse dayalı uygulama yapıyorduk."

Fotoğraf: Yusuf Uçak

Hasan Yılmaz ve Saniye Uçak Gölköy Köy Enstitüsü'nden bu yana -50 yılı aşkın süredir- ahbaplar.

Ahmet Altıner kolleksiyonu (Foto Doğan Nazilli)

Ahmet Altıner (en üstte soldan üçüncü) ve Kayseri Pazarören Köy Ensitüsü'nden arkadaşları (22 Haziran 1946).

Neden Köy Enstitüleri?

"Yapılacak ilk iş, gerçekteki köylerimizin özelliklerine göre kendi vasıta ve imkânlarımızla uygulanabilecek eğitim şeklini bulup bize mahsus bir okul düzeni yaratmağa çalışmaktı. Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi mihaniki bir surette köy kalkınması değil, manalı ve şuurlu bir şekilde, köyün içten canlandırılmasıdır. Köyün ıssızlaşmasının, durgunlaşmasının sebeplerini köyden ziyade şehirde aramak lazımdır. Reel köyün renkleri başkadır. Bu renkleri, köyü uzaktan dürbünle seyreder gibi bakarak görmemize imkân yoktur. Kırk bin köyün kenarına münevver insanın mezar taşı dikilmedikçe bu köyün sırlarını anlayamayız. Köyü anlayabilmek, köylüyü duyabilmek için onunla kucak kucağa, nefes nefese gelmek lazımdır. Köy, her sahada çalışacak kahramanları içinden yetiştirmek zorundadır. O, bu kahramanları içinden yetiştirmek zorundadır. Köy eğitimini bilimsel temellere dayamanın tek yolu, büyük köy denizinin içine dalarak, onun en derin noktalarına inerek ona mahsus gerçeklerle temas etmektir. Bu ilköğretim seferberliğinin mana ve değerini gelecek nesiller daha iyi anlayacaklardır. Köy Enstitüleri hakkında verilecek bütün hükümlerde onların kuruluş devirlerini hesaba katmak vicdanlıca bir hareket olurdu. Yıkmak yerine yapmak yolu tutulmalıdır. Şahıslar geçici, göçücü; fikirler ve eserler kalıcıdır."

İsmail Hakkı Tonguç

İ.Hakkı Tonguç,
Canlandırılacak Köy,
Remzi Kitabevi 1947, 2.Baskı.

SENE: 2 Cild: 5 No, 94 FİATI 10 KURUŞ 14 Şubat 1941

SAHİBİ: A. CEMAL ERKSAN
İdarehane :
İstanbul, Ankara Caddesi No: 71
2 nci kat Hususî Daire
Telefon: 21649
Telgraf adresi: İstanbul Yeni Mecmua
Posta kutusu: 364

YENİ MECMUA

ABONE ŞARTLARI
Türkiye İçin:
Seneliği 500, Altı aylığı 250,
Üç aylığı 130 kuruştur.
Yabancı memleketler için, Seneliği 600, Altı aylığı 300 kuruştur.

HER HAFTA CUMA GÜNLERİ ÇIKAR, HALK VE GENÇLİK MECMUASI

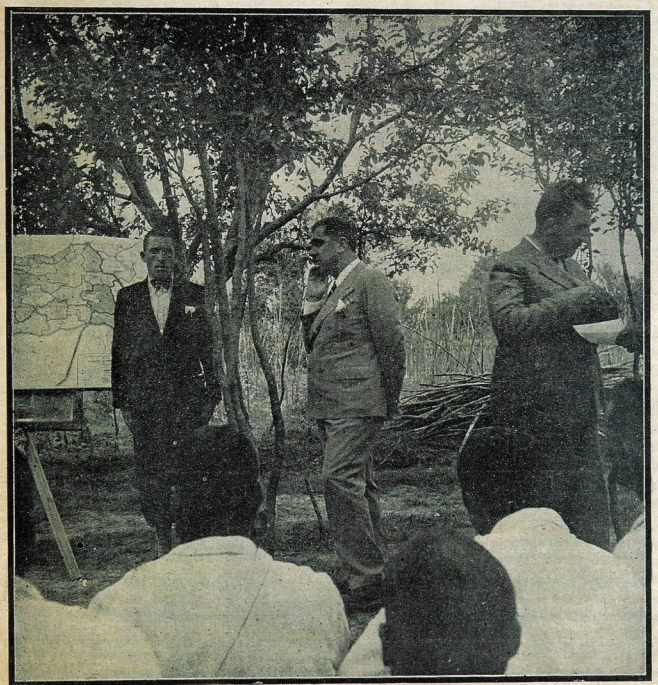

Köyün ıstihsal hayatından ayrılmamış gençleri, muhitin hakiki bünyesine uygun şekilde ve tam müstahsil halkın istediği mânada yetiştirmek için kurulan Köy Enstitüleri, yurdumuzda yeni ve ilerisi için ümit dolu bir hamledir. Enstitü, yurt meselelerinde akla gelen her türlü faaliyete proğramında yer vermiştir. İktısadî ve zirai hayatta muhtaç bulunduğumuz yeniliklerin tam olgunlukta bu müesseselerden doğacağına hiç şüphe yoktur. Şimdiye kadar alınan tecrübeler ve tatbikatın verdiği iyi neticeler, Köy Enstitülerinin pek yakında daha geniş bir proğramla iş yapabileceğini ispat etmektedir. İş sahifemizde, «Köy Enstitüsü» nün mâna ve mahiyetini bütün teferruatı ile anlatan bir yazı bulacaksınız. Yukarıda, Köy Enstitülerini kuran, onlara hız veren genç ve kıymetli Maarif Vekilimizi, bir Enstitüde tetkikler yaparken görüyorsunuz.

Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde öğrenciler giyim ve dikiş dersinde.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin köydeki deneyimleri kadar, köylülerin Köy Enstitüleri'ni ve Köy Enstitüsü mezunu öğretmenleri nasıl gördükleri de ilginç bir araştırma konusu. Görüştüğümüz öğretmenlerden aldığımız izlenimler, köylülerin başlangıçta Köy Enstitüleri'ne olumsuz bakarak "gavur okulu" olarak gördükleri ama öğrenci ve öğretmenlerle daha olumlu teke tek ilişkiler kurulabildiği.

Bugünden geçmişe bakınca...

Konuştuğumuz üç öğretmen, Köy Enstitüleri'ni benzer bir biçimde değerlendiriyorlar. Bu değerlendirmede, Köy Enstitüleri'nin felsefesi ve kurulması tasarlanan köy okullarıyla yaşadıkları deneyim arasında bir ayrım yapıyorlar. Bu, hem kuruluş aşamasında olunmasından hem de çok kısa bir zamanda tasarlanan programdan sapılmasından kaynaklanıyor. Görüştüğümüz öğretmenlerin, yaşadıkları çelişkilerle başa çıkmak için benzer bir şekilde ideal -veya doğru- devletle pratikteki hükümet ve idareciler arasında da bir ayrım yaptıklarını görüyoruz. Bütün yaşadıkları zorluklara rağmen, onlar hep ideal veya doğru değerlerle bezenmiş bir devlet ve ideal veya tasarlandığı biçimde bir Köy Enstitüsü ve köy okulu yaşatılar içlerinde. Onlar Köy Enstitüleri'nin Türkiye'yi bambaşka bir memleket yapabileceğine inanmışlardı. Ahmet Altıner şöyle diyor: "Eğitimde uçurumlar var. Köy Enstitüsü, herkesi bir kazanın içine doldurup eğitim potasında kaynatacaktı. Onları çevire çevire aynı potadan çıkaracaktı. Kaynayan kazana buzlu soğuk suyu döktüler. Köy Enstitüleri ve halkevleri: Bu iki müessese dursaydı Türkiye'nin bugün veçhesi [çehre] bambaşka olurdu. Şu İstanbul'la Türkiye'nin bir köyünün bir farkı kalmayacaktı."

Hasan Yılmaz'a göre, Köy Enstitüleri'ni kuruldukları dönem içinde değerlendirmek şart: "Köy Enstitüleri o zamanki fakir köy toplumuna uygundu. O günün şartlarını bilmeyen insan bunu anlayamaz. Benim babamın bacağının yarısı Çanakkale'de kalmıştı. Atatürk zamanında para yoktu. Bir yerde bir şey sade emirle yapılıyordu. Fabrika yoktu. Fabrika olmayınca ne yapılır memlekette? Hiçbir şey yoktu. Yol yoktu. 1939'daki Erzincan depreminde millet gerçekten çok fakir olduğu için İnönü'nün trenle Erzincan'a gitmesini bile fazla gördüler. Köy Enstitüleri büyük bir yokluk içinde kurulmuş. Bu öğrenciyi yetiştirirken bazı kusurlar oldu ama bu kusurlar sonradan telafi edildi. Hayatta oldu telafi; kendi kendine... Köy Enstitüleri'nin amacı, yetişen köy çocuklarını uyarmak, düşünmeye, korkmadan söylemeye alıştırmaktı. Gerçekten köylü, kendi kendine düşünmeye başlamıştı. Bunu niye kapattılar? Köy çocukları uyanırsa nasıl olacak diye korktular, başka hiçbir şey değil. Eğitim yönünü geliştiremezsek kim gelirse gelsin bu memleketin doğru ilerlemesinin imkânı yoktur. İnsanlarımız düşünecek ve gerçekten güzel şeyler yapacaklar ama düşünmeye mecbur bırakmıyorlar."

Fotoğraf: Yusuf Uçak

Saniye Uçak mezun olduğu yıl annesinin üzerine boncuklar astığı "1535 Amerikan Singer'i" dikiş makinesiyle...

1943'te Aksu Köy Enstitüsü öğrencileri. Sol başta görülen Pakize Türkoğlu, "sadece iş kıyafetleri giymezdik, döpiyeslerimiz de vardı" diyor.

Pakize Türkoğlu koleksiyonu

Pakize Türkoğlu koleksiyonu

Enstitüye gelişlerinin ilk yılında altı kız öğrenci öğretmenleriyle. (1940).

Kurulduğu 1940 yılından itibaren tartışma konusu oldu. 1954 yılında kapılarını kapayıncaya kadar yirmi binin üzerinde öğretmen yetiştirdi. Devlet önceleri desteklediyse de, halk genellikle temkinli davrandı.

burlar. İşin neden dolayı böyle olduğunu düşünmek zorundalar. Bunun da eğitimle mümkün olduğunu sanıyorum."

Görüştüğümüz öğretmenler, Köy Enstitüsü felsefesini sadece yetiştirdikleri öğrencilere değil, ailelerine ve çevrelerine de aşıladıklarını vurguluyorlar: "Kendi hayatımı kurtarmışım, alleyi de lokomotif gibi taşıdım. Köyde uygulayamadığımı özel hayatımla buradaki çocuklara uyguladım. Köyü kısmen canlandırdık. Biz öğretmen olduk, çocuklarımıza bizden bir yukarı tahsil verelim dedik. Her arkadaş böyle yapınca geniş bir kitle meydana geldi." Köyden şehre göçle köylerin boşalması, köyde çalışmak için eğitilmiş öğretmenleri üzüyor: "İnsanlar büyük şehirlere doldu ya tarlalar, bağlar, bahçeler harap. O koca köy boşalmış, birkaç küçük çocukla ihtiyar var. Türkiye bu akını durdurmalı. Burada emekli olanları da göndermeli. Tarlalar boş, boş. Halbuki köyde su var, hava var, toprak var; ekene..."

Son zamanlarda "resmi ideolojinin" kritiği gündemde. Özellikle Cumhuriyetin ilk dönemi, araştırmacılar tarafından ameliyat

Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Gölköy Köy Enstitüsü'nde tarladakilerle sohbet ederken.

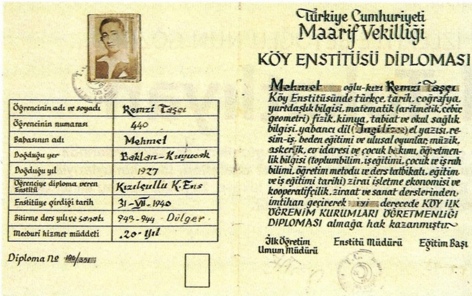

Türkiye Cumhuriyeti
Maarif Vekilliği

KÖY ENSTİTÜSÜ DİPLOMASI

Öğrencinin adı ve soyadı	Remzi Taşçı
Öğrencinin numarası	440
Babasının adı	Mehmet
Doğduğu yer	Baklan-Kuyucak
Doğduğu yıl	1927
Öğrenciye diploma veren Enstitü	Kızılçullu K. Ens
Enstitüye girdiği tarih	31-VII-1940
Bitirme ders yılı ve sanatı	943-944 Dülger
Mecburi hizmet müddeti	.20- yıl

Diploma No 190/351

Mehmet oğlu-kızı Remzi Taşçı Köy Enstitüsünde türkçe, tarih, coğrafya, yurtdaşlık bilgisi, matematik (aritmetik, cebir geometri) fizik, kimya, tabiat ve okul sağlık bilgisi, yabancı dil (İngilizce) el yazısı, resim-iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, askerlik, ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi (toplumbilim, iş eğitimi, çocuk ve iş ruh bilimi, öğretim metodu ve ders tatbikatı, eğitim ve iş eğitimi tarihi) zirai işletme ekonomisi ve kooperatifçilik, ziraat ve sanat derslerinden imtihan geçirerek iyi derecede KÖY İLK ÖĞRENİM KURUMLARI ÖĞRETMENLİĞİ DİPLOMASI almağa hak kazanmıştır.

İlk Öğretim Umum Müdürü — Enstitü Müdürü — Eğitim Başı

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekilliği Köy Enstitüsü diploması.

masasına yatırılıyor. Gerçekten de 1920'lerdeki sosyal dönüşüm ve ulusal kalkınma hareketinin, geçmişi ve geleneği yadsıyan, evrimci, toplumu idealize edilmiş bir batı uygarlığı adına "dönüştürmek" isteyen, dar bir Türk milliyetçiliği anlayışıyla hareket eden elitist bir karakteri vardı. Fakat bu ideolojiye bugünün gözüyle bakıp yalnızca bu saptamayı yapmak indirgemeci olur. Onu dünyanın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar ve zamanın düşünce akımları içerisinde değerlendirmek gerekir. Ayrıca bu ideoloji çok karmaşıktı ve birçok çelişki içeriyordu. İlginç olan yanı da bu. Kişiler de ideolojinin basit bir yansıması olarak görülmemeli. İdeolojinin içi çelişkileri, tek tek kişiler incelendiğinde ortaya çıkıyor.

Köy Enstitüleri de bu Kemalist dönüşümün parçasıydı. Enstitüleri özellikle ilginç kılan, onların yaratıcısı Tonguç'un kuşağının diğer mensupları gibi batı uygarlığını örnek almasına rağmen değişimde Anadolu'nun kendine has özelliklerinin de değerlendirilip bir sentez oluşturulmasını istemesiydi. "Kalkınma" yerine "canlandırma" sözcüğünü kullanması da bunu gösteriyor. Tonguç, köken olarak fakir bir köylü olup köycülük hareketinden etkilenmişti. O hem mazlum ve ezilmiş kitleden geliyor, hem de bu kitleye güç kazandırmak istiyordu. Belki de Köy Enstitüleri'nin kapatılmasının bir nedeni de Kemalist ideolojinin içinden çıkan bu hareketin zaman içinde bu ideolojinin sınırlarını zorlayacağının anlaşılması idi. Köy Enstitüleri'ni ve daha genel olarak Kemalist ideolojiyi incelerken dönemin özelliklerini, iç çelişkileri ve insan faktörünü yadsımamak gerek. Bizim bugünkü ülkümüz dikenli bahçeyi gül bahçesi haline getirmek olmayabilir. Ama size tavsiye ederim, bir Köy Enstitüsü mezunu öğretmenle tanışın: Onların tek tek güller olduğunu göreceksiniz.

İzmir Kızılçullu Eğitmen Kursu'na katılanlar ağaçlardan meyve toplarken.

Saniye Uçak (ayakta) Gölköy Köy Ensitüsü'nde, bir grup öğrenciyle.

Kaynağı belirtilmemiş fotoğraflar Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan ve Mehmet Özel'in hazırladığı *Köy Enstitüleri* kitabından alınmıştır. İsmail Hakkı Tonguç'un çektiği bu fotoğraflar Eğit-Der Eğitim Müzesi'nde bulunmaktadır.

BİR DÖNEMİN TÜM İZLERİYLE BEYOĞLU'NUN GÖZDESİ...

Hotel Tokatlıyan

Cadde üzerindeki "cafe"sinde gelip geçeni seyreden "cam güzelleri" ile, savaş yıllarında payitaht süpürgeotu yerken sürüp giden mükellef ziyafetleri, ünlü konuklarıyla, Hotel Tokatlıyan, yarım yüzyıllık bir hikâye. Beyoğlu'nun bu alımlı çiçeği, "zamanı geldiğinde" hazin bir bağbozumuyla yok olur.

Çelik Gülersoy

Beyoğlu'nun ancak yarım yüzyıl kadar yaşamış olan bu görkemli otelinin kaderinin, hem fiziksel hem felsefi olarak "sırtını dayadığı" Ermeni Kilisesi ile bağlantılı olduğu anlaşılıyor. Onun için de, otelin hikâyesine, Kilise ile başlamak gerekiyor. Bu Ermeni mâbedi, oraya 1807 yılında yapılmış. "Üç Horan", Fransız ve Latin-Katolik karşılığıyla Saint Trinite (Kutsal Üçlü) Kilisesi'nin, bilinen en eski tarihlerden beri, Ermeni vatandaşlara ait küçük konut ve dükkânlardan oluşan mülklerle çevrili olduğu da, tapu kayıtlarında ortaya çıkıyor.

Niçin "küçük" deyimini kullandım? Parsel numaralarının çokluğundan dolayı! Sahipleri de hep esnaf: Mumcu, samancı, sütçü... Bu doku, uzun süre böyle gitmiş.

1870 yılının 24 Mayıs'ında Beyoğlu büyük bir yangın geçirmiştir. Pek çok binanın ahşap olduğu eski semti ortadan kaldıran o ateş, buradaki kiliseyi de harap edince, Kilise Vakfı onarım için bir komisyon kurar ve bu heyet, tamirata kaynak oluşturmak üzere, ana caddeye bakan parseller üstüne bir tiyatro inşasına girişir.

Avrupa'da; Londra ve Venedik'te öğrenim görmüş Mimar Aznavur, inşaatı ve dekorasyonu 1884 yılında, altı ayda bitirir.

Ahşap tiyatronun içinin hayli görkemli olduğu, dönemin Beyoğlu ve Avrupa gazetelerinden anlaşılıyor. *Levant Herald* ve *Eastern Express* epeyce ayrıntılı haberler veriyor. Metin And, eserinde bu haberlere dayanarak bilgi veriyor: "Gösterişli bir giriş, mermer ve bronz heykeller, havagazı fenerleri, büfeler, gardrob ve tabii süslü bir fuaye. Temsilden çıkanları şöyle Viyana ya da Paris usulü ile ağırlamak üzere, yan kapıya 'Cafe-Restaurant de Paris'in açılması da ihmal edilmemiştir."

Her şey mükemmeldir. Ama ateşin kılıcı, hâlâ Beyoğlu üzerindedir: 14 Eylül 1892'de bu bina da yanar! Pera'da Avrupa taklit edilmektedir ama, Osmanlı payitahtının ekonomik, teknik ve sosyal şartları, bu heveslere elverişli bir dokuda değildir. Batı lüksüne hazır değildir. En başta, yer yer, hâlâ, nomadik tahta malzemeye dayalıdır.

Ermeni cemaati yönetimi, yine kolları sıvar. Bir teklifle Cemaat Meclisi'ne başvuran Mıgırdıç Tokatlıyan Efendi, arsaya tekrar bir tiyatro değil, bu kez bir "lokanta" yapmayı önerir. Kendisinin Kapalıçarşı'da, hem de babadan kalma ünlü bir aşevinin sahibi olduğunu ve içinde şöyle Evropakâri bir restoran açıp ele-güne "bu iş nasıl olur" göstermek arzusu bulunduğunu, dönemin kaynaklarından öğreniyoruz. Kendisi, güvenilir bir isim olduğundan, kilisece tercih edilir.

Osmanlı'da enflasyon yok!

7 Nisan 1893 tarihinde başlayan inşaatın, 1 Ocak 1895'te sona erdiğini, 7 bin liraya tamamlanacağı tahmin edilen yapının, 14.860 lira 59.75 kuruşa malolduğunu, iki Ermenice kaynaktan öğreniyoruz. Yıllık kira da, ilk beş yıl için 1450, son üç yıl için ise 1500 lira olarak saptanmış. Artış oranının çok az tutulduğu dikkatinizi çekecek. Unutmayın ki, Osmanlı'da enflasyon yok. Para da, altın. Her neyse, iki yıl içinde Beyoğlu'nda yeni bir yıldız doğmuştur.

Böylece İstanbul tarihinde ilk kez, soyu Anadolu'nun Tokat ilinden gelme bir Mıgırdıç Efendi'nin adı Beyoğlu sahnesine yazılmış olur. Beyoğlu'nun; Frenkler ve Levantenler'in dilinde Grande Rue de Pera, yerli azınlıklarla Müslümanlar'ın dilinde ise "Cadde-i Kebir" ismiyle anılan anayolunun sahnesinde, yeni bir isim ve yeni bir "müessese": İki yandaki artık iyice elegan-

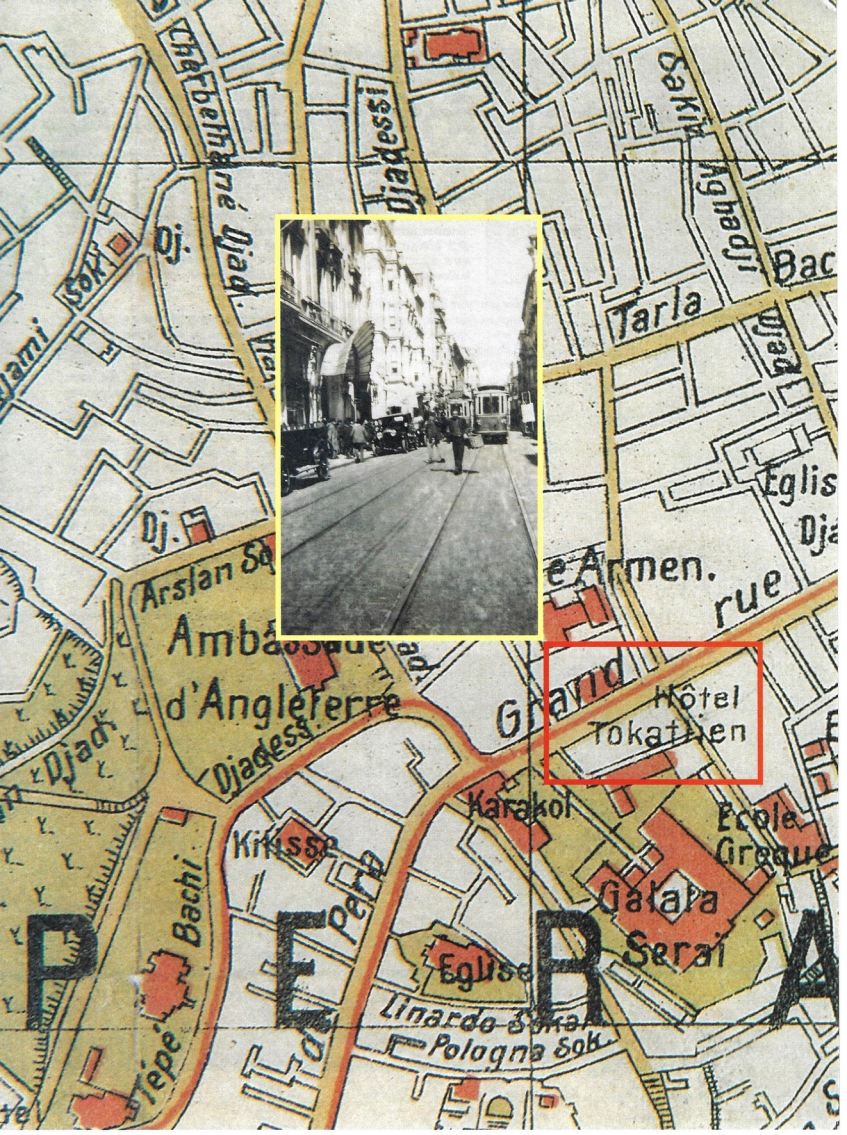
Djadessi
Tarla
Djad
Dj.
Arslan
d'Angleterre
Djadess
Grand
rue
Hôtel
Tokatlien
Karakol
Kilisse
Pera
Galata
Serai
Eglise
Linardo
Pologna Sok.
Bachi
Tépé

Hotel Tokatlıyan içinde yer alan kuaför salonunun ilanı.

laşan çeşitli mağazaların içinde bir "Cafe-Restaurant". Adı da, tabii artık Fransızca: Splendide. E öyle ya, artık Çarşı'yu Kebir'de değiliz. Beyoğlu'ndayız.

Cafe-Restaurant'a sade Beyoğlu muhibbi yerli ziyaretçiler -tabii onların da cüzdanı elverişli olanları- rağbet etmekle kalmıyordu, yabancı turistlerin -o tarihte zaten yerli turist, yok gibi!- götürüldüğü başlıca ağırlama tesisi haline de gelmiş bulunuyordu.

Bu konuda, yani dış turizm bahsinde Avrupa kaynaklı gezi anıları ya da rehber kitaplarına başvurduğumuzda, bütün ünlü yayınların Cafe Splendide'i "tavsiye listelerine" aldıklarını görürüz.

Bu noktada, "yazayım mı, yazmayayım mı?" diye tereddüt geçirdiğim tuhaf bir yan konunun olduğunu da itiraf etmeliyim: 1900'lerin ilk yıllarında, Cafe Splendide artık sahibinin adıyla "Cafe-Restaurant Tokatlıyan" olarak anılırken, patron galiba lokantanın ya üst katlarında, ya da bitişiğinde -aynı isimle- bir de otel açmışa benziyor! Bu konuda fazla bilgi yok. Daha doğrusu, aksine bilgi var. Ama bir ilk ve ilkel Tokatlıyan Otelin dair de, birkaç belirti var!

Dış rehber kitapları bu oteli adam yerine koyup adını anmadıklarına göre, herhalde büyük çapta bir otel değildi o ilk "Tokatlıyan". Belki bir "Hotel-Garnie" idi. Yani oda servisi filan olmayan, bir "geceleme tesisi"...

Mıgırdiç Efendi zora düşüyor

Bütün bunlar; yani şöhret, rağbet ve reklam işleri iyiydi hoştu da, hesap kitap kısmı iç açıcı değildi: Tokatlıyan Mıgırdiç Efendi'nin başı, masraflarla derttedir. Heveslerini ve hayallerini, piyasa şartlarına göre ayarlamamanın faturasını ödemektedir: Giderler, gelirleri karşılamaz! İlk yıl kirayı trink ödedikten sonra, daha 1896'da, ödeme güçlüğüne düşmeye başlar.

Tokatlıyan Efendi'nin kirayı ödemekte zorlanması üzerine Kilise, kolay kolay yeni bir kiracı bulamayacağını da düşünerek tahliye yoluna gitmez. "Ne koparsak kâr" anlayışıyla haftalık ve aylık ödemeleri kabul yoluna gider.

O zaman herhalde bir aklıevvel, şöyle bir "rantabilite" hesabı yapmış olsa gerek: Lokantacılık, zahmetli ve verimsiz bir iştir, maliyetler yüksektir. Ama bir otel para getirir. Çünkü odanın masrafı, restorandan azdır. Bu fikre kapılan Komisyon, lokantayı yıkıp çevre binaların arsalarını da katarak, burada bir otel yükseltmek üzere, ilk planda Bon Marche ve Orosdibak gibi ünlü mağazalara başvurur. İlgi görmezler. Acaba buraya bir apartman mı yaptıralım derken, yapıcı bir öneri, yine emektar Mıgırdiç Efendi'den gelir: Tokatlıyan, "gelin buraya oteli beraber yapalım" der: "Ben Splendide'i vereyim, inşaat masrafına katılayım, siz Vekil Efendi'nin binasını yıkıp arsasını katın, otel çıksın. Otele 15 yıllık bir sözleşmeyle, yılda 2800 lira kira da ödeyeyim." Bu teklifi yaptığı tarih, 1908 yılı Şubat ayı. Cemiyet öneriyi kabul eder.

Yine koca binanın yapımı, hayret edilecek şekilde, hızla bitirilmiş. Mimarın kim olduğu

Fotoğraf: Salâhaddin Giz

20'li yılların sonunda, Tokatlıyan'da bir balo...

HÔTEL
„ MEGUERDITCH TOKATLIAN "

THERAPIA
„ HAUT BOSPHORE "

Beyoğlu Tokatlıyan'dan daha önce yapılmış olan, Tarabya'daki yazlık Tokatlıyan Oteli.

bahsinde Mustafa S. Akpolat, İstanbul Ansiklopedisi'ndeki Alexandre Vallaury maddesinde, projeyi ve inşaatı, bu Fransız mimara atfediyor. Yorumsuz, naklediyorum.

Açılış, 1909'un ikinci yarısında olmalı. Çünkü rehber kitaplara geçişi, 1910'u buluyor. Kapılarını Abdülhamid'in düşüşüyle, payitahtın kremasına açan otel, tabii hemen rağbet görür. "Ayağına üşenen" İstanbul efendileri için Cadde-i Kebir üzerindeki bir restoran, "şayan-ı tercihtir!". Pera Palas, biraz "sapa" sayılmıştır.

Otelin Meşrutiyet döneminde açılması, fanteziler bir yana bırakılıp ekonomi gözlüğüyle bakılınca, bir yerde kötü, bir yerde iyidir. Öncelikle, çevresini ihsana "garkeden" Hünkâr, artık yoktur. Mahmur gözlü, yaşlı ve aciz Sultan Reşad'ın "hafiye-jurnal-altın" üçgeni kurabilecek bir kişiliği yoktu. Hem tepesinde asılı olan İttihatçı cuntasının kılıcı ülkede yeni bir Abdülhamid'e izin verecek değildi, hem de hepsinin ötesinde, İmparatorluğun elde kalan enkazı, kimseye devlet adına bol keseden hovardalık ettirecek ekonomik güçte değildi.

Üstelik o enkaz büsbütün herkesin tepesine çökerken, birbiri ardına çıkan ikisi yerel, biri genel üç savaş, payitaht halkının iflahını kesti ve tabii bu felaketler, iki odalı hanecikler kadar, bizim kocaman ziyafet sarayını da etkiledi. Malum, büyük başın derdi büyük olur. Ama madalyonun bir de öbür yüzü vardır ya! O da bizim bahsimizde, payitahtta Meşruti rejime geçilmesinin, aydın kesimine halk çoğunluğu için durum pek farketmez! yaran: Abdülhamid despotizmi, hafiye korkusu ve toplantı alerjisi bitmiş, genel bir özgürlük havası ortalığı kaplamıştı. Onun için, hiç değilse bir süre, talih Otelimize güldü. Hem o zamanlar az sayıda da olsa, yabancı turistler Otelde kalmaya başladılar, hem de payitahtın henüz "kuyruğu dik tutabilen" kesimi (bu deyim bana özgü değil, eski bir söyleyiştir), restoran ve cafe bölümlerinde arz-ı endam eder oldular.

Tokatlıyan'ın "cam güzelleri"

Biz oteli bırakıp ana kapı içindeki holden, Cafe'ye girelim. Burası, tesisin en "popüler" kısmıdır. Çünkü restoran için, cüzdanın her gün dolu olması gerek. Ama caddeye nazır bu büyük salonda bir kahve ısmarlayıp saatlerce gelen geçeni seyretmek için orta çap bir cüzdan yetiyor.

İstanbul halkı, -daha doğrusu onun Beyoğlu'na çıkabilen kesimi-, Tokatlıyan'ı, bu salonda ön masalara dizili "cam güzellerinden" tanır. Bu deyim, fazla bir işi olmayıp vaktini dışarıyı seyirle filan geçirenler için kullanılır. Genç-yaşlı-güzel olması da hiç gerekmez. Pencere içlerini seven bir çiçekten kinayedir!

Tabii, bu salonun "müdavimleri", sırf vitrin gediklileri değildi. Beyoğlu'nun Pera Palas'tan sonra bu en büyük cafe salonuna, "kalburüstü" herkes gelirdi. Bu arada da, yazar-çizer takımı... Yalnız, 1900'ler başının

Beyoğlu Hotel Tokatlıyan'a ait bir kartpostal.

yazar takımı, günümüzdeki basın görüntülerinden, -herkes itiraf etsin ki- epeyce farklıydı: Önce, birinci sınıf edebiyatçılar söz konusuydu. Sonra, bu romancı-hikâyeci-şair kesimi, -tabii genelde okumuş takımının o zamanki dokusuna, toplumun değer yargılarına ve beğeni ölçülerine uygun olarak- tipleriyle, giyim kuşamlarıyla, "oturaklı" portrelerdi: İstanbul'un, setre (reyye) pantalonlu, "iskarpinlerinin" üstü, açık gri tozluklu... Hatta bir Abdülhak Hamit Beyefendi ki, gözünden tek camını (monokl) düşürmez.

Ama sırf bu ziyaretçilere ve "müdavimlere" kalsa, Otelin hesaplarını doğrultamayacağı ve 15-20 yıl sonra değil, hemen topu atacağı da, belli olmuştur. Bereket, Harb-ı Umumi yılları hariç, üstteki Otel kısmı da turist doludur. Restoran ve ziyafetler-davetler salonu da, geceleri hiç boş kalmaz.

İstanbul'un sigortacılar için yapılmış 64 paftalı renkli haritasından detay. (Goad, Chas. E. Londra, 1904-1906) Ölçek: 1:3600

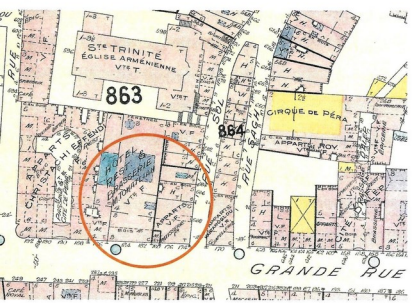

Bilindiği gibi Meşrutiyet'in ilanından az sonra, İstanbul'da bir irtica hareketi başladı. Sokaklarda sağa sola silah atıp adam vuran asiler lüks otele giremediler ama, ihtilafın tarafları, hareketli toplantılarını bu restorana da taşıdılar. Neyse, bir süre sonra sular duruldu, yani Rumeli Ordusu geldi. Abdülhamid'i tahtından indirip Selanik'e sürdü, hayat normale döndü ve açılan yeni özgür dönem, Otelimize de yansımakta gecikmedi. Görkemli davetler, şık salonları doldurmaya başladı.

Payitaht süpürge tohumu yerken...

"Tatlı sohbetler" dönemi, 1914'te, cihan savaşlarının I numaralısı çıktığında sona ermiş sayılabilir.

Eskiden ve genelde savaşlar, cepheye gönderilen ülke çocuklarını etkiler, -yani çoğunun canına mal olur- şehirlerde kalanları pek ilgilendirmezdi. Savaşların II numaralısı, her yerin ve herkesin tepesine yoğun bomba atışlarıyla, bu kuralı da değiştirdi.

Fakat bizim hikâyemiz, 1914'te geçiyor ve payitaht, bombalanacak değil. Onun için, henüz antik savaşlar yaşanıyor. Yani cephe gerisinde hiç değilse can güvenliği var. Evladına, kardeşine fazla yüreği yanmayacak, haydi yumuşatarak söyleyeyim, "bunu hayatının ömür boyu derdi yapmayacak" aileler bulunduğunu da, unutmayalım.

Bunun üstüne, Harb-ı Umumi İstanbul, "munis ve mu'ti", itaatkâr bir diyardır. Kadercilik, gelenekseldi.

Onun için, yoksul ve orta kesimlerle üst tabakanın namuslu takımı, savaşın bütün sıkıntılarını ve yokluklarını olanca şiddetiyle yaşarlar ama, bir de savaşın nimetlerinden yararlananlar ve vurguncularla tuzu kurular

dünyası olduğunu unutmayalım. İşte bunlar, o dört felaket yılında, Otelimizi ayakta tutabildiler! Payitaht süpürge tohumu karışık ekmek yerken, Tokatlıyan Oteli, mutfağından fazla bir şey kaybetmedi.

Ama her fırtına, kalelerden bile taş düşürür. Otele de, eski rahat yaşayan kesimin ayağının kesilmesi sonucunu getirdi.

Harb-ı Umumi Buhranı'nın, Otelimiz tarafından geçiştirildiği anlaşılıyor. Bilgileri aktaranlar taraflı da olsa, iddiaların particilik ya da kişisel düşmanlık payları hesaptan düşülse de, kalan kısım, epeyce doğrular taşır ve otelin finansmanına aydınlık tutar. Anlaşılan, savaş boyunca, çıkarcı, topluma karşı vurdumduymaz ve kirli bir ticaret yürütülmüş. Ancak bunun dünyada tek örnek olmadığı da bilinir. Özellikle genel refah düzeyinin böylesine lüks tesisleri yaşatmaya elvermediği ülkelerde, batıya özenilerek üretilen örnekler, bir buhran çıktığında ayakta kalabilmek için böyle kirli destekler ararlar.

Burada yeri gelmişken, işin sosyolojik adını koyalım: "Tokatlıyan Oteli", batıdaki benzerlerine özenerek üretilmiş alımlı bir çiçekti. Fakat buradaki toplum dokusu, ekonomi, batının kıvamına henüz varmamış olduğundan, daha kestirme anlatımıyla, ticaret ve sanayi burjuvazisi o tarihlerde yeterince palazlanmadığından, bu çiçek sık sık solma ve kuruma belirtileri gösteriyordu. Splendide Cafe'nin başına da aynı şey gelmişti. Otelin sonu da öyle oldu. Sonunda harp bitti ama, 1919 yılı girdiğinde, Mıgırdiç Efendi'nin nefesi tükenmişti.

Mercedes ile Nikola

Otele ait belgeler, Tokatlıyan'ın, 1920'de, (dönemin diliyle, 1 Kânun-i Sani 1336'da) işletmeyi damadı Nikola Medoviç'e devrettiğini gösteriyor. Mal sahibi ile yeni kiracı arasında esas olarak, 15 Eylül 1340 (1924) tarihini taşıyan kira mukavelesi, "Ermeni Patrik Kaymakamı Ser Piskopos Arslanyan Kegork Efendi ile, Yugoslav hükümeti tebasından Nikola Medoviç arasında" imzalanır. Kira bedeli, toplam, "4200 adet Türk altını"dır!

Mıgırdiç Efendi, böylece işi bırakmış olur. İyi ama, bu "damat" kimdir? Yani, yeni kiracı... Bu konuda bulunmaz bir bilgiyi, 1997 yazında Büyükada'ya yerleştiğim zaman, az ilerimizdeki malikânenin sahibi olan ve sadece komşuluk değil, iyi bir dostluk ilişkisine de başladığımız Sayın Ara Kuyumcuyan'dan edindim. Otelin ait olduğu Vakfın yönetim kurulunda çalışmış olan ve her şeyi yakından bilen Ara Bey'in naklettiğine göre, Sırp kökenli Medoviç, Otelde kapıcı olarak işe başlamış bir personelmiş! Göz koyup "izdivaç ettiği" Mercedes ise, Tokatlıyan Efendi'nin öz kızı değil, evlatlığı! Bu ikili, yaşlanan patrona el çektirip onu Nice'e yerleştirmişler ve işleri iyi gitmeyen Otelin direksiyonuna geçip oturmuşlar.

Tarih sırası gözeterek hikâyeye devam edersek, 1919 ve onu izleyen "işgal yıllarında" Otelin parlak bir dönem geçirmediğini ve daha çok Fransız-İngiliz-İtalyan subaylarıyla, Sovyet rejiminden kaçan Beyaz Ruslar'dan biraz para sahibi olanlara hizmet verdiğini kaydedebiliriz.

"Beyaz Rus" denilen eski aristokrat-burjuva kesimi, İstanbul'da sürünmedi mi? Genelde öyle ama, az bir kısmı da, iyi para (ve mücevher) ile gelmişti.

Her şey, bir gün biter. İşgal dönemi de, gün geldi, sona erdi. Cumhuriyet ilan edildi. Başkent Ankara'ya taşındı. Yabancı şirketlerin imtiyazları iptal edilmeye, dış borçların ödenmesine ve milli bir ekonominin kurulmasına başlandı. En önemlisi, elçilikler de azar-azar Ankara'ya naklettiler.

1920'li yıllara ait bir turizm broşürünün arka kapağında yer alan Beyoğlu ve Tarabya'daki Tokatlıyan otellerine ait ilan.

Çikolata kutusu, Tokatlıyan'da imal edilen çikolatalar için yapılmış.

Sırp kökenli Medoviç, Otelde kapıcı olarak işe başlamış bir personelmiş! Göz koyup "izdivaç ettiği" Mercedes ise, Tokatlıyan Efendi'nin öz kızı değil, evlatlığı!

Bu beklenmedik ortam ve köklü değişikliklerin, ayrıcalıklı yabancıların harcamasına alışmış lüks bir otel için değirmenin suyunu kesmesi ve yıkım etkisi yapması beklenir, değil mi? Halbuki öyle olmadı. Otel, savaş öncesi yani Meşrutiyet başlangıcı devri gibi, görkeminden çok şey kaybetmeden yaşamaya devam etti. Bunun sosyo-ekonomik bir analizini yapacak olursak, karşımıza "azınlık burjuvazisi" olayı çıkar.

O tarihlerde İstanbul'un Musevi nüfusu, yoksulluktan çıkamamış bir haldedir. Çoğunluğu Haliç'te Balat ve Hasköy'de, orta hallice bir kesimi, Galata Kulesi çevresinde

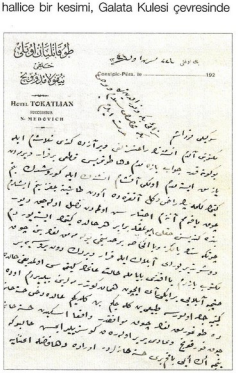

Nikola Medoviç'in bir yakınına yazdığı 22 Teşrinievvel 1341 (22 Kasım 1925) tarihli özel mektup.

oturur. Zenginleri yok gibidir. Onlar II. Savaş sonrasının ABD zaferi ile palazlanacaklardır.

Rum ve Ermeni azınlık ise, henüz sanayie girememiş olmakla beraber, ünlü Varlık Vergisine kadar, ticareti ellerinde tutmaktadırlar. Otel, Ermeni kökenlidir ve onların doğal mekânıdır. Rumlar ise, hayat standardı yüksek, genelde zevk sahibi ve eğlenmesini bilen bir çevredir. Onun için, bu faktörler oteli yaşatır.

1929 yılının otel açısından önemli bir olayı, ünlü Rus ihtilalcisi Troçki'nin, sürgüne gönderildiği İstanbul'da, bir süre zorunlu oturtulmasıydı.

1930'lar da "olaysız" geçti. Zaten benim felsefeme göre Türkiye'nin uzun tarihinde, halkın ve devletin yaşadığı en mutlu, en onurlu dönem, o 1920'ler sonu ile, 1939 arasıdır: Saltanatlar, zulüm, rical rüşvetleri, aşırı servet ayrımları, hafiye baskıları... bitmiş, kadın temiz ve namuslu bir özgürlüğe geçmiş, her yanı bir yaşam sevinci ve ileriye doğru bir iyimserlik havası kaplamıştır. Biz, o dönemin sonuna yetişmiş bir nesiliz.

Otelin de eski kirli ve haksız kazanç kaynaklarından uzaklaşıp "olabildiğince normalize" olduğu bir dönemdir 1930'lar...

Ama işler, sonunda hesaplara iyi yansımamaya başlamıştı gene... 1909'un durumu geri gelmiş gibiydi. Özellikle de Avrupa savaş ateşinin ilk kıvılcımlarının yükselmeye başlaması, her sektörü, hatta birçoğundan önce konaklama-ağırlama endüstrisini, onun da lüks, yani masrafı çok kesimini et-

kilemeye başlamıştı. Her zaman söylerim: Bir fırtına çıktığında, önce süslü kelebeklerin yaldızları dökülür, herhalde!

Savaş ve kıvılcımları...

Kayınpederinden işletmeyi ayak oyunu ile devralan damat Medoviç, ihtiyarın ahını çekmeye başlar ve en önce, mal sahibine kira bedelini ödeyememe sıkıntısına düşer.

Koca otel, 1930'lar sonunda, dıştan sağlam gözüken, ama hastalığı gizli ilerleyen koca bir vücut gibi maziye kaymaya başlamıştır. Gerçi 1.1.1935 tarihli yeni bir sözleşmeyle, Kilise Vakfı (onu temsilen Ser Piskopos Arslanyan ve Meclis-i Cismani Reisi A. Masdiçyan) ve kiracı Medoviç, birbirlerine yeniden bir on yıl için bağlanmışlardır.

Sözleşme yapılmasından az sonra, Medoviç kiraları ödemekte zorlanmaya başlar. Özellikle de, önce Avrupa'yı, sonra da dünyayı ateşe boğacak olan II. Savaş'ın ilk kıvılcımlarının savrulmaya başladığı 1938'den itibaren... Çünkü 1938 ile, bir dönem de bitmekte, bambaşka şartlar getiren bir yenisi açılmaktadır. Ama Kilise Vakfı ne yapsın? 5.10.1939'da, İstanbul 2. İcra Memurluğu'na başvurur, 939/3911 sayılı dosya ile, oteldeki tüm eşyanın bir defterinin yapılmasını ve bunlar üstüne hapis hakkı konmasını ister.

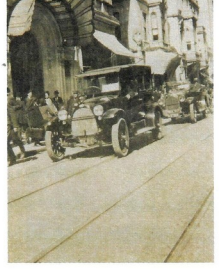

Savaş içinde bir yasanın uygulanmasıyla azınlık vakıflarının yönetimi mütevelli kurullarından alınır, T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilir.

27.9.1944'te, Vakıflar Başmüdürü ile Medoviç arasında imzalanan yeni bir kontratoyla Medoviç, devlet tarafından da kabul edilen bir kiracı konumunu kazanır. Anlaşılıyor ki, savaş sonuna doğru, iyi-kötü bir denge kurulmuş. Ama hangi düzen sonsuza dek yaşar? Özellikle de, her hesabı altüst eden Büyük Savaş yıllarında! Bu işte de, Avrupa'yı kasıp kavuran Cihan Savaşı'nın -bu kez görünmeyen- alevleri, Beyoğlu'ndaki otelimizi de içten içe sarmış, hatta çatısını bile tutuşturmuştur. Zira damat Medoviç, Sırp kökenlidir ve eski kayıtlara göre Yugoslav uyrukludur ama, belki Nazizm hegemonyasından sonra, Alman tebaası olmuştur!

Bu bulunmaz bilgiyi, hem dostum Kuyumcuyan doğruluyor, hem de 1997 Ağustos ayının yağmurlu bir sabahında Anadolu Kulübü'nde ziyaret ederek tanıştığım, Esin Talû Hanımefendi. Kendileri babası Ercümend Ekrem Bey'le beraber o yıllarda otelde oturmuş olduğu için, olayların görgü tanığıdır. Eski uşak Medoviç, tam bir Nazi hayranı olup çıkmıştır: Otelde ağırladığı Alman dostlarıyla topuklarını vurarak selamlaşacak kadar yeni bir kimliğe bürünmüştür. Eksik bıraktığı, sağ kolunu kaldırmasıdır! Bu tavrı çok söylentilere yol açar.

Hazret ayrıca büyük bir israf içinde yaşamaktadır. Bu dönemde, Beyoğlu için yeni bir tip olan, Karadenizli İbrahim Gültan adlı vatandaşla tanışır ve kendisine borçlanmaya başlar. İşi bununla da bırakmaz, herhalde hem gelişen siyasi şartlarla yeni ortamı göz önünde tutarak hem de para sıkıntısı sonucunda, 27.9.1944 tarihinde Gültan ile bir mukavele imzalayıp kiracılığı ona devreder.

Savaş sona ererken, 1944 Eylül'ünde Beyoğlu semti, Gültan adlı Karadenizli vatandaşla "teşerrüf etmiş" olur.

Ama savaş, kendisini "empoze etmeyi" sürdürmektedir: Almanya'nın kaybedeceği anlaşıldıktan, yeni dünyanın egemenleri belli olduktan sonra, İnönü hükümeti, Almanya'ya savaş ilan eder! Bu, otel için her şeyi değiştirecek bir darbedir. Medoviç, bir söylentiye göre sınır dışı edilir, bir diğer söylentiye göre de kendisi kaçar. Akıbeti bununla bitmez. Sayın Kuyumcuyan'a göre, Berlin'de bindiği tren bombalanır. Kesin olan şey, dava dosyalarına göre, maceracı adamın 16.7.1945'te Almanya'da öldüğüdür.

Karısı ve üç çocuğu aile kökeni itibarıyla Osmanlı oldukları dan (halbuki Mercedes'in babalığı Tokatlıyan Moskof tebaası idi), sınırdışı edilmezler ama, tuhaf şey, Almanlar gibi Kırşehir'de "enterne" edilirler.

Bu arada Medoviç'in ölümü, İ. Gültan için yeni bir durum ortaya çıkarmıştır: Kendisi kiracı ve işletmeci olmuştur ama, otel eşyalarının tümü, Medoviç ailesinin mülkiyetinde kalmıştır. Eşyaları satın alıp üzerine geçirmekten başka çaresi yoktur. Bunda da fazla zorlanmaz. Vakıflar, 21.12.1946 tarihli başvurusuna olumlu cevap verir. İzin çıkmıştır.

30.1.1947 tarihli dilekçesiyle, Başmüdürlüğe yeniden başvurur: Medoviç'in Kilise Vakfı'na borçlarını (kira ve banyo farkı) ödeyecektir. Kim paraya "hayır" der?.. 91.321 lira 95 kuruşu ve banyolar karşılığı 30 bin lira

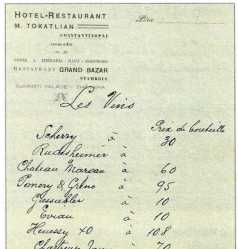
HOTEL-RESTAURANT
M. TOKATLIAN
CONSTANTINOPLE
GRAND BAZAR
Les Voeux
Sherry à 30
Kuchlbrenner à
Chateau Margaux à 60
Cognac à 95
Bouteilles à 10
Cognac à 10
Hennessy 40 à 108
Chateau Yquem à 70
Pouilly Fuisse à 40
Muscat Beni à 10
Cognac à 10
Champagne

Hotel Tokatlıyan'a ait bu faturayı ödeyenler her kimse, leziz şaraplar da tatmışlar.

Tokatlıyan'ın içinde, anayola nazır cam kenarında gözünde monokl'u ile Abdülhak Hamit Bey kalmamıştı. Ama yoldan geçenler de Şair-i Âzam'ın 1920'ler ve 30'larda seyrettiği görünüşte değillerdi!

ΜΙΓΙΕΡΔΙΤΣ ΤΟΚΑΤΛΙΑΝ

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Μεγάλη ὁδὸς τοῦ Πέρων

ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟΝ

(à la Carte)

ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΜΑΓΕΙΡΟΥ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

ΑΠΟΣΤΟΛΑΙ ΑΡΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ – ΑΠΟΣΤΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΔΙΑ ΒΑΠΤΙΣΕΙΣ, ΓΑΜΟΥΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ – ΑΘΡΟΙΣΤΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ

Maison MEGUERDITCH TOCATLIAN

Constantinople, Grand' Rue de Péra

RESTAURANT à la Carte avec cuisine à l'étendue et à la Française; avec les extra d'un chef spécialement engagé à Paris. mets servis à tout pour les Dames

SALON POUR FAMILLES, SALLES DE FETES POUR BANQUETS ET RECEPTIONS, CONFISERIE, CHOCOLAT, PATISSERIE, GLACES

CHAMBRES POUR LA NUIT, EXPEDITIONS DE PROVISIONS POUR BATEAUX, BANQUETS ET SOUPERS.

HOTEL situé au centre de la ville, chambres remeublé tout le confort voulu, prix modérés. — Succursale du Restaurant à Stamboul, Grand Bazar.

Hotel Tokatlıyan'ın 1905 yılında yayımlanan bir ilanı.

tazminat ödeyeceğine dair tahhüdü, Vakıflar'a verir. Ödemeyi de yapar.

Sonra, aileye döner. Eski evlatlık Mercedes ve üç çocuğu, çaresizdir. 29.1.1947'de Beyoğlu 6. Noteri önünde her şeye imzayı atarlar: Tüm eşya (mobilyalar, servis takımları, cihazlar, makineler...) için 406.500 lira değer biçilmiştir ama, Gültan'a 256.000 lira borçludurlar. Çikolata makinelerini Halk Bankası'na rehin etmişlerdir. Gültan onu da üstlenir, yekûndan düşer, dul kadınla çocuklarına, eh, kalan 48.178 lirayı öder.

Karadenizli, eşeğini daha sağlam kazıklara bağlamayı da ihmal etmez. İyi bir işadamı sıfatıyla İstanbul 1. Ticaret Mahkemesine başvurur. Ticaret Kanunu'nun 130. maddesi uyarınca tüm eşyayı envanter defterine sermaye olarak işleme iznini de alır.

Oradan, Vakıflar'a döner. Başmüdürlükten aldığı cevapla, eşya üzerinde mal sahibi kilisenin hiçbir hakkı kalmadığını belgeler. Bunlar önemli aşamalar. Çünkü 1958'de oteli boşaltacağı vakit ortaya çıkacak anlaşmazlıklarda rol oynayacaklardır. Böylece Gültan Bey, kendisine göre "dikensiz bir gül bahçesinin" sahibi olmuştu. Bina onun değildi ama ne gam, dayalı döşeli bir işletmenin sahibi, ünlü bir otel adının varisi idi artık.

İbrahim Gültan sevinedursun, kader ağlarını örmeye devam ediyordu ve 1950'lerden itibaren Türkiye ve onun en büyük şehri, yepyeni bir döneme, başka bir ortama girüyordu. Bunlar da, bizim Karadenizli'ye, fazla bir şans tanımayacaktı.

Köhneleşen Tokatlıyan

II. Cihan Savaşı gibi olağanüstü bir olayın bitişinin, bütün dünyada olduğu gibi, İstanbul'da da yepyeni bir dönemin kapılarını açması kaçınılmazdı. Savaşı demokrasiler (özellikle de ABD) kazanmış, Germen dünyası yine kaybetmişti. Bu, okyanus ötesindeki gücün, dünyanın orkestra şefliğine geçmesi, global ekonomiyi yönlendirmesi ve tutucu Avrupa geleneğine karşı yatırım-atılım -özellikle de tüketim- üçlüsüne kapıları ardına kadar açması demekti. Doğmakta olan yeni bir dünyada; a) konforu geride kalmaya mahkum b) büyüyecek olan şehirlerin yeni bölgelerinde açılacak olan daha havadar, manzaralı "yenilüks" otellere oranla, eski bir bölgede, yaya kalabalığının ortasında kalacak olan bir "geçmiş zaman otelinin" rekabet şansı fazla olmayacaktı.

Aynı şartlar, Batı Avrupa için de söz konusu değil miydi?

Evet, ama kısmen. Çünkü yoksul Türkiye ile, savaşa rağmen bir kapitale sahip olan Avrupa arasında önemli farklar vardı: İstanbul'da, ekonomi de, sosyal alışkanlıklar da eski-yeni her yeri ayakta tutacak zenginlikte değildi. Azgelişmiş ülkelere has olan; "mutsuz çoğunluk-mutlu azınlık" ikilemi, ancak bir tek kategoriye yarayabilecek kıvamdaydı: Ya cazip yeni, ya da köhne eski. Tercih, yine doğal olarak, yeniye kaydı.

İstanbul'da bunlara ek bir faktör vardı: Şehir topografyası bile, savaş sonunda hızla -ve olumsuz- değişmeye koyulmuştu. Nüfus, 1947'den itibaren artmaya başladı. "Köyden şehre akın" olgusu, tarihin hiçbir döneminde olmayan ve akla bile getirilemeyecek boyutlara ulaştı.

Otelin yerine yapılan Tokatlıyan Hanı.

Yeni nüfus, hem yoksuldu, hem büyük şehir olgusunda deneyimsizdi, hem de zamanla para yaptıkça, medeniyet ve arınmışlık kavramlarıyla idealleri yerine, zenginlik hedeflerini tercih ediyordu.

Bu açıklamalar, konumuzla ilgisiz soyut ve genel bilgiler sayılmasın: Hepsi, Tokatlıyan'ı etkiliyor ve sonunu getiriyordu.

1955'te yeni yeşil alanlar içinde boy gösterecek olan gözalıcı Hilton bloku ile, onun bir küçüğü olan Divan Oteli, İstanbul'da turizm olgusunu kökten değiştirirken, her yıl azar azar kalabalıklaşan Beyoğlu Caddesi'nin kenarındaki Tokatlıyan, "köhneleşme" sürecine girmeye mahkumdu.

Avrupa'daki benzerleriyle farkını ortaya koyayım: Nice'in Negresco'su, Paris'in Ritz'i, Münih'in Vier Jahres-Zeiten'ının önünden geçen insan dokusunda bir gerileme olmadığı halde İstiklal Caddesi'nden akmakta olan yaya trafiğinde, gözle görülür değişim kaydediliyordu. 1950'lerde hissedilen bu değişim, Tokatlıyan yaşasaydı, 1960'larda artık sürdürülemez bir ilişki haline gelecekti.

İçinde, anayola nazır cam kenarında, gözünde monokl'u ile Abdülhak Hamit Bey kalmamıştı. Ama yoldan geçenler de Şair-î Âzam'ın 1920'ler ve 30'larda seyrettiği görünüşte değillerdi! İşletmesi de bozulan bir otelin, yeni ufuklara kanat çırpan bir İstanbul'da, artık uzun süre yaşama şansı olamazdı.

Hazin bir bağbozumu

Hotel Tokatlıyan'ın adı bir müddet sonra "Konak Oteli" olarak değiştirildi ve 1950'lerin sonuna doğru zor bir döneme girdi. Gültan, kiraları da ödemiyordu. Onun asıl geçimi olan fındık ticareti işleri arasında, otelcilik zaten bir "başağnısı" olmuştu.

Kilise Vakfı, "alacaklarının tahsili ve mecurun tahliyesi" istemiyle mahkemeye başvurdu. Ondan sonrası, bir dizi "hukuk savaşı"dır. Hazin bir hikâyedir.

Kiracı Gültan, Oteli 1958 yılı Eylül ayında, tahliye eder, ama nasıl! Menkul eşyasını alırken, sabit nitelikli kısımları da söker. Ya da kilise öyle iddia edip icralara, mahkemelere başvurur. Kiracı avukatları, kilise vakfının da ("ne kurtarsam kârdır" diye olsa gerek) bir sürü yeri söktüğünü iddia ederler. Tam bir bozgun ve yağma bahis konusu.

Bizi burada ilgilendiren, tarafların menfaatleri ve iddiaları değil, sonuçta yaşanmış olan bu hazin "kültür bağbozumu'. Konuyu, isterseniz, Şair Eşref'in küfürbaz ve bozuk ağzıyla dile getiren ve "Bir kolundan şah tuttu, bir kolundan padişah..." dizelerindeki galiz duruma benzetin. Ya da isterseniz onun tam zıddı, ince ve derin duygulu yazar Abdülhak Şinasi Hisar'ın, sökülen, yıkılan bir Boğaziçi yalısının nihtım üzerinde kalmış kapı-pencere ve panjur artıklarına bakarak, bir Çaykovski müziğinin Pathetik şiiriyetiyle seslendirdiği ıstırap duygularına siz de kapılın ve o ağrı, bu "Beyoğlu Sarayı" için de siz yakın. Hiçbir şey değişmez...

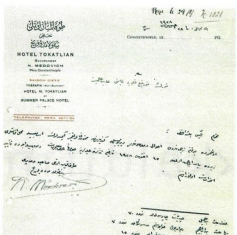

28 Ağustos 1928'de Nikola Medoviç tarafından Türk Turing Kulübü'ne gönderilen ve otellerinde bulunan tercümanların adlarıyla adreslerini belirtir yazışma...

Bir kesin ayrılıkta ve hele ölümde olduğu gibi, sonuç değişmez. Çünkü giden, gittiğiyle kalır, siz de yoksunluğunuzla kalırsınız.

Frenklerin ve Levantenlerin diliyle Grande Rue de Pera'nın, Osmanlı'nın deyişi ile Cadde-i Kebir'in ve biz Cumhuriyet çocuklarının onurla, iftiharla söylediklerî ismi ile İstiklal Caddesi'nin, yüzü mermerle kaplı bu koca binasının, günümüzde garip bir ikilem sergileyen görüntüsünü de artık kimseler düzeltemez:

Zemin katında meydana getirilen bir çarşıda, cıvıl cıvıl bir mağazalar kalabalığı... Ancak karşı kaldırıma geçerek görebileceğiniz üst katlar düzeninde, alt kısımları yaşayan eski mimarinin, kirlenmiş mermerleriyle gamlı ve solgun fotoğrafı...

Bu ikilemin de, ancak onun parlak dönemlerine yetişmiş ve yaşı 60'ların üstüne çıkmış "geçkinler" farkındadır.

Kaldırımlardan akıp giden gençler, tozlu raflarda kalan eski hikâyeleri ve solmuş romanları, ne bilsin?

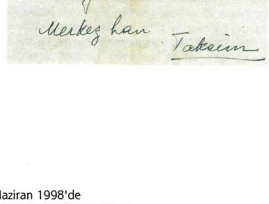

Son zamanlarında Konak adını alan Otelin antetli bir zarfı...

Çelik Gülersoy'un Haziran 1998'de yayımlanacak olan *Beyoğlu'nun Yitip Giden Üç Oteli* kitabında yer alacaktır.

Yüksekkaldırım

Sadri Ertem

Onu çocukken memnu bir mıntaka gibi hatırlardık. Oradan bazan kaçak olarak geçerdim. Bu kaçak günlerin kafamda bıraktığı manzaralarda dehşete ve harikuladeliğe benzer şeyler vardı.

Yüksekkaldırım, sokaklarının başlarında çakır keyif, göz bebeklerinde uzak iklimlerin renkleri parıldıyan, karaların hasreti ile yanan gemiciler, açılmış ve yere dayanmış siyah bir şemsiyenin üstünde fakir kumarbazları etrafını çevreleyin kâğıt oyuncuları, siyah yayvan mangalı üstünde buram buram dumanları tüten kokoreç satıcıları, üzerine sarı krep geçirilmiş, küfesi yana devrik, içinde mum yanan ve krepin arkasındaki üzümleri bir kehribar gibi gösteren sihirbaz üzümcüler, kitapçıların tozlu vitrinleri içinde uyuklayan Tevrattar, İnciller ve ciltleri kopmuş, şirazeleri çözülmüş sürü sürü kitaplar, soluk benizli İsa resimleri, iç sokaklardan akseden uğultuya tempo tutan lâtarna sesleri, nişancı dükkânları, sokaklardan sinsi sinsi dolaşan ve yan sokaklara kaymaya çalışan toy mektepli yahut dükkâncı çıraklarından ibaret bir alemdi. Kaldırımın nihayetinde Galata Mevlevihanesi berrak sulu sebili ile yeşil çiçekli basması ile insanları aşağıya inmekten meneden bir manevi karakoldu. Bu alemin tuhaflığını arttıran şey, buradan geçtiğimizi kimseye söylemememiz, buranın adeta adı anılması yasak bir yer olmasındandı.

Galata ve Beyoğlu İstanbul'un fakir semtleri için birer korkunç hatıra idi. Yüksekkaldırım efsaneleri ile beşiklerimizin sallandığı hatıraları ile daha süt dişlerimiz çıkmadan tir tir titrediğimiz bu iki semti biribirine bağlayan bir merdivendi. Uğursuz, itibarsız, dik basamaklı, geceleri daha ıssız, daha korkunç, karanlık bir hayat halini alırdı. Geceleri o bana, altından duvarı çekilmiş, karanlığa çökmekte olan bir merdiven hissini verirdi.

Bu his herkeste umumi bir şekilde yaşamış olacak ki, bu kaldırım şehirin ortasında insan ayak topuklarının aşındırdığı kaldırım kayaları ile ve etrafındaki eski binaları ile şehrin adeta unutulmuş, köhneleşmiye terkolunmuş bir semti halini aldı. Bir taraftan tramvay, bir taraftan tünel insanları bu memnu mıntakadan sanki gözlerini kapıyarak manzaraları göstermeden uzaklaştırıyorlardır. Senelerce İstanbul buna alıştı fakat senelerce sonra bu en kestirme yol diye yine Yüksekkaldırıma düştüm.

Yüksekkaldırım artık İstanbul'un en işlek caddelerinden daha kalabalıktır. Bu ihtiyar ve köhneleşmiş dekorlar ve kaldırımlar üstünden seken her cins insan vardır. Genç mektepli, yaşlı kadın, sakallı satıcı, bıyıksız gayet şık delikanlı, fakir tavırlı insan, dilenci ve mağrur bakışlı adam yanyanadır.

Çünkü tünel sonsuz bir uykuya dalmıştır. Artık insanları taşımıyor. Tramvaylar şehrin bütün halkını bir yandan bir yana nakledecek bir kabiliyette değildir. İnsan oğlu Yüksekkaldırımdan bir sel halinde akıyor...

Zaman zaman aklıma gelirdi. Kırlarda ve şehirlerde yolların istikameti nasıl tayin olunur diye düşünürdüm.

Çünkü şehirler arasında olsun, şehirlerin içinde olsun yollar her zaman hendesi bir mana ve kolaylık ifade etmez. Onun öyle dolambaçlı yerleri, öyle karmakarışık halleri vardır ki, insan bir şehir haritası üzerinde yolların dolambaçlarını tetkik ettiği zaman acayip bir yol mistiki ile karşılaşır.

Avrupa'nın hâlâ öyle büyük şehirleri vardır ki, bu şehirlerin kırlara açılan sokakları ve şehri kaplayan caddeleri hâlâ bir takım ivicaçardan ibarettir. Şehrin caddeleri ve şehirlere gelen yollar hakkında düşüncelerimi anlattığım yabancı bir şehir mimarı bana dedi ki:

"- Eskiden kalma yolları, caddeleri henüz insan aklı çizememiştir. Bunlar akla göre tashih bile edilememiştir.

Yeni şehirlerde, yeni vasıtalara göre yollar açılmaktadır. Fakat yeni şehirlerin kale kapılarını, şehir caddelerini tayin eden atlar, katırlar, develer ve merkepler olmuştur."

Yedigün 29.9.1941 No: 447, Sayfa 5

Hakan Akçoğlu arşivi

YAPIMINDAN YIKIMINA BELGELER VE BİLGİLERLE

Ayastefanos Rus Anıtı

Üç platformlu bir abideydi. Çan kulesi olarak da kullanılan üst bölümü yeşil parlak bir malzemeyle inşa edilmişti. Anıtın tepe noktasında, Rus kiliselerinin taç motifi ve üçlü Rus haçı vardı. Gerçi ölen Rus askerlerinin hatırasına inşa edildiği iddia edilmişti ama Osmanlı'nın '93 Harbi yenilgisinin de simgesiydi. Yeşilköy (Ayastefanos) Rus Anıtı, bu acı hatırayı silmek için, inşa edildikten ondokuz yıl sonra törenle yıkıldı.

Nezih Başgelen

O günlerden bahseden kaynaklar, bu işgal tehdidinin İstanbul halkının yaşadığı en büyük dehşetlerden biri olduğu konusunda hemfikir. Üstelik, bir müddet sonra, korku dolu günlerin görkemli simgesi kentin yanıbaşında yükselecektir: Rus askerlerinin kente "Ayasofya'nın minarelerini görecek kadar" yaklaştığı '93 Harbi'nin (1877-1878) nişanesi; Ayastefanos Anıtı...

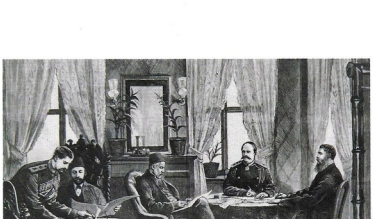

Ayastefanos Andlaşması, 3 Mart 1878'de; Osmanlı devleti namına (soldan sağa) Berlin Elçisi Sadullah Bey, Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Rusya adına da General İgnatief ve Mösyö Nelidof tarafından imzalanmıştı.

14 Kasım 1914'te, ertesi gün gazete manşetlerine geçecek önemli bir olay gerçekleşti. "Rus savaşının uğursuz bir hatırası" olarak nitelenen Ayastefanos (Yeşilköy) Rus Anıtı törenle yıkıldı.

1895 yılında, Yeşilköy'de, eski Kalkıratya Köyü'nün hemen yanında; Galataria'da inşa edilen bu "taştan ve son derece sağlam" anıtın hikâyesi '93 harbi diye bilinen Osmanlı-Rus savaşıyla başlıyor. Sadece ondokuz yıl ayakta kalan bu "sağlam" yapının inşasından önce onu yaratan koşullara; harp yıllarının son günlerine dönmek gerek.

İstanbul tehdit altında

Tecrübeli subay azlığı, kumandanların anlaşmazlıkları, mali sıkıntılar, cephe gerisindeki yolların yetersizliğinden doğan ulaşım güçlükleri ve özellikle de askeri harekâtın Yıldız Sarayı'ndan idaresine kalkışılması, Balkanlar'da ve Anadolu'da kazanılan münferit başarılara karşın Osmanlı için yenilgiyi kaçınılmaz hale getirmişti. Askeri bozguna göçün yarattığı sefalet de eklenince tahta yeni çıkan II. Abdülhamid barış istemek zorunda kaldı.

Andlaşma için Rauf Paşa görevlendirilmişti. Harbiye Nazırı Rauf Paşa 7 Ocak 1878'de Rusya'nın Balkan Orduları Başkumandanı Grandük Nikola'ya Osmanlı Devleti adına anlaşma yapma yetkisinin alındığını bildirdi.

Osmanlı devletiyle Rusya arasındaki ateşkes andlaşması 31 Ocak 1878'-de Edirne'de Grandük Nikola ile Server ve Namık Paşalar arasında yapılan görüşmeler sonunda imzalandı. Anlaşmaya göre Ruslar henüz ellerine geçmemiş olan Bulgaristan kalelerini ve Küçük Çekmece'ye kadar Rumeli'yi de işgal etmiş olacaklardı.

Bu kritik durum, İngiliz, Fransız, Avusturya ve İtalya yönetimlerini kaygılandırınca, İngiliz donanması Osmanlı Devleti'nin protestosuna rağmen 19 Şubat'ta Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine geldi. Bunun üzerine oniki bin kişilik Rus kuvveti de hızla ilerleyerek İstanbul'a yöneldi ve Ayastefanos'u (Yeşilköy) karargâh yaptı. On gün süren barış görüşmeleri sonunda, Meclis, Abdülhamit başkanlığında toplandı ve şartlar bir kez daha gözden geçirildikten sonra kabul edildi.

Andlaşma 3 Mart 1878'de Ayastefanos'ta Osmanlı Devleti namına Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve Berlin elçisi Sadullah Bey tarafından imzalandı. Anlaşmayı Rusya adına Mösyö Nelidof ile Kont İgnatief imzalamışlardı. Osmanlı tarihinde acı bir hatırası olan bu anlaşmanın şartları daha sonra yapılan Berlin Konferansı'nda değiştirilmiştir.

1893 başlarında Osmanlı ve Rus hükümetleri arasındaki görüşmede, bir başka karar daha alınır: II. Abdülhamit, Rus Çarının 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında ölen Rus askerleri anısına İstanbul yakınlarında Yeşilköy'de büyük bir anıt dikilmesi isteğini kabul eder.

Beş bin ölü Rus askeri

Bu durum, o günlerde İstanbul'da yayınlanan *Moniteur Oriental* gazetesinin 12 Ocak 1893 tarihli nüshasında "San Stefano'da Rus Abidesi" başlıklı haberde şöyle anlatılmaktadır:

Nezih Bezgelen koleksiyonu (Fotoğraf: Sébah & Joaillier)

Rus hükümeti, anıtın inşası talebine gerekçe olarak '93 Harbi'nde ölen Rus askerlerinin mezarlarının dağınık ve bakımının zor oluşunu gösteriyordu.

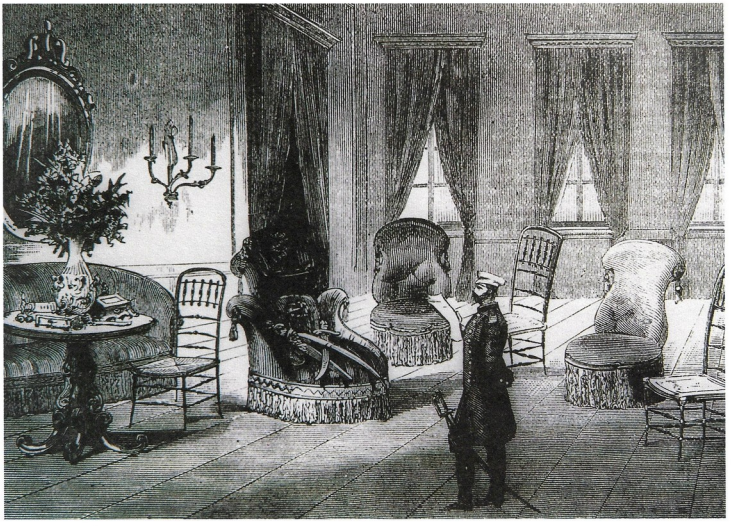

Grandük Nikola, daha önce Osmanlı sultanlarından II. Mahmut ile Abdülmecid'in de kullandığı Barutçubaşı Konağı'nın salonunda...

"1877-78 harbinde Türkiye'de ölen Rus askerleri çeşitli ve dağınık mezarda gömülüdür. Acele yapılan bu mezarlıkların çoğu yıkılmıştır. Rusya'da yayınlanan gazeteler zaman zaman bu konuya temas etmekteydi. Petersburg kabinesi, bu işle İstanbul'daki askeri ateşesi Albay Peçkov'u görevlendirmiştir. Albay, dağınık mezarlıklarla ayrı ayrı ilgilenmenin zor olduğunu bildirerek, bunların bir yerde toplanmasını ve oraya bir de kilise yapılmasını teklif etmiş, bu teklif hemen kabul edilmiştir. Askeri ateşe beş bin ölü kemiğini toplatmış ve sonunda bunların San Stefano'ya (Yeşilköy) gömülmesini kararlaştırmıştır.

Türkiye, Rus hükümetinin bu projesinin uygulanması konusunda hiçbir zorluk çıkarmamıştır. Yalnız, abidenin yapılacağı yer konusunda uzun incelemeler yapılmış ve sonunda bunun San Stefano (Yeşilköy) yakınında Kalkiratya'da olması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Rus hükümeti orada bir arazi satın almıştır. İnşaata hemen başlanacaktır."

Aslında Ruslar, Osmanlı-Rus savaşı sonunda İstanbul'a doğru ilerleyişlerinde vardıkları en ileri nokta olan Yeşilköy'de bu olayın anısına bir zafer anıtı dikmek istemişlerdi. Bu durum iki devlet arasında uzun çekişme ve tartışmalara neden olmuş, daha sonra uzlaşmaya varılmıştır. Bunun üzerine Rus hükümeti harekete geçer, bugünkü Yeşilköy civarında, Florya yakınlarında bulunan Şenlikköy'de (eski adı Kalkiratya) Barutçubaşılar'a ait arazinin bir bölümünü seçerek satın alır. Derhal inşaat hazırlıklarına başlanan anıt, Rusya'nın İstanbul'daki askeri ataşesi Albay Peçkov tarafından belirlenen prensipler çerçevesinde Rus mimar Bozarov tarafından tasarlanıp yapılır.

Rusya'den gelen çanlar

Ayastefanos Rus Anıtı, kare plan üzerine simetrik şemalı üç platformu olan ve sonuncu platform üzerinde, kolonların taşıdığı soğan kubbeli piramidal bir kuleyle tamamlanan bir yapı olarak tasarlanmış. Geniş merdivenlerle ulaşılan birinci platform, görkemli giriş kapısının bulunduğu kattı. İçiçe yarım daire kemerli ve ortasında muhtemelen metal bezemeli kapısı olan girişin üstünde ve iki yanında aziz figürlerinin bulunduğu panolar bulunuyordu. Girişin iki yanından yükselen merdivenlerle ulaşılan ikinci platformda yine yarım daire kemerli ve ortası metal bezemeli bir bölüm daha vardı. Bu platformların oluşturduğu ilk bölüm, masif görünümlü ve Romanesk-Bizans karışımı, hatta kale benzeri askeri görünümlü bir tasarımdı. Kolonların taşıdığı ve alttan ayrılıp yükselen üst kesim ise belirgin neoslav karakterdeydi. Çan kulesi işlevi de gören bu bölüm, yeşil renkli parlak bir malzemeyle inşa edilmişti. Anıtın bitiminde Rus kiliselerinin

taç motifi ve üçlü Rus haçı bulunmaktaydı.

Moniteur Oriental'in 21 Kasım 1898 Pazartesi günkü nüshasında da anıtın açılışı için yapılan son hazırlıklar ve gelecek Rus heyeti konu edilmekte, Rusya'dan anıtın içinde kullanılmak üzere getirilen beş büyük çandan sözedilmekteydi.

"Daha önce, Süvari Birliği Genel Müfettişi Grandük Nicolas Nicolaievitch'in Kalatira Rus Anıtı ve kilisenin açılışı için törene katılmak üzere gelecek olan özel heyetin başında olacağını bildirmiştik. Heyet, İmparatorluk Muhafız Birliği subayları, topçu takımıyla beraber tümü 10 subay, 10 çavuş ve onbaşılardan oluşan, birinci, ikinci dördüncü, sekizinci, dokuzuncu, onikinci, onüçüncü, ondördüncü ordu birliklerden oluşmaktadır.

İmparatorluk ordusu; Albay Scalon, Semenosky alayı ve Binbaşı Constantinow, dragon süvarileri; Birinci ordu Yarbay Karpow, Orkoutsk Alayı ve Çavuş Krakow tarafından temsil edilecektir.

Altesleri I. Grandük Nicolas Nicolaievitch'e Kurmay heyetini teşkil eden aşağıdaki subaylar eşlik edecektir.

Süvari birliği müfettişi Tümgeneral Toulomin. Albaylar: Kurmay heyetinden Tuğgeneral Rauch, hafif süvari birliğinden Kroupensky, Uhlanlardan Binbaşı Rostowtchew.

Bu ziyaret dolayısıyla, Majesteleri Çar, Grandük'ü, Majesteleri I. Sultan'a dostça selamları ve anıtın üzerine inşa edildiği alanın bağışı için teşekkürlerini iletmek üzere görevlendirdi. İmparatorluk Altesleri, Majesteleri İmparator Sultan'a Çar'ın hediyelerini sunacak.

N. Başgelen koleksiyonu

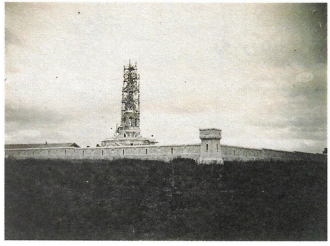

Kale duvarı gibi anıtı çevreleyen duvar da anıtla birlikte inşa edilmiş.

Grandük, İmparatorun huzuruna çıkmak için Yalta'ya gitmek üzere ayın 14'ünde St. Petersburg'dan yola çıktı. Heyet, 'Oniki Havari' zırhlısına veya 'Eriklik' İmparatorluk yatına binecekler. İki savaş gemisi de onlara muhafızlık edecek. Heyet bir hafta İstanbul'da kalacak. Grandük Nicolas'ın çok yakında buraya geleceğini sanıyoruz.

1878'de Yeşilköy'e gelen Rus askerlerini gösteren ve *L'Illustration* dergisinde yayınlanmış bir gravür.

N. Başgelen koleksiyonu

Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Dairesi 4. Şubesine ait Harita Komisyonu'nun hazırladığı 1326 (1910) tarihli harita, Yeşilköy civarını gösteriyor. Daire içindeki işaretli kısım bugün izi bile kalmamış olan Ayastefanos Anıtı'nın yerini gösteriyor.

Rusya Büyükelçiliği askeri ataşesi Albay Pechkow anıtın içerisinin düzenleme ve süslemeleriyle meşgul oluyor. Son olarak Rusya'dan kilise için beş büyük çan getirtildi.''

Diplomalı sanatçılardan 44 resim

Moniteur Oriental'in 29 Aralık 1898 Pazartesi günü verdiği haber, anıtta çalışan Rus ressamlar ve eserleri hakkında bilgi vermesi açısından önemli bir belgedir:

''Kalataria'da yükselen anıtı daha önce uzun uzun anlatmıştık, ama Rusya'dan özel olarak gelen sanatçılar tarafından gerçekleştirilen, büyük bir ustalık eseri olan anıtı süsleyen muhteşem resimler hakkında özel bir yazı daha yazmamız gerek. Bu resimler St. Petersburg İmparatorluk Güzel Sanatlar Akademisi'nden diplomalı beş sanatçı M.M. Eberling, Stiagow, Bielastchenko, Potrikow ve Glaustcshenko'ya aittir.

14 tanesi M. Eberling, 9'u M. Stiagow, 9'u M. Bielastshenko, 6'sı M. Potnikw ve son 6 tanesi M. Gloustchenko'ya ait olmak üzere hepsi 44 resimdir. (...) Muşamba üzerine uygulanan duvar resimlerinin tamamlanması için sanatçılar altı aydan fazla Pera'daki Rus Büyükelçiliğinde ve yaklaşık üç ay da uygulanması ve çerçevelenmesi için anıtta çalıştılar.

Bütünündeki dekorasyon hayranlık veriyor. (...) Resimler şu şekilde dağıtılmış: 40 adet kilise içinde ve 4 adet dış giriş kapılarının üzerinde. İlk 40 tane içinden 23'ü duvar süslemelerine ve 17'si ''İkonastasis''e [ikonaların durduğu özel bölüm] konulmuştur.''

Tören için yapılan yol!

1893'te yapımı için izin alınan, 1895'te inşasına başlanan anıtın ilk katı savaşta ölen Rus askerlerinin kemiklerinin saklandığı böl-

Anıtın 18 Aralık 1898'deki açılışını gösteren ve *L'Illustration* dergisinde yayınlanmış foto-gravür.

Nesih Bazgöten koleksiyonu (Fotoğraf: Sebah & Joaillier)

Ayastefanos Anıtı'nın içinde bulunan Rus Kilisesi...

Hakan Akçoğlu arşivi

Ayastefanos Anıtı'nın yıkılışı, değişik açılardan fotoğraflanmış ve daha sonra kart olarak yayınlanmıştır.

meler ve papazlarla muhafızların özel odalarına ayrılmış. Üst bölüm ise oniki parça sütun üzerinde yükselen birkaç katlı kule olarak yapılmış.

Abide 1898 yılının son aylarında tamamlanır. Ruslar, abidenin 18 Aralık'ta yapılacak bir törenle açılacağını ilan ederler. Törende Çarın kuzeni Grandük Nikola Nikoleyeviç de hazır bulunacaktır. Bu nedenle o zamanki İstanbul Rus sefiri Zinoviev her yere davetiyeler gönderir. Bu tören dolayısıyla İstanbul'da Yeşilköy'e özel tren seferleri düzenlenir. Ayrıca Yeşilköy Kalkıratya yolu da tamir edilir, Kalkıratya-'dan Florya'ya yeni bir yol yaptırılır.

Abide ilan edildiği gibi 18 Aralık'ta kalabalık bir davetli topluluğu önünde yapılan törenle açılır. Törende Osmanlı devletini ve padişahı temsilen Tümen Kumandanı Ahmet Ali Paşa ve Ahmet Albay Tevfik bulunurlar.

İstanbul'da Fransızca yayımlanan gazeteler o akşam Fener Patriğinin yaptığı bir dini ayinle abideyi takdis ettiğini yazarlar. Törene katılan Grandük Nikola, o akşam II. Abdülhamit tarafından Yıldız'da törenle kabul edilir.

masını bütün halkın sorunu haline getirmiştir.

Limanların bombardıman edilmesinden sonra Rusya, 2 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etti. 3 Kasım'da İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'nı bombardımanını takiben 5 Kasım'da da İtilaf devletleri Osmanlılar'a savaş ilan etti. 11 Kasım'da Fatih Camii'nde okunan "Cihat-ı Mukaddes" [Kutsal Savaş] ilanıyla Osmanlı İmparatorluğu resmen savaşa girer.

Savaşın resmen ilanından üç gün sonra, 14 Kasım 1914 saat 8.30'da Ayastefanos'taki anıt büyük bir kalabalığın gözleri önünde havaya uçurulur. Bu sırada abidenin oniki sütun üzerinde yükselen üst kısmı uçurulmuş, kalan bölümlerinin temizlenmesi ise üç ay sürmüş. Ancak anıtın yıkılması konusunda hükümetin gazetelere verdiği bilgiyle olaya tanık olanların anlattıkları arasında büyük çelişkiler var. Bu nedenle Osmanlı tarihinde anıtın nasıl ve kimler tarafından yıkıldığı konusu açıklığa kavuşmuyor. Ayrıca bu konuda bugüne kadar az şey yazılmış olmasına karşın çok hata yapıldığı görülüyor.

Savaşa hazırlık kampanyası

1914 yılı geldiğinde bu sefer yeni bir savaşın gergin atmosferi sarar Avrupa'yı... Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtı Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da öldürülmesi ortalığı birdenbire karıştırır. Avusturya-Macaristan bu suikastten sorumlu tuttuğu Sırbistan'a 28 Temmuz 1914'te savaş ilan eder. 2 Ağustos'ta Osmanlı devleti Almanya ile gizli bir ittifak anlaşması imzalar. Anlaşmanın imzalandığı gün tüm yurtta seferberlik ilan edilir. Fakat bu, görünüşte tarafsızlığı korumak amacıyla ilan edilmiş bir seferberliktir.

Osmanlı devletinin İttifak devletleri yanındaki yerinin kesinleşmesinden ve özellikle Goben ve Breslav zırhlılarının savaş ilan edilmeksizin Rus kıyılarını topa tutmasından sonra Türk halkını savaşa hazırlamak için geniş bir kampanya açılır. Kampanyada üzerinde en çok durulan nokta da 1877-1878 Savaşı sonunda Ruslar'ın vardıkları en ileri noktada diktikleri Yeşilköy'deki anıtın yıkılmasıdır. Bu sırada Aka Gündüz'ün yazdığı makaleler anıtın yıkılmasını bütün halkın sorunu haline getirmiştir.

Ahalinin dine hürmeti

Anıtın yıkılışının ertesi günü yayımlanan *Tanin* gazetesi *Moniteur Oriental*'in de kısmen verdiği şu haberi yayımlar:

"İslam Milleti şüphesiz payitahtı muazzamada Rus galibiyetinin işareti olan bu abidenin yerinde kalmasına tahammül edemezdi. Ahali önce binanın ahşap aksamını yakmış, daha sonra kâgir kısmını da tahrip etmiştir. Fakat yıkım ve tahribe başlanılmadan din ve dinayetine hürmetkâr olan halk kulenin yukarısında bulunan resim, çan ve sair taraflarda çanlar indirilmiş kulenin üzerinde vesair tahrip edilen yerlere Osmanlı bayrakları dikilmiştir. Halk abidenin en yüksek yerlerinde davullar çalarak ilanı şadüman etmiştir. Binanın içinden çıkarılan eşya polis müdüriyetine teslim edilmiştir. Bunların yanı sıra pirinçten yapılmış altın yaldızlı abidenin küçük bir maketi de bulunmaktadır. Kilisede mevcut bulunan diğer kıymetli eşyalar daha önce bir Rus rahibi tarafından alınıp götürülmüştür."

Devrin gazetelerinden *Tasvir-i Efkâr*'ın 20 Kasım 1914 tarihli nüshasında biri büyük

Anıtın yıkımından önce çanlar indirilip Askeri Müze'ye gönderilmiş, ikona ve benzeri dini eşyalar ise rahipler tarafından alınmış.

Hakan Akçağlu arşivi

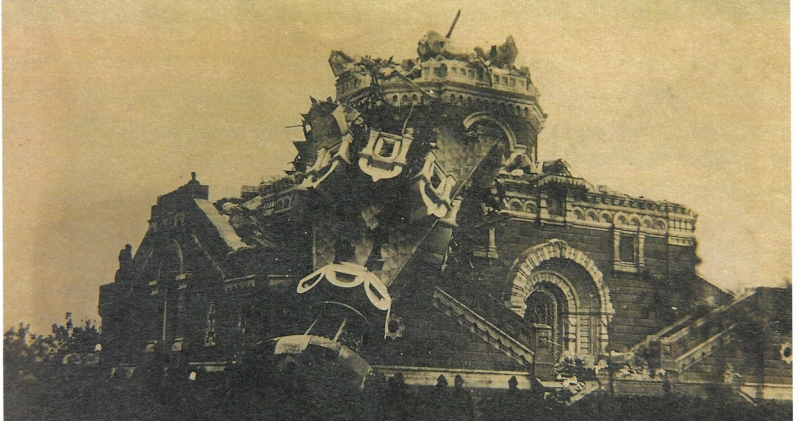

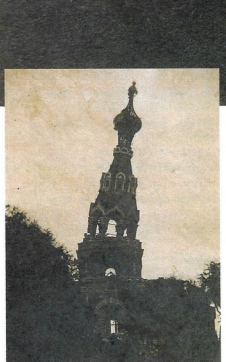

dört çanın kamyonlarla Askeri Müze'ye nakledilip Fatih'in İstanbul'u fethi sırasında Haliç'i kapatan ünlü Bizans zincirinin yanına konduğu belirtiliyor.

Anıtın yıkılması, yurt sathında büyük bir sevinç yaratmış. Anıtı havaya uçuran Yarbay Bahri Doğanay'ın anılarında yer alan ve bir hocaya ait şu sözler kamuoyuna hakim olan duyguları en iyi biçimde anlatıyor: "Bu abide yapılırken ve bitince de buradaydım. O vakit delikanlıydım. Rus kumandanı bizim paşalarımızın ve büyüklerimizin de bulunduğu törende nutuk veriyordu. Ben de aralarına sokulmuş dinliyordum. Sözleri çok ağırıma gitti. Yarabbim şu kilisenin camiye çevrildiğini bana göster burada bir ezan okumak nasip et diye yalvardım. Şimdi Allaha bin şükür dileğim kabul oldu. Ağalar izin verin de oğlumla birlikte çifte ezan okuyayım." Hocaya izin verilir ve baba oğul birlikte çıkıp ezan okurlar.

Anıtın yıkılacağı önceden bilindiğinden, yıkımın filme alınması da kararlaştırılmış ve müttefik Avusturya-Macaristan'ın başkenti Viyana'da bulunan Sacha Messter Gesellschaft adlı bir firmayla anlaşma yapılmış. Fakat daha sonra ulusal duygularla bu işin bir yabancı tarafından yapılması uygun görülmemiş, olayın bir Türk eliyle filme alınması istenmiş. Yapılan araştırmada, orduda yedeksubay olarak görev yapan ve sinema konusunda çalışmış olan Fuat adındaki bir genç bulunmuş. Daha sonra Uzkınay soyadını alan bu yedeksubay, ilk sinemacımızdır. Fakat Fuat Uzkınay daha önce göstericı kullandığı halde hiç alıcı kullanmamıştır. Bunun üzerine Sacha Mester'ın görevlileri alıcının nasıl kullanılacağını birkaç saatte kendisine gösterirler. Böylece anıtın biraz ötesine alıcıyı yerleştiren Fuat Uzkınay, bu tarihi olayda ilk Türk filminin çekimini başarıyla tamamlar. "Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı" adlı 150 metrelik bu ilk Türk belgesel filminin akıbeti konusunda bugüne kadar herhangi bir bilgi ve belge ele geçmemiştir.

Yıkım, 14 Kasım 1914, saat 8.30'da üst platforma yerleştirilen tahrip kalıplarıyla gerçekleştirilmiş. Kalan bölümlerin temizlenmesi üç ay sürmüş.

anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket -

İdeal Ev Kadını

Bu sayfalarda size bazı sualler soruyoruz. Aslında bir eğlence olan bu suallerin yüksek psikolojik kıymetlerini göz önünde tutmanız lâzımdır. Yapılacak şey şundan ibarettir: Her suali okudukça, kendi kendinize, buna aşağıdaki cevaplardan birini vermeğe çalışın:

——— *Katiyen* = **0**; *Hemen, hiç gibi* = **1**; *Nadiren* = **2**; *Ekseriya* = **3**; *Daima* = **4**. ———

Bu cevapların yanlarında birer numara vardır. Her suale verdiğiniz cevabın numarasını bir tarafa kaydedin. Suallerin sonunda, bu rakamları cemettikten sonra ev kadınlığınızın derecesini öğrenecek ve iyi, orta, şöyle böyle, fena... gibi dereceler alacaksınız.

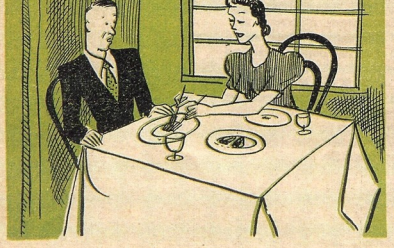

Sabah :

1 — Kocanızı kahvaltıyı hazırlamağa zorlar mısınız?

2 — Evde kocanızın yanında mühmel bir halde gezer misiniz?

3 — Diş macunu tüpünü, kocanızın her zaman dediği gibi altından değil de rastgele bir yerinden mi sıkarsınız?

4 — Bütün sıcak suyu kendiniz mi kullanırsınız?

5 — Lavaboda çorap veya başka ufak tefek çamaşır ıslatır mısınız?

6 — Yıkamadan önce kocanızın gömleklerinde düğmelerini unutur musunuz?

7 — Kocanız gazete okur, ciddî surette meşgul olurken, ona boyuna sual sorar mısınız?

Yemekte :

8 — Evinizde bıçaklar her zaman bilenmeğe mi mühtaçtır?

9 — Kendiniz zayıflamak istiyorsunuz diye, kocanızı da boyuna sebze ve meyve yemeğe zorlar mısınız?

10 — Ona, bir kere sevdiğini söylediği bir yemeği habire pişiriyor, bıktığını söylediği zaman "canım, hani bunu seviyordun„ diyor musunuz?

11 — "Artık istemem„ dediği zaman da onu yemeğe zorluyor musunuz?

12 — "Yarına bırakılmaz„ diye ona yemeği zorla bitirtir misiniz?

13 — "Karaciğerin bozuk„ diyip kocanızın kahve içmesine mani oluyor musunuz?

Evde:

14 — O daha gazetesini okumadan, siz açıp içinden hoşunuza giden yerleri kesiyor ve: "zararı yok, arkasında zaten birşey yazmıyordu.„ diyor musunuz?

15 — Kocanızın kâğıtlarını ona sormadan açıyor, masasını kendi bildiğiniz gibi düzeltiyor musunuz?

16 — Onun henüz eskimediğini söylediği elbise ve çamaşırları, eskidi diye elden çıkarıyor musunuz?

anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket - anket

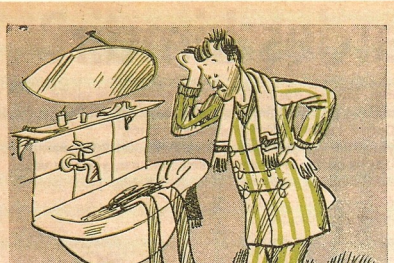

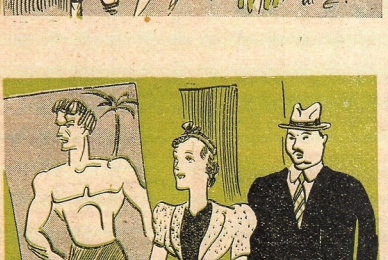

17 — Sigara küllerini yere döktü diye kocanıza çıkışır, piposunu yaktığı zaman yüksek sesle öksürür müsünüz?

18 — Alış verişe çıkıp, lüzumlu lüzumsuz bir sürü şey satın aldıktan sonra kocanıza "çok ucuzdu da ondan aldım.., der misiniz?

19 — Size: "bu işten anlamıyorsun.., dediği halde ona gene zorla kıravat alır mısınız?

20 — Size verilmiş olan çirkin hediyeleri, verenleri kızdırmamak için muhakkak görünür yerlere mi koyarsınız?

21 — Kaynananızdan ve kaynatanızdan nezaket ve sevgiyle mi bahsedersiniz?

Konuşmalar:

22 — İstediğinizi yaptırmak için, yalancıktan hastalanır mısınız?

23 — Kocanız işinden döndüğü zaman ona manasız dertler ve can sıkıntıları anlatır mısınız?

24 — Parasını nasıl harcadığını, ne yaptığını ona sorar mısınız?

25 — Hayvanları okşarken şafkat ifade etmek için (cağız, cik, cak) gibi tasgir edatları kullanır ve bunları kocanıza da sarfeder misiniz?

26 — Bir mecliste kocanızı çağıracağınız zaman, şekerim, yavrum, oğlum, gibi sıfatlar kullanır mısınız?

27 — Evlendiğiz zamandanberi kocanızın değiştiğini, artık ne geç, ne de müteessip olduğunu kendisine söyler misiniz?

28 — Samimî arkadaşlarınıza kocanızdan çok bahseder misiniz?

29 — Bu bahislerde çok ileri gider, en samimî hususiyetlerinizi anlatır mısınız?

30 — Bilen'er yanında, kocanızın sizinle nişanlıyken size daha fazla nezaket gösterdiğini yüzüne karşı söyler misiniz?

31 — Kocanız yüzünden reddettiğiniz başka evlenme tekliflerinden, başka âşık'lardan bahseder misiniz?

Gece eğlentilerinde:

32 — Çıkmadan önce kocanızın saçlarını düzeltir, kıravatına bakar, yüzündeki bir siyah lekeyi mendille temizler misiniz?

33 — Sinemada onunla beraber otururken, yüksek sesle mütalealar beyan eder misiniz?

34 — Güzel bir erkek artist görünce içinizi çekip: "ah ne güzel adamlar da var.., der misiniz?

35 — Lokantada yemek yediğiniz zaman garsonun kocanıza getirdiği hesap pusulasını muhakkak görmek ister misiniz?

36 — Çok eğlendiğiniz bir balodan kocanıza: "haydi artık gidelim,, diye, onu eğlencesinden ayırır mısınız?

37 — Yatarken yüzünüzü kreme bulayıp öyle mi yatarsınız?

38 — Kocanız uyumak istediği zaman, lâmbayı açıp kitap okur musunuz?

39 — Tam uyumağa başladığı zaman onu kaldırıp, git bak, havagazı musluğu kapalı mı?,, der misiniz?

40 — Sabahleyin uyandığınız zaman yatağınız karmakarışık mıdır?

[İmtihan neticesini anlamak için 127 nci sayfaya bakınız.]

KAZIM TAŞKENT'İN ADINI EBEDİLEŞTİRDİĞİ OĞLU

Doğan kardeş kimdir?

Ayşe ve Kazım Taşkent, "araştıran, eleştiren, bilimsel düşünen, laik, yurtsever, hobi sahibi, sportmen, kibar, kararlı, biraz sert tabiatlı, ne istediğini bilen Avrupai bir çocuk" yetiştirmek amacındaydılar. Oğullarından Doğan Taşkent'i bir kazada kaybedince, bu amaç Türkiye'nin bütün çocuklarına yöneltildi. Doğan Kardeş dergisi, Doğan Apartmanı, Doğan Sigorta ve Doğan Sağlık bu ismin unutulmaması çabalarının sonucuydu.

Ümit Bayazoğlu

Doğan Apartmanı, Doğan Sigorta, Doğan Sağlık, Doğan Kardeş dergisi... Bu "Doğan"lardan birini ya da birkaçını belki siz de bilirsiniz. Bir çocuk dergisi, bir bina ve iki şirket. Doğan Kardeş dergisi, Cemal Nadir'in çıkardığı "Kardeş" adlı çocuk dergisinden sonra, bu memlekette çıkmış doğru düzgün ikinci ve belki de sonuncu çocuk dergisinin adıydı. Çocukluğu 1940'lara, 50'lere hatta 70'li yıllara denk düşenleri hâlâ gülümseten bu dergi çoktan tarih oldu. Keza, ülkeye ilk sağlık sigortası hizmetini getiren Doğan Sağlık da öyle. Doğan Sigorta belki tabela olarak yaşıyordur, ama Doğan Apartmanı bugün Kuledibi'nde bütün haşmetiyle yerli yerinde.

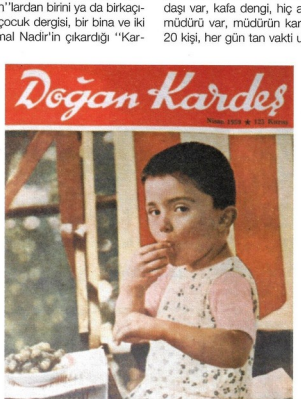

Bu "müesseselere" adını veren "Doğan"; bir trajedi kahramanı; bir çocuk. Bankacılık aleminin "duayeni" Kazım Taşkent, bundan 60 küsur yıl önce, sekiz buçuk yaşındaki oğlunu, eğitim ve terbiye sistemini yakından bildiği ve tercih ettiği Almanya'ya götürmüş, bir okula yazdırmıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın alarm vermeye başlaması üzerine Doğan, Almanya'dan İsviçre'ye alındı. Alpler'in doruklarındaki Flims kentinde, Institut Brinner adında ciddi bir okuldu bu.

Yerel bir bayram oluyor o sıralar, 1939 Nisan'ı. Uzak memleketlerden gelme çocuklar hariç, çoğunluk evci çıkıyor, okul idaresi de tatilden istifade binada tamir işlerine girişiyor. Kalan az sayıdaki öğrenci de, hemen üç kilometre ötede, Kinderhelm Gessler diye bir başka okula yerleştiriliyor geçici olarak. Burası hiçbir köye, kasabaya komşu olmayan garip bir tatil okulu. Dört-beş gün burada kalacaklar. Doğan'ın Dario adında İtalyan bir arkadaşı var, kafa dengi, hiç ayrılmıyorlar. Bu okulun haliyle bir de müdürü var, müdürün kansı ve birkaç aylık bebekleri. Mevcut 20 kişi, her gün tan vakti uyanıp uzun kır yürüyüşleri yapıyorlar, müzik, spor, resim, oyun ve biraz da ders...

Bir heykel

O gün 10 Nisan Pazartesi, hep birlikte açık havada gezmişler. Müdür bey kafileye atıyla eşlik ediyor. Güle oynaya şarkılar söylemişler, çimenlerde yuvarlanmışlar, sonra acıkmışlar. Dönüş yolunda, eteklerinden geçtikleri bir dağ, derinden derine gürlemiş. Ama müdür beyin atından başka bunu işiten olmamış. Çok usta bir binici olan müdür bey, "parlayan" atın yelesine yapışmış da ne olduğunu anlayamadan mutlak ölümden kurtulmuş. Sonradan beşbin metreküp olduğu hesaplanan bir taş çığı, 19 kişinin üzerine göçmüş. İlkbaharla buzlar erimeye başlıyor, sular kayaların arasına sızıyor, gece don oluyor, kayaları çatlatıyor...

Zaten orada yüz yılda bir böyle göçükler olurmuş. Doğan kardeşcik de buna denk gelenlerden. Onbeşinin cesedi kayaların altından çıkarılmış, dördü ise bulunamamış, kelimenin tam manasıyla yokolmuşlar. Bunlardan ikisi Doğan ile Dario. Ayşe ve Kazım Taşkent çocuklarının bari bir mezarı olsun diye oralarda oyalanırlarken, Schwerzman adında bir heykeltraş çıkagelmiş. O günler bütün Avrupa'yı yasa boğan bu doğa afetini basından öğrenen adam, onlara bir heykel hediye etmiş. Bu çıplak bir çocuk heykeli, bire bir boyutta, 10-15 yaşlarında bir çocuk. Kollarını göğe kaldırmış, isyan mı ediyor, yok-

Doğan Taşkent'in bir fotoğrafından Naci Kalmukoğlu (Kalmukof) tarafından yapılan tablo.

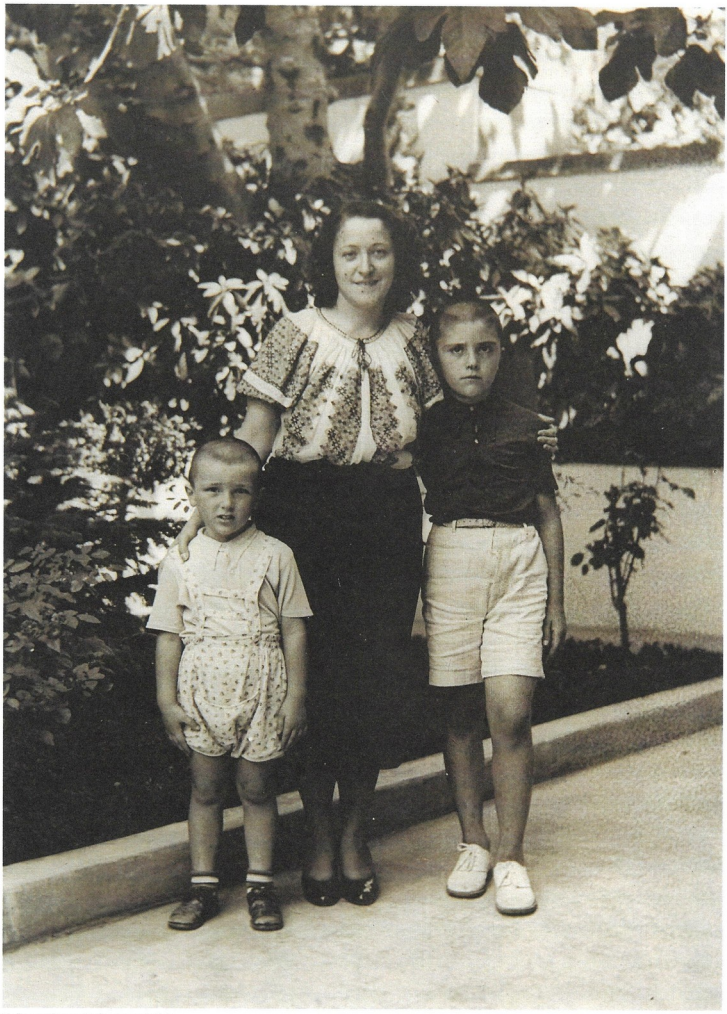

Doğan ve Karaca Taşkent anneleriyle.

sa yakarıyor mu belirsiz, bir ağıt-anıt.

Meğer, I. Dünya Savaşı sırasında Çin'de görev yapan İsviçreli misyoner bir karı-koca da Taşkent ailesinin akıbetine uğramış. Orada kaybettikleri çocuklarının anısına bu heykeli sipariş etmişler, parasını da ödemişler. Ama aradan yıllar geçtiği halde gelip almamışlar. Şimdi, Çin'de ölmüş İsviçreli bir çocuk için düşünülen bu heykel, Alpler'in eteklerinde arkadaşlarıyla birlikte can veren Doğan kardeşin anısını yaşatıyor.

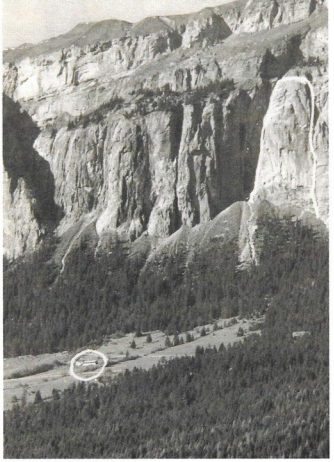

Doğan Taşkent'in kazaya kurban gittiği bölgenin daha önce çekilmiş bir fotoğrafı. Fotoğraf üzerinde yıkılan dağ parçası ve yokolan okul sonradan işaretlenmiş.

Sonsuzlukta bir isim

Taşkentler'in iki çocuğu vardı. Doğan'ın ölümünden sonra altı yaş küçüğü Karaca, ailenin tek tesellisi oldu. Halen babasının Ayaspaşa'da yaptırdığı bir evde yaşayan Karaca Taşkent, ağabeyinin kaybının kendi yaşamını nasıl etkilediğini bize şöyle anlattı: "Annem abimin ölümünden sonra hiçbir zaman tam olarak kendine gelemedi. Ruhi bir bunalım içine girdi. Hayatının sonuna kadar da bir daha sağlıklı bir insan olarak yaşamadı. Doğrusu ben Doğan'ın ölümünü ilk anda pek idrak edememiştim. Çok küçüktüm, dört-beş yaşındaydım. Ben üç yaşındayken gitmişti, doğru dürüst hatırlamıyorum zaten. Annemin ruhi bir bunalımın içine girmesi, hepimizi etkiledi. Annem, tabii çok üstüme düşmeye başladı. Babam benden çok şey bekledi, iki çocuğu varken tek ben kaldım. Beklentileri birdenbire arttı, benim üzerime konsantre oldular. Zordu. 13 yaşımdayken, 1948 senesinde beni de İsviçre'ye gönderdiler. Annem hiç istemiyordu ama babam, bilhassa eğitimim için faydalı olacağına inandı. İnandığı için beni götürdü, ben de tabii ki bunun çok büyük faydasını

Kazadan sonra ölen çocuklar için yapılan cenaze töreni.

kip eden avukatımdır. Bugün büyük oğlum, Doğan'ın adını taşıyor."

Kazım Taşkent o sıralar Yapı Kredi Bankası'nı yeni kurmuştu. Peşpeşe başlattığı girişimler sırasında aklından çıkaramadığı oğlunun adını, inandığı işlere veriyordu. Sırf banka personeli için Kuledibi'nde, İstanbul'un ilk apartmanlarından birini satın aldı, adını Doğan Apartmanı koydu. Sonra peşpeşe Doğan Sağlık, Doğan Sigorta ve Doğan Kardeş dergisini kurdu. Bunlardan günümüze sadece Doğan Apartmanı kaldı. Turistik bir apartman olarak Doğan'ın adını şeklen de olsa yaşatıyor. Ama hiç şüphesiz, yıllar önce kapandığı halde Doğan Kardeş dergisi sonsuza kadar anılmaya devam edecek.

Doğan Kardeş, 23 Nisan 1945 Çocuk Bayramı'na denk düşürülen ilk sayısından itibaren büyük bir hevesle okuyucusunu kucaklamış bir dergi. Günümüzde olduğu gibi, o sıralar da ortalığı kasıp kavuran şiddet içerikli, seviyesiz çocuk neşriyatına bir alternatif olarak, Vedat Nedim Tör'ün, sonradan Şevket Rado'nun yönetiminde çıkan dergi, günümüzün birçok ünlüsüne okul olmuştu. İlk yıllar derginin kapağını resimleyen Cemal Nadir'in öğrencisi Selma Emiroğlu, Yalçın Emiroğlu, Altan Erbulak, Mıstık, Ferruh Doğan, Güngör Kabakçıoğlu, İbrahim Ersaraç ilk çizgilerini bu dergide yayımladılar. Talat Sait Halman ilk şiirlerini, Müjdat Gezen ilk yazılarını Doğan Kardeş'e yazdı.

gördüm. Sonunda matematikçi ve fizikçi oldum. Öğrencillik yıllarımda Doğan'ın uğradığı kazadan son anda kurtulan iki kişiyle tanıştım, ikisiyle de çok iyi arkadaş olduk. Bunlardan birini birkaç gün önce bu evde ağırladım. Öbürü ise halen İsviçre'deki işlerimi ta-

Kazada ölen çocuklar için yapılan mezarlık ve Doğan Taşkent için dikilen heykel.

Dergiden yayınevine

Küçük-büyük herkes Doğan Kardeş'i çok

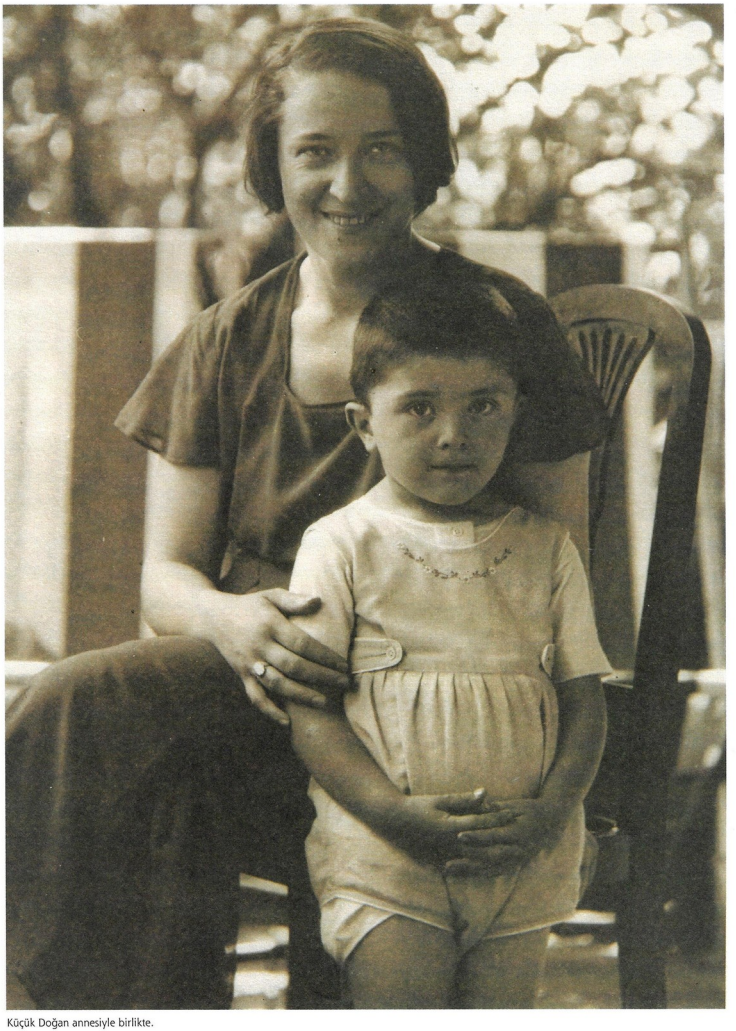

Küçük Doğan annesiyle birlikte.

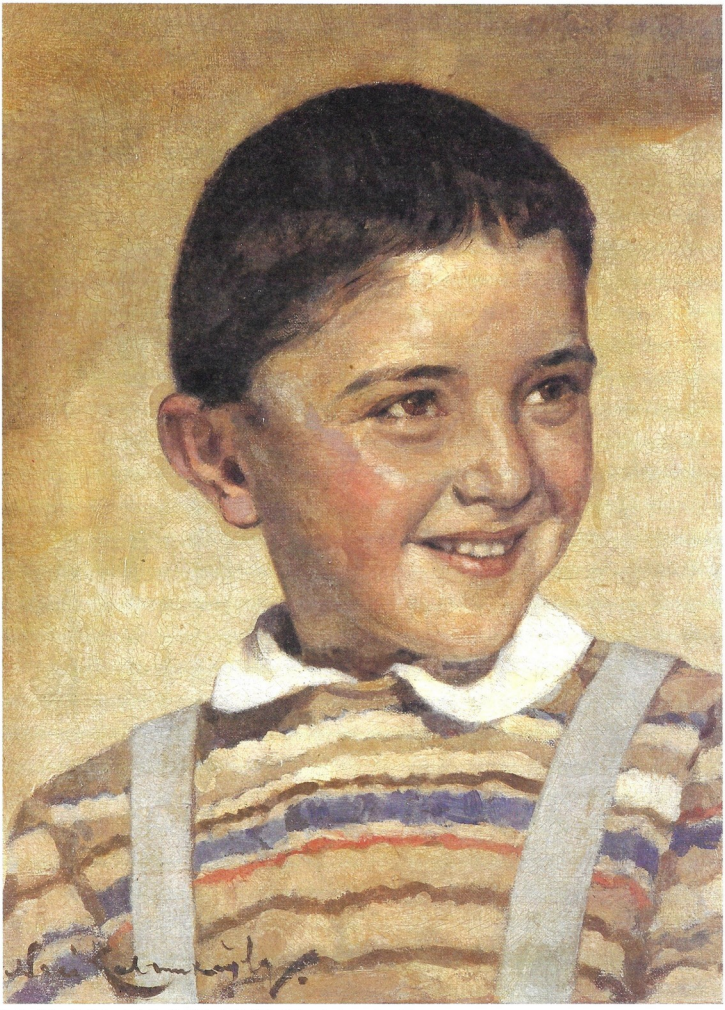

Doğan Taşkent'in bir fotoğrafından Naci Kalmukoğlu (Kalmukof) tarafından yapılan tablo.

Doğan Taşkent okul arkadaşlarıyla birlikte (alt sırada soldan dördüncü).

sevmişti. Mesela Yusuf Ziya Ortaç Akbaba'da coşkuyla şunları yazmıştı: "Elimde, küçük, sevimli, insana yalnız okumak değil, öpmek okşamak arzusu veren bir dergi var: Doğan Kardeş. Temeli 23 Nisan'da atılmış. Doğan Kardeş, maskeli, tabancalı haydut romanlarıyla körpe hayalleri avlama peşinde koşmayan, sahici bir çocuk dergisi. Doğan Kardeş yalnız bir derginin adı da değildir. O bir yayın evinin adıdır; Kitaba, kitap haysiyetini, içi ve dışıyla o verdi. Bu kadar da değil. Bize mutlu günlerde kitap hediye etmeyi de yavaş yavaş gelenekleştiren Doğan Kardeş'tir. Önümde boy boy, renk renk yığılan kitap dağına bakıyorum, göğsüm sevinçle kabarıyor. Göğsüm sevinçle... Ama, gözlerim yaşla! Yıllar önce İsviçre'de bir dağ çökmüştü. Şimdi, Türkiye'de kitaplardan bir dağ yükseliyor. Bu yükselen dağa adını veren Doğan, o dağın altında kalan Doğan kardeştir. Çocuklar size yağan nur, onun da dağ kabrine yağsın!"

Doğan Kardeş, Yusuf Ziya'nın da dediği gibi yalnız bir derginin adı değildi. Bu aynı zamanda bir yayınevdiydi. Kuruluştan bir yıl sonra ilk kitabını çıkarmıştı; "Tolstoy'dan 17 Hikâye"yi, eğitici ve öğretici yönü ağır basan başka hikâyeler, romanlar, ansiklopediler izledi. Doğan Kardeş, aslında sadece bir yayınevi de değildi; çocuklararası resim, şiir, kompozisyon, satranç yarışmaları düzenleyen, konserler veren, "çocuk romanı" yazmayı, "çocuk sineması" çekmeyi özendiren yarışmalar açan bir kültür ve sanat kuruluşuydu.

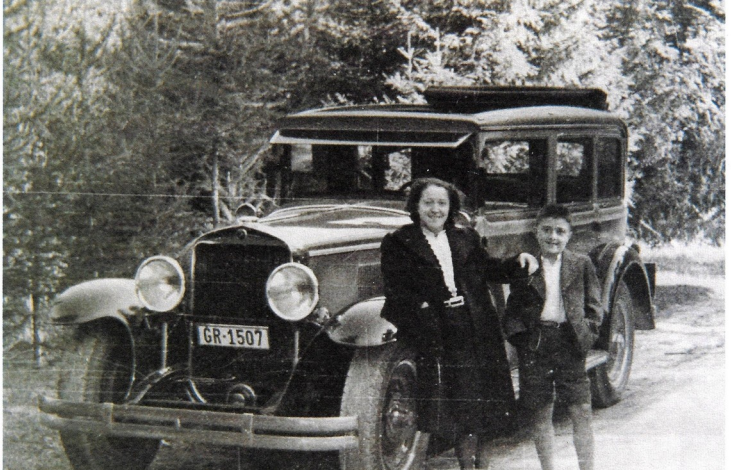

Doğan Taşkent annesi Ayşe Taşkent'le İsviçre'de.

Mesela 1946'da, İdil Biret, Suna Kan, Verda Erman ve Ayşegül Sarıca ilk konserlerini Doğan Kardeş aracılığıyla vermişlerdi.

Taşkentler, Doğan ile Karaca'yı nasıl görmek istiyorsa, öyle yetiştirmeye çalışmış bir aile. Bu "okuyan, eleştiren, araştıran, bilimsel düşünen, laik, yurtsever, herhangi bir hobi sahibi, sağlıklı, sportmen, kibar, kararlı, biraz sert tabiatlı, ne istediğini bilen Avrupai bir çocuk" tipiydi. Doğan yitirildikten sonra bu amaç Türkiye'nin bütün çocuklarına yöneltildi, memleketin bütün çocuklarını eğitmeye gönüllü oldular, acılarına ancak böyle teselli bulabiliyorlardı.

20 yıl sonra

Ayşe Taşkent, 23 Nisan 1959 tarihli Doğan Kardeş'te, oğlunun 20. ölüm yıldönümü, dergininse 15. doğum günü münasebetiyle bir mektup yazmıştı. "Doğan Kardeş'in annesinden" başlıklı yazısında çocuklara şöyle sesleniyordu; "Bundan tam 20 yıl önce, bir tabiat olayı sonunda vatanımız bir evladını, anası ve babası da çok sevgili yavrularını kaybettiler. Onun adını bazılarınız, bu felaketi bilerek; fakat pek çoğunuz da hiç bilmeden her zaman anıyorsunuz. Bu kardeşiniz, Doğan Kardeş'tir. 14 yıldan beri sizin için iyi bir arkadaş olmaya çalışan bu dergiye adını veren "Doğan", bugün yaşasaydı, sizin büyük ağabeyiniz olacaktı. İşte, Doğan'ın yerini doldurmaya çalışan bu dergiyi okuyan çocuklar, onun aziz vatanımıza karşı yapamadığı hizmetleri siz üzerinize alınız. Her biriniz daha fazla çalışarak memleketimize, milletimize onun hesabına da faydalı olmaya gayret ediniz. Onun çalışma payını siz yükleniniz ki, vatanımız onun hizmetlerinden mahrum kalmasın, onu kaybeden anası ve babası da siz evlatla-

Doğan Kardeş
Güzel Bayramlar!

Doğan Kardeş

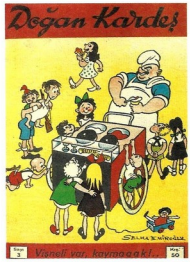
Doğan Kardeş
Vişneli var, kaymaaaklı...

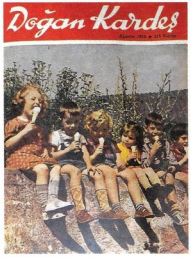
Doğan Kardeş

Doğan Kardeş

Doğan Kardeş

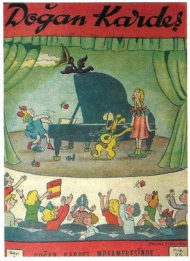
Doğan Kardeş

Doğan Kardeş

Doğan Kardeş
İZCİ OLDUK!

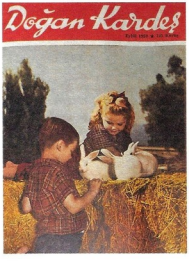
Doğan Kardeş

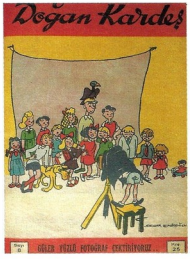
Doğan Kardeş

Doğan Kardeş

Doğan ve babası Kâzım Taşkent.

nyla övünsünler, Doğan Kardeş'in sevgili okuyucuları aziz Türk çocukları."

Nizipli küçük Ali Rıza

Ayşe Taşkent'in bu yazısından sonra, yurdun her köşesinden kaleme sarılan çocuklar, "Doğan'ın vatanına karşı yapamadığı hizmetleri" yapacaklarına and içen mektuplar yağdırmaya başlamıştı. Özellikle Nizip'ten gelen, bir ilkokul öğrencisinin yazdığı mektup Ayşe Taşkent'i çok duygulandırmış. Nizipli Rıza Kemal, "Sayın Ayşe Anne" başlıklı mektubunda kadıncağızı şöyle teselli etmeye çalışıyordu; "Doğan Kardeş dergisinin Nisan 1959 sayısında, kaybettiğiniz yavrunuz Doğan için bir yazınızı gördüm. Okudum... Çok üzüldüm. Anneme okudum, resmi gösterdim, o da üzüldü ve beraberce ağladık. Yaklaşan 23 Nisan Bayramı için annem bana elbise hazırlıyordu. Kimbilir sizin gibi kaç anne yaklaşan bayramın acısını çekiyor?.. Üzülmeyin Ayşe anne, bizler de sizin yavrunuz sayılırız... Ben de on yaşındayım. Tavsiyenize uyarak çok çok çalışacağım. Sizler gibi iyi annelere iyi evlatlar olacağım. Ellerinizden öperim."

Ayşe Taşkent bu mektuba karşılık olarak ikinci kez kalemle sarıldı ve Nizipli çocuğun şahsında tüm çocuklara şöyle teşekkür etmişti; "Aziz çocukları, 15'inci senesine ulaşan derginizin Nisan 1959 sayısında çıkan yazıma memleketin dört bir tarafından cevaplar geldi. Bu yazılar, sizlerin derginizi, ona adını veren Doğan kardeşinizi ve hele mukaddes vatanımızı ne derece

çok sevdiğinizi bana gösterdi. Bu derin sevgi, bu vatanın bir ferdi ve bir Türk anası olarak bana sevinç gözyaşları döktürdü. Bugün öğütlerimin tutulacağına, sizlerin aziz vatanımız için Doğan kardeşiniz hesabına da çalışacağınıza inanmış bulunuyorum. Şimdi sevgili vatanımızı bizlerden kıymetli evlatlara teslim edeceğimize inanmış olmanın huzuru içindeyim. Ufak derginizde çok yer olmadığı için bana gelen yazılardan yalnız biri basılabildi.

Memleketimizin uzak bir köşesinde Cumhuriyet ilkokulunda okuyan bu Cumhuriyet Türkiyesi çocuğunun his dolu yazısı bütün çocukların duygularının ifadesidir. Nizipli küçük Rıza Kemal'e anne kalbimle teşekkürler ederken, onunla ve hepinizle övündüğümü bildiririm sevgili Türk çocukları."

Aralıksız 33 yıl çıkan Doğan Kardeş, 19 Haziran 1978'de yayın hayatına maalesef son verdi. 1988'de yeniden canlandırılmaya çalışıldıysa da, bunca yıldan sonra Doğan Kardeş eski arkadaşlarını bıraktığı yerde bulamadı. Onlar büyümüş, evlenip çocuk yapacak yaşları sürmeye başlamıştı, "okuyan, eleştiren, araştıran, bilimsel düşünen, laik, yurtsever, herhangi bir hobi sahibi, sağlıklı, sportmen, kibar, kararlı, biraz sert tabiatlı, ne istediğini bilen Avrupai bir çocuk" tipi de artık moda olmadığından, ayrıca Doğan Kardeş de, ne Kazım Taşkent'in, ne Vedat Nedim Tör'ün ne de Şevket Rado'nun dergisi olamadığından bir devir, bir dağ çığı gibi anıları altına saklayıp tarih oldu.

DOĞUMUNUN 60. YILINDA EGEMEN BOSTANCI

Hisseli Harikalar Kumpanyası

Sayın bayanlar baylar/ Konuklar vatandaşlar/ Duyduk duymadık demeyin/ Başlıyor numaralar/ En son moda şarkılar/ Korkusuz akrobatlar/ Aaah daha neler neler var/ Hisseli Harikalar Kumpanyası/ Açıyor perdesini açıyor

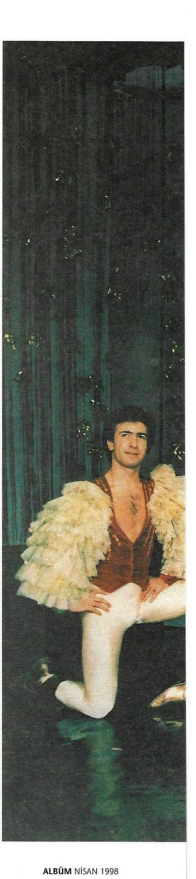

Bir Türkiye 'şov dünyası' tarihi yazılacaksa, bu tarihin en renkli sayfalarını oluşturacak olan Egemen Bostancı, tam 60 yıl önce, 1938 yılının 23 Nisan günü Çanakkale'nin Maydos ilçesinde doğdu. İstanbul Ticaret Lisesi'ni bitirdikten sonra Almanya'ya gitti. 1956'da yurda döndü. *Cumhuriyet*'te gazeteciliğe başladı. Ardından dönemin önemli siyasi haber dergisi *Akis*'in İstanbul temsilciliğini yaptı. Arkadaşları Nurettin Sözen, Deniz Baykal, Alev Coşkun, Hilmi Yavuz, Coşkun Kırca gibi o da CHP gençlik kollarının faal bir üyesiydi. *Akis*'te çıkan bir yazısı nedeniyle polisten dayak yemiş, 16 gün hapis yatmıştı. DP'nın zulüm yıllarından o da nasibini aldı. "Tahkikat Komisyonu"nun, *Akis*'i kapatmak, Metin Toker'i hapse tıkıp kayınpederi İsmet İnönü'yü güç duruma düşürmek için hazırladığı bir komploda, günlerce ifadesi alınmış, ama o arkadaşlarına ihanet etmemişti.

Yeşilköy'de bir diskotek

Egemen Bostancı yakın dostlarına, "her gazetecinin gönlünde bir meyhane açmak hayali yatar" derdi. Nitekim 27 Mayıs devriminden sonra gazeteciliği bırakıp asıl işi olacak gösteri dünyasına girdi. Önce "mekâncılığı" denedi. Yeşilköy'de bir diskotek açtı. Ardından Paşam Taverna'yı, Clup Cartier'i, Clup 12'yi ve Lalezar'ı... Ancak buralar ona dar geldi. Onun gönlünde kitleleri eğlendirmek, hem de "farklı" ama ucuza eğlendirmek yatıyordu. Bu yönde ilk bü-

Şan Müzikholü'nde sergilenen "Şen Sazın Bülbülleri"nin tüm kadrosu, yönetmen Haldun Dormen ve Egemen Bostancı ile birlikte.

Afiş: Sadık Karamustafa

yük girişimi, 1973 yılında Gürcistan Halk Dansları Topluluğunu Türkiye'ye getirmek oldu. Ardından Moskova Devlet Sirki, Şanghay Akrobasi Grubu ve Brezilya Tropikal Revüsü geldi. Bunlar o dönem için hayal bile edilemeyecek kadar büyük projelerdi. Yine kitlesel eğlence anlayışı doğrultusunda festivaller düzenledi. Antalya, Bodrum, Kuşadası, Marmaris, Mersin festivallerini organize etti. "İran'ın 2500. Yılı" kutlamalarına Emel Sayın'ı götürdü. Yurtdışına turneler de düzenledi.

Afiş: Sadık Karamustafa

Egemen Bostancı aklına yatan her tür işe giriyordu ama gönlünde yatan, bütünüyle kendisine ait bir yer kurmaktı. Dillere destan Olympia ya da Palladium gibi bir gösteri merkezi kurmak istiyordu. Bunun için en uygun mekân, Onnik Nazar, Baki Üsküdarlı ve Aslanyan Kardeşler'in işlettiği Şan Sineması'ydı. O sıralar buranın son işletmecisi Turgut Demirağ ölmüş, Şan da sahipsiz kalmıştı. Egemen Bostancı, önce Taksim'de eski Maksim Gazinosu'nun yanında, Taner Apartmanı'nın üçüncü katında Uluslararası Sanat Gösterileri adında bir firma kurdu ve ardından da can çekişen Şan Sineması'nı kiraladı. Şirketi tanıtırken şunları yazıyordu:

"Gösteriye salt sanat iddiasıyla yaklaşmıyoruz. Geniş seyirci kitlelerinin ilgi ve eğlencesini ön planda tutuyoruz. Ama bu ilgiyi ayakta tutarken sanatçı kaygılarını, sanatçı titizliğini de bir kenara bırakmıyoruz. USG'nin (Uluslararası Sanat Gösterileri AŞ) her gösterisi bestecisinden şarkıcısına, oyuncusundan koreograf ve dansçısına, dekoratöründen kostümcüsüne kadar bir dizi sanatçının ortak çabasının ürünüdür. Böylece gösteri ile ilgili sanatların tümünden yararlanarak seyircimize güzellikler sunuyoruz."

Yedi Kocalı Hürmüz

Bostancı, 1979 yılında Şan'da ilk müzikali olan Sadık Şendil'in yazdığı "Yedi Kocalı Hürmüz"ü gerçekleştirdi. Deli dediler ona. "Bu kadar kalabalık ve şöhretlerden oluşan bir kadroya para yetiştiremezsin, bu millet müzikalden anlamaz, gel vazgeç" dediler, ama o dinlemedi. Rejisörü Güneyt Gökçer'di. Başrollerde Ayten Gökçer ve Cihan Ünal oynadı. Adile Naşit, Ayşen Gruda, Muammer Esi, Neriman Esi, Altan Erbulak, İlyas Salman, Tevhit Bilge, Ajlan Aktuğ, Muazzez Kurdoğlu, Kartal Kaan diğer rolleri paylaştı. Müzik direktörü Atilla Özdemiroğlu, koreografiyi Oytun Turfanda, dekor ve kostümleri Osman Şengezer hazırlamıştı. Şan Sineması artık müzikholdü, fakat gündüzleri yine film oynatılıyordu. Bu yüzden de

22 Ağustos 1962 tarihinde Ancelo'da kutlanan Ümit Yaşar'ın doğum günü yemeğinde (soldan) Kutsi Beğdeş, Egemen Bostancı, Mücap Ofluoğlu, Filiz Ofluoğlu ve Necdet Uğur birarada.

Çöpçatanın Fendi'nin (Selam Meloş) galasında Zeki Müren ve Türkan Şoray sanatçılar arasında.

Afiş: Sadık Karamustafa

provalar Keban Oteli ve o zamanlar Harbiye'de olan Günay Pub'da yapılıyordu. "Yedi Kocalı Hürmüz" büyük bir başarı kazandı. Turneye çıkıldı, Ankara ve İzmir'de büyük gazinolarda gösteriler yapıldı. Müzikalin bu denli beğenilmesi Egemen'e yeni atılımlar için cesaret verdi.

Sırada Haldun Dormen'e yazdırılan "Merhaba Müzik" vardı. 1980'de sahnelenen; Nükhet Duru, Füsun Önal, Huysuz Virjin, Perran Kutman, Halit Kıvanç'ın rol aldığı bu yapımın başarısı üzerine Haldun Dormen "Hisseli Harikalar Kumpanyası"nı yazdı. Başoyuncu olarak Huysuz Virjin'i düşünüyordu. Ancak Huysuz rolü kabul etmeyince, yerine, o sıralar Küheylan oyununda yıldızı parlayan genç oyuncu Mehmet Ali Erbil seçildi. Altan Kanındaş da rolünü beğenmeyenlerdendi. Onun yerine de Asuman Arsan geldi. Erol Evgin, Nevra Serezli, Adile Naşit, Ayşen Gruda, Erol Günaydın, Ayten Erman, Belkıs Dilligil, Asuman Arsan, Tarzan Çetin, Kartal Kaan, Zerrin Sümer diğer oyunculardı. Dansçılar İstanbul Balesi'nin genç yetenekleriydi: Serap Aksoy, Çiğdem Tunç, Nil Kutal, Oktay Keresteci, Yonca Evcimik, Yaprak Özdemiroğlu, Binnaz Gürses ve diğerleri... Hisseli Harikalar Kumpanyası bir anda olay oldu. 15 günlüğüne gittiği Ankara turnesinde, 70 gün kaldı. "Hisseli" tam 300 oyun oynadı ve yeni yıldızlar yarattı. Ayşen Gruda, İlyas Salman, Asuman Arsan bu oyunla star oldular. Müzikalin şarkıları da çok beğenilerek müzik listelerinde "hit" oldu.

Başarısız müzikaller dönemi

"7 Kocalı Hürmüz", "Merhaba Müzik" ve "Hisseli Harikalar Kumpanyası"nın ardından başarısızlıklarla dolu bir dönem geldi: Nisa Serezli ile Haldun Dormen'in ünlü "Hello Dolly"den adapte ettiği, Türkçe adıyla "Selam Meloş" ya da "Çöpçatanın Fendi"... Gene Haldun Dormen tarafından sahnelenen müzikalin kadrosunda yeni isimler yer alıyordu: Ayfer Feray, Eşref Kolçak, Hümeyra, Erol Günaydın, Nilgün Akçaoğlu, Nevzat Okçugil, Kamuran Usluer, Nokta ile Virgül. Bu müzikalin başarısız olması Egemen Bostancı'yı kısa zamanda büyük maddi sıkıntıya soktu. Ardından bir başarısızlık daha; Aziz Nesin'in "Sait Hop Sait"i Rana Cabbar'in rejisiyle sahnelendi. Ancak bu oyunu İlyas Salman, Ayşen Gruda, Nevra Serezli, Hümeyra bile kurtaramadı. Yerine hemen "Müzikal Kahkaha" adlı bir proje getirildi. Yeni isimler İsmet Ay, Orhan Boran ve Selma Güneri'ydi. Ama olmayınca olmuyordu, sonuç yine fiyaskoydu. Egemen Bostancı, mali durumu kurtarmak için Rumeli Hisarı konserlerini üstlenmeye karar verdi. Arna bu işten kazandıkları bile zararını kapatamıyordu.

Şan Müzikholü, sezonu gene Haldun Dormen'in sahneye koyduğu "Ve 10 Yıl Geçti" ile açtı. Başrolde Nükhet Duru ve Neco vardı. Yavaş yavaş durum düzeliyordu. Ardından, "Sait Hop Sait"te oynaması düşünülen, fakat provalarda mide kanaması geçirince ayrılan Sezen Aksu için bir proje düşündü; "Sezen Aksu Aile Gazinosu". Şener Şen, Ayşen Gruda, Adile Naşit, Altan Erbulak, Hakkı Çağdaş ve Ulvi Alacakaptan, Ertem Eğilmez'in süpervizörlüğünde başarılı

"Sezen Aksu Aile Gazinosu" kapalı gişe oynadı (1981).

USG uluslararası sanat gösterileri a.ş. sunar:

Afiş: Sadık Karamustafa

AZİZ NESİN

GOL KRALI

SAİT HOPSAİT

Müzikli Güldürü

Afiş: Sadık Karamustafa

bir gösteri ortaya koydular. Şov kapalı gişe oynuyordu.

Egemen Bostancı, müzikallerin yanısıra, "Sılanın Sesi" adı altında Almanya'ya turneler düzenlemeye de başlamıştı. Zeki Müren, Türkan Şoray, Cüneyt Arkın, Nükhet Duru, Erol Evgin, Bedia Akartürk, İbrahim Tatlıses, Emel Sayın'ı gurbetçilerle buluşturdu. Almanya'da trafiği durduran, kıyameti koparan bir turneydi bu... Ardından Zerrin Özer, Sezen Aksu ve Şener Şen'in, Bülent Ersoy'un katıldığı turneler de gerçekleştirdi Egemen Bostancı... Bunca ünlü ismin tek bir turnede toplanması büyük olay yarattı.

"Aile Gazinosu" müzikalinde Adile Naşit, Ayşen Gruda, Şener Şen ve Altan Erbulak.

Aynı dönemde gönlünde bir başka aslan yatıyordu. *Hürriyet* gazetesinin desteğiyle oluşan bir başka projeye el attı. Bu bir çocuk oyunuydu. "Çatal Matal"da Füsun Erbulak, Ulvi Alacakaptan, Tülin Şenöz, Adile Naşit ve Leman Sam rol aldılar. Sonuç mükemmeldi. Çocukları da Şan'ın seyircileri arasına katmıştı.

O sıralar Banker Kastelli dönemiydi. Cevher Özden, "Kastelli Kültür Sanat Vakfı"nı kurmuş, başta Haldun Dormen olmak üzere, Nevra Serezli, Adile Naşit, Ayşen Gruda, Kartal Kaan, Mehmet Ali Erbil'i kadrosuna dahil etmiş ve Venüs Tiyatrosu'nda "Geceye Selam" adlı bir müzikal sahnelenmişti. Buna karşılık Egemen Bostancı iddialı bir gösteri için hemen kolları sıvadı. 1982 yılında, Ertem Eğilmez'in süpervizörlüğünde gerçekleştirilen "Hababam Sınıfı" böyle bir ortamda doğdu. Ertem Eğilmez'in çabalarıyla Adile Naşit ve Ayşen Gruda yuvaya döndüler. Ama Semra Hoca rolü kimin olacaktı? O sıralarda TRT'de bazı programlar sunan, Devlet Tiyatrosu oyuncularından Derya Baykal düşünüldü. Derya Baykal Ankara'da "Rita"yı oynuyordu. Ancak Egemen Bostancı'dan astronomik bir transfer teklifi alınca Rita'ya perde kapattınp İstanbul'a geldi. Şener Şen, Şevket Altuğ, Ahmet Gülhan, Adile Naşit, Ayşen Gruda, Ulvi Alacakaptan, İlyas Salman, Parla Şenol, Ersin Ökten, Yonca Evcimik, Arsun Erdal ile kardo tamamlandı. Reji Metin Serezli, müzik MFÖ imzasını taşıyordu. Ama sonuç beklendiği kadar başarılı olmadı.

Bunun üzerine Yavuz Turgul'un yazdığı, rejisini Metin Akpınar'ın yaptığı, Emel Sayın'ın şarkılarının ağırlıklı olacağı "Neş'e-i Muhabbet" gündeme geldi. Kadroda Adile Naşit, Ayşen Gruda, Şener Şen, Uğur Yücel, Necati Bilgiç, Ulvi Alacakaptan, ve Kastelli'nin yurtdışına kaçmasıyla dağılan ekipten Mehmet Ali Erbil ile perde açıldı. Ancak Adile Naşit hastalanmış, yerine Asuman Arsan gelmişti. Yıldırım Gürses'in oluşturduğu 20 kişilik saz grubunun renk kattığı gösteri, 200 kez sahnelendi. Oyun kapalı gişeydi fakat arkasından "sıkı" bir şey gelmeliydi.

Haldun Dormen, yeniden

Sonunda Haldun Dormen de yuvaya dönmüştü. Egemen Bostancı, Dormen'e yeni bir müzikal yaptırdı. Şarkı sözleri Çetin Akcan, besteleri ise Ali Kocaetepe tarafından gerçekleştirildi. Sahne tasarımını Metin Deniz'in, kostümlerini Sadık Kızılağaç'ın hazırladığı oyunun koreografisini Altan Tekin yapmıştı. "Şen Sazın Bülbülleri" böyle doğdu. 1982-1983'te sahnelenen, Erol Evgin,

Desen: Altan Erbulak

Necla Nazır, Nevra Serezli, Ahmet Gülhan, Ayşen Gruda, Ergun Köknar, Ersin Ökten, Gaffur Uzuner, Uğur Yücel, Necati Bilgiç, Yalçın Otağ ve Lale Belkıs'ın rol aldığı gösteri çok iyi iş yaptı. Hızla yeni projeler aranıyordu.

O sıralar Şener Şen boştaydı. Egemen Bostancı, "hadi ona da bir Şvayk yapalım" dedi. Başar Sabuncu'nun sahnelediği "Sade Vatandaş Şvayk Hitler'e Karşı"da, Ahmet Gülhan, Ersin Ökten, Gülümser Gülhan, Uğur Yücel rol aldılar. Brecht seyirciye ağır gelmişti. Bunun üzerine yine Başar Sabuncu'ya, başrolde Nükhet Duru'nun yeraldığı bir "Carmen" hazırlattı Bostancı... Şevket Altuğ, Erdal Özyağcılar, Cem Özer, Sevil Üstekin de aileye katılmıştı. Pahalı kostümler ve dev bir prodüksiyon. Sonuç yine, 'zarar' oldu.

Egemen Bostancı, "Aman Petrol" fiyaskosundan sonra dünyaya küsen Ajda Pekkan'a el uzatmaya karar verdi. Eski yıldızları kırpıp kırpıp yeniden yıldız yapmakta üstüne yoktu. Açık Hava Tiyatrosu'nda sahnelenen "Süperstar" efsanesi de işte böyle doğdu. Ardından, Timur Selçuk ve Nükhet Duru ile "Bizim Şarkılarımız"; Müjdat Gezen ve Perran Kutman ile de "Artiz Mektebi"ni yaptı. Bu gösterilerle belini doğrultunca, "Sezen Aksu Söylüyor"u sahneledi. Tekrar yükselişe geçmişti. Büyük bir hayali daha vardı, onun için de gün sayıyordu. Devletle el ele bir dünya turnesi! Böylece Türkiye'yi ve Türkiyeli sanatçıları dünyaya tanıtma düşüncesi gerçekleşecekti. Bir yandan bu büyük projeye hazırlanırken, öbür yandan müzikallere ve şovlara devam etti. Bir röportajında en çok gelir sağladığı müzikalleri şöyle sıralıyordu: "Emel Sayın'ın, Ajda Pekkan'ın, Erol Evgin'in, Nükhet Duru'nun oyunları çok büyük işler yaptı.

Bir efsane adam

Egemen Bostancı, Türk 'show' dünyasının gerçek bir efsanesiydi. Tıpkı Florenz Ziegfeld'in Amerikan 'showbusiness'inin bir efsanesi olduğu gibi... Ne yazık ki Egemen'in her yerden hissedilir rüzgârı, bu işi kırk yıl sürdürebilen Ziegfeld'in aksine yalnızca birkaç yıl esebildi. 1979'da başlayıp 1986'da aniden bitiverdi. Onunla birlikte birçok güzellik de yokolup gitti, ama o altı yıl içinde neler başardı neler...
Gerçekten de şimdi geriye baktığımız zaman, o altı yılın içine sıkıştırabildiklerini düşününce şaşıp kalmamak mümkün olmuyor.
Egemen Bostancı'nın benim meslek yaşamıma katkısı da çok büyük oldu. Ben onu hep ikinci kariyerimi başlatan mucize adam olarak düşünmüşümdür. "Bana Merhaba Müzik'i yaptırmasaydı, Hisseli Harikalar Kumpanyası'nı ısmarlamasaydı, acaba bugün buralarda olabilir miydim" diye düşünmekten kendimi alamıyorum zaman zaman... Onun çılgın cesareti, inanılmaz doğru duyguları, tiyatro hakkında bir şey bilmese de, (tiyatro konusunda karacahil olduğunu sık sık tekrarlardı) işleri doğru yönlere götürür ve yaptıklarında başarı kazanmasını sağlardı. Egemen'in isteğiyle Hisseli Harikalar Kumpanyası'nı Huysuz Virjin için hazırlamış, oyunumu onu düşünerek yazmıştım.

Huysuz "o kadar lafı ezberleyemem. Ben aklıma geleni söylemeye alışmışım" deyince, onun yerine başka birini bulmamız gerekti. Egemen'in aklına hemen, o günlerde kimsenin tanımadığı Mehmet Ali Erbil geldi. Bizler Ankara Devlet Tiyatrosu'nun çok başarılı prodüksiyonu Küheylan'ı İstanbul turnesinde izlemiş ve genç yetenek Mehmet Ali'ye hayran olmuştuk. Oysa Egemen'in Küheylan'dan haberi bile yoktu. Aynı biçimde İlyas Salman'ı da görmeden Hisseli'deki Ağa rolü için önermiş ve tıpkı Mehmet Ali'de olduğu gibi İlyas'ın kariyerinde de büyük bir aşama yapmasını sağlamıştı.
Onun bir efsane olmasının başlıca nedeni bu iki özelliğiydi işte... Tartışılmaz cesareti ve bazı şeyleri görmeden, bilmeden hissedebilme yeteneği... Tanrı sanki ona 'show' dünyası için altıncı, çok özel bir duygu vermişti.
Hani bir söz vardır "onun yeri doldurulamaz" diye. Çoğunlukla öylesine, laf olsun diye bir ölünün arkasından bir çeşit teselli cümlesi gibi kullanılır. Oysa Egemen'in yeri gerçekten doldurulamaz. Doldurulamadı da... 'Show' dünyası bu efsaneden tam anlamıyla yetim kaldı.

Haldun Dormen

uluslararası sanat gösterileri a.ş / egemen bostancı sunar:

J.Haşek
B.Brecht
Can Yücel

SADE VATANDAŞ ŞVAYK HİTLER'E KARŞI

Kurgu ve Yönetim
BAŞAR SABUNCU

Müzikli Oyun

ŞAN TİYATROSU'NDA

"Bin Yıl Önce, Bin Yıl Sonra" müzikalinin Gülsün Karamustafa tarafından yapılan afişi (solda). Nükhet Duru'nun başrolünde oynadığı, 1984 yılında sahnelenen "Carmen" müzikali (sol altta).

Bir de Sezen Aksu'nun konseri ile 'Hisseli Harikalar Kumpanyası' sahnede en uzun süre kaldı. Ama en az süreli kalan Ajda Pekkan'lı 'Büyük Kabare' en fazla işi yaptı. Çünkü 4000 kişilik yerlerde çalıştı."

Son günleri

Egemen Bostancı bir batıyor bir çıkıyordu ama asla pes etmiyordu. En zor zamanlarda bile sanatçılarla arasını iyi tutuyordu. Kimseye danılmıyor, kimseyi danıltmıyor, bir hayal fabrikatörü gibi durmaksızın çalışıyordu. Oysa sağlığı hiç de iyi değildi. Zaten şeker hastasıydı, kalbi de teklemeye başlamıştı. Bir ameliyatla tıkanan damarları değiştirildi. İyileşir iyileşmez tekrar kolları sıvadı.

1986 yılında, Haldun Dormen'in yönetmenliğinde "Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra"yı sahneledi. Sezen Aksu, Neco, Şener Şen, Uğur Yücel, İlyas Salman, Ayşen Gruda, Adile Naşit'in rol aldığı oyunun müziklerini Onno Tunç hazırlamıştı. Bu arada yapılan ameliyata rağmen damarlarının tekrar tıkandığı ortaya çıktı. Ankara'da Hacettepe Tıp Fakültesi'nde yapılan kontrolün sonuçları ürkütücüydü. Egemen Bostancı'nın bir bacağının kesilmesi gerekiyordu. O doktorlarla girdiği pazarlık sonucunda bacağını kurtardı ama ayak parmaklarını kurtaramadı. İyileşir iyileşmez tekrar işin başına geçti. Çok geçmeden yeniden hastalandı. Artık by-pass kaçınılmaz olmuştu. Ameliyattan sonra gazetelere ilan vererek tekrar sağlığına kavuştuğunu cümle aleme ilan etti.

"Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra" iyi iş yapıyordu. Bundan aldığı cesaretle oyunu Türkiye turnesine çıkarmaya kalkıştı. Yasal formaliteleri düzenlemek için gittiği Ankara'da bir kez daha rahatsızlandı. O sıra Ankara'da bulunan sanatçılardan İbrahim Tatlıses, Erol Evgin, Nükhet Duru ve gazeteci arkadaşları onu kaldığı otelden apar topar hastaneye yetiştirdiler. Ancak artık çok geçti. Egemen Bostancı genç sayılabilecek bir yaşta aramızdan ayrıldı. Ardından kendi gibi rahmetli olan iki eski arkadaşı, Örsan Öymen ve Teoman Erel hüzünlü ağıtlar yazdılar. "Yeter artık, dinlen biraz" diyenlere, "merak etmeyin, tüm alacaklıları olduğu gibi Azrail'i de takside bağladım" diye espri yapan Egemen Bostancı'nın son alacaklısı çok gaddar çıkmıştı. Örsan Öymen'in deyişiyle, "yüreğine konan haciz, renkli dünyasının sigortasını attırmıştı." Teoman Erel ise ona söyle veda ediyordu: "Erken yıpranmayı kendisine ayırıp neşeyi bizlere dağıttı. Gittiği yer onu asla yormayacak ama sürekli coşturacak gerçek bir harikalar dünyası olsun..."

Bu yazının hazırlanmasında ve görsel malzemenin teminında yardımlarını esirgemeyen Ersin Ökten, Sadık Karamustafa, Haldun Dormen, Nükhet Duru ve Gülsün Karamustafa'ya teşekkür ederiz.

BİRKAÇ ŞEHİR, BİR MUTFAK, PEK ÇOK KADIN VE ERKEK; 1900'LERDEN BUGÜNE

Tütüncü Hasan Akif ailesi

Akevler ailesinin, 1900'lü yıllarda Selanik'te başlayan, koltuk merasimli düğünler, uluslararası şirketler, enfes ayva pastaları, masal yerine dinlenen Tevfik Fikret şiirleri, rüya gibi dantellerle bezeli yüz yılı...

SOYAĞACI

Okşan Özferendeci

Bir ailenin fotoğraf albümüne "bakmak", bir kareden diğerine büyüyen, evlenen, çoluk çocuğa karışan, yaşlanan kadın ve erkeklerin "kimliklerinin" ötesinde de anlam taşıyor. Hiç tanımasak da, ayrı zaman dilimlerinde yaşasak da, ilgimizi çeken bir şeyler var çünkü; erkeğin oturuşunda, kadının duruşunda, giyimde, kuşamda, parmakların arasındaki kâğıtlarda, nargilenin marpucunda...

Akevler diye bilinen aileyi ucundan bucağından yakalamak için, 1800'lü yılların sonuna gidiyoruz önce. İzmirli Hasan Akif, annesi ölünce Selanik'teki teyzelerinin yanına yollanmış. Çok çalışmış besbelli, sonradan Amerika kıtasına bile ihracat yapacak bir tütün krallığı kurmuş. Anadolu'da sanayiin bile ihracat yapmadığı vakitlerden sözediyoruz üstelik. Ama Selanik başka... Orası "Balkanlar'ın Paris'i"...

Gene de, meslek sahibi bir kadın -bir öğretmen- olmasına rağmen kızlarından Emine Akif Hanım'ın kocasını kaybetmesi, üç çocuğunu alıp baba evine dönmesiyle sonuçlanmış. İki erkek; Abdi ve Akif, bir kız; Nuriye... Sonradan Hasan Akif'in büyük kızı Fatma Akif'ten olan torunu Ali Rıza ile evlenecek olan Nuriye... Ama daha zaman var. Evlilik, Hasan Akif'in 1917'de Münih'te ölümünden yıllar sonra...

7 gün 7 gece düğün

Pederşahi bir ailenin en güçlü bireylerinden biri olan Nuriye Hanım iyi bir eğitim almış. Sonradan İstanbul Terakki Lisesi ile Işık Lisesi'ne öğretmen olarak gelen, Atatürk'e de hocalık etmiş Şemsi Efendi'nin mektebinde okumuş. Liseyi Alliance Française'de tamamlamış, bir güzel Fransızca öğrenmiş Nuriye Hanım. Dadısı Eleni'den öğrendiği Rumca'yı da eklersek üç dil ediyor. Şimdilik. Çünkü günün birinde Almanya'da yaşayıp Almanca, kızı Amerikan Kız Koleji'nde okuyor diye de ona yardım etmek için kurslara gidip İngilizce öğrenecek; 45'inden sonra! Ama henüz 1912 yılındayız. Müstakbel eşi ve kuzeni Ali Rıza Bey, Münih'teki Gratzwohl Cigaretten Fabrik'e müdür olarak gönderilmiş. Evlenmeye karar verdiğinde, Selanik'e dönüp teyzesinin kızına talip olmuş, 23 Nisan 1920'de bir hafta süren, kına geceli, gelin hamamlı ve koltuk merasimli [damadın gelini arabadan alıp odasına kadar götürme merasimi] bir düğünle evlenmişler. Sonra, anne Emine Akif Hanım'ı da yanlarına alıp Münih'e yerleşmişler. Ta ki Almanya'da mali kriz çıkıp işler bozuluncaya kadar. O vakit, Brüksel'e göç etmiş aile. Orada bir kızları olmuş: "1935 yılının Ağustos ayında, anneannemin ölümünden yedi saat sonra doğmuşum" diyor Esin Eden. Ama Brüksel'de, dayısı Abdi Fuat'ın yanında uzun müddet kalmaları mümkün olmamış: "1939'un yaz aylarında babaannemi görmeye geldiğimiz İstanbul, savaş başlaması nedeniyle son evimiz oldu."

"Sarı gülüm"

Esin Eden, annesinden Selanik'te Yalılar semtinde oturdukları dede evini dinlemiş hep: "Ön bahçede güller; beyaz, pembe, sarı güller (belki de babam bu yüzden 'sarı gülüm' adını takmıştı bana), yaseminler (belki de Akif dayım bu yüzden daha sonraları Büyükada'da her akşam yasemin toplar, bunları büyük bir özenle çam iğnelerine dizer ve hanımlara sunardı). Hanımelleri, aslanağızları, leylaklar, sümbülteberler (ki bu da gençliğimde erkeklerin yakalarını süslerdi) varmış." Ve tabii arka bahçedeki meyve ağaçları... Ceviz, badem, dut, kayısı, şeftali, kiraz, vişne, incir, erik ağaçları ve üzüm asması... Ailenin yeme zevkine düşkünlüğü ve bu konudaki özel becerilerine buradan girebiliriz hemen. Bu meyve ağaçları hem bahçeyi süsler, hem de meyveleri yemeklerde, tatlılarda şerbetlerde, reçellerde kullanılırmış. Koruklar yaz yemeklerine ekşi diye katılır, suyu sıkılıp kış için şişelerde saklanırmış. Bahçenin bir tarafındaki sebze bahçesinden söz etmemek olmaz. Ama önce Nuriye Hanım'ın Selanik'ten Münih'e, Brüksel'den İstanbul'a

Tütün tüccarı Hasan Akif'in torununun torunlarından Ali Hikmet Yavuz bu fotoğrafa bakıp "Zorba" adını takmış dedesine... Büyükdede Hasan Akif'in onüç çocuğundan sadece yedisi sağ kalmış: Altı kız ve bir erkek... Sol sayfadaki portre, torunu Nuriye Hanım'ın ilkgençlik yıllarından...

uzanan yaşam hikâyesinde tüm bu ülkelerin yemek kültürlerini dağarcığına eklediğinden söz etmeli: "Bütün bu göçler sırasında annem annesinden öğrendiği Selanik yemeklerine Alman ve Belçika yemekleri, Avusturya pastaları ve tatiları eklemiş. Öyle ki bir yandan yanında kırmızı lahana ve elma püresiyle domuz rostosu yerken, arkasından sofraya zeytinyağlı bezelye, ekmek kadayıfı gelirdi" diyor Esin Eden ama ardından ekliyor: "Biz gurmeyiz, gurman değil. Israr yoktu, müsriflik de yoktu. Bir sofra kurulduğunda yalnız çeşitler değil, miktarlar da ölçülüydü."

Yeme-içme konularına ilgisi, yemek yapmak ve yemenin tadını çıkarmakla sınırlı değil Esin Eden'in... Geçtiğimiz yıl Yunanistan'da basılan İngilizce bir yemek kitabının yazarı... Telos Yayınevi'nin bastığı kitabı Nicholas Stavroulakis resimlemiş. On yıl önce Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu ile çıktığı Atina turnesinde tanıştığı Stavroulakis'in yemek kitabını görünce annesinin mutfağının ne kadar zengin ve değişik olduğundan açılmış söz... Bu zenginliğin kaybolmaması için kolları sıvarmış Esin Eden. Annesinin teyzesi Melek Muhlis Hanım'la halası Nesibe Bayar'ın elyazması yemek defterlerini bulmuş en önemlisi... Selanik lehçesiyle ve Arap harfleriyle yazılan bu defterlerin "deşifre edilmesinin" bir hayli güç olduğunu söylemek bile gereksiz!..

Tabii bu hanımların her birinin elinin yatkın olduğu başka başka lezzetler varmış. "Nesibe halamın patlıcan pidesi o kadar lezizdi ki önceleri Çukurbostan'daki bürodan, daha sonraları 'Balkanlar'ın ve ortadoğunun en modern' tütün deposu olarak inşa edilen Barbaros Bulvarı'ndaki bürodan telefon edip rica ederlerdi. Halam da birkaç tepsi hazırlayıp şoföre teslim ederdi."

Sonra, Nuriye Fuat Hanım'ın Sabire teyzesinin ayva pastası, murabba dediği jölesi, kestane pidesi; Melek Muhlis teyzesinin kadın göbeği; Nuriye Akev Hanım'ın pekmezli aşuresi ve diğerleri...

Rüya gibi danteller

Ailenin kadınları, sadece mutfaktaki beceri ve birikimleriyle değil, hayatın zorluklarıyla başa çıkmalarıyla da hep hayranlığını kazanmış Esin Eden'in... Annesinin teyze kızı 1910 doğumlu İkbal Hanım dişçi olmuş meselâ... "O kuşakta ekmeğini kazanan, meslek sahibi kadınlar olması ilgimi çekiyor" diyor Eden. Haver Tevfik Hanım İstanbul'a gelindiğinde, -nereden öğrendiyse- kürk tamirciliğine başlamış. Ardından aileden iki kişi bir olup çeyiz eşyaları satan bir dükkân açmışlar. Esin Eden, becerilerini kazanç elde etmek için kullanmış olan babasının amca kızı Safinaz Hanım'la annesinin amca kızı Vehibe Hanım'ın, evlenecek kızlara çeyiz olarak hazırladığı ince nervürlü, gölge işli, sarma işli rengârenk gecelikleri, lizözleri, kombinezonları anlatıyor... Bir de 'filitre'li (ipilik çekilerek yapılan bir iş) sofra ve çarşaf takımlarını...

Hiç boş durmayan; iğne oyaları, danteller, gergefler ellerinden hiç düşmeyen kadınlarmış hepsi... "Onların tığ ya da iğneyle yaptıkları dantellerin bugün eşini bulmak çok zor. Tüy gibi, rüya gibi bir şeydi onlar." Birkaç yıl önce Ermeni bir tuhafiyeci "ah ben Selanikliler'i bilirim, o iplikler, o danteller yok artık" demiş Eden'e; "sahiden yok o ipliklerden artık" diyor Esin Hanım.

Kamer Hanım'ın hafızası

"Bizimkiler gidip kıyafet değiştire değiştire fotoğraf çektirmeye bayılıyormuş." Sahiden, beyaz takım giyip kasketle fotoğraf çektiren hanımlar var bu ailede... Sonra, poker masasının dört bir tarafına kendini fotomontajla yerleştiren büyük amcaları Vasif! Vasıf Osman Bey, ailenin fotoğrafa özel merak duyan bireyi...

Ayrıca bu kıyafet değiştirme işinin bir de "giyim kuşama özel merak" kısmı var: "Abdi Fuat dayımın eşi Kamer Hanım hayatının otuz senesini neredeyse hiç yataktan çıkmadan geçirmişti. Ama çok zevkli ve giyime meraklı bir hanımdı. 70 yaşındaydı, 26 yaşındayken Avrupa'da seyrettiği bir operada hangi elbiseyi giydiğini, nereden aldığını, altına hangi ayakkabıyı yakıştırdığını hatırlardı!"

Esin Eden de, oyuncu oluşunu, tiyatroyu seçişini hikâye ederken ailenin bu giyim merakının etkisi olabileceğinden sözediyor zaten. Ama Halit Refiğ'in birkaç yıl önce çekilen *Kanlar Koğuşu* filminin platosunda onu "ilkokuldaki arı rolünde hatırladığını" söylediğini öğrenince, işin bir hayli uzun bir geçmişi olduğu ortaya çıkıyor. Zira koleji bitirir bitirmez babası elinden tutup bankacı yapmış Esin Eden'i; profesyonel oyuncu oluşu sonradan...

Fotoğraf: Yusuf Ucak

Aile içi evliliğin yaygın olduğu ailede, çocuklara birer kuşak arayla aynı isim konuyor. Esin Eden, farklı ismini, yengesinin Esin Talû'yu 4 yaşındayken görüp çok sevmesine borçlu olduğunu söylüyor.

Ailenin güzel sanatlara meraklı operalar, konserler izlemekle, amatörce resim yapmakla sınırlı aslında. Yalnız Nuriye Fuat Hanım'ın edebiyat merakına mim koymalı. Zira "hastalandığımda -ki bu sık sık olurdu- annem bana masal yerine Tevfik Fikret, Namık Kemal, Ziya Paşa, Abdülhak Hamid, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'in şiirlerini okurdu" diyor Esin Eden.

Bu arada baba Ali Rıza Hüsnü Bey, Akev Tütüncülük Şirketi'nin bürosunda çalışmayı sürdürmekte... "Tophane'de, eski bir kiliseden bozma tütün bürosunda sürüyordu Akev tütün şirketi. Dayımların biri eksperdi, tütün alımıyla ilgilenirdi, diğeri satışla... Sık sık Kavala'ya, Drama'ya gidilirdi tütün alım-satımı için." İlk yıllar Akevler için nispeten zorlu geçmiş olsa gerek. Zira mübadeleyle gelenler Selanik'teki evlerine karşılık zengin Rum evlerine yerleşme şansı bulmuşken "dayımlar ve babama bir şey verilmedi tabii" diyor Esin Eden. Onlar mübadil değil muhacir olarak gelmişler çünkü. İlk İstanbul'a gelişlerinde Samanyolu Sokak'taki Refik Bey Apartmanı'nın geniş dairelerinden birinde yaşayan dayısının yanına iki aile sığışmayı başardıklarını hatırlıyor Eden... Bütün yakınları Nişantaşı civarında yaşadığından, sıcaklığı süren akrabalık ilişkilerini de... Tabii zamanla akraba evlilikleri ortadan kalkıyor, hız çağı ilişkilerin sıcaklığına halel getiriyor. Gene de pek çok insanın yaşamına, asırlık bir geçmişin birbirine bağladığı geniş bir ailenin kendine özgü zengin izleri sinmiş besbelli...

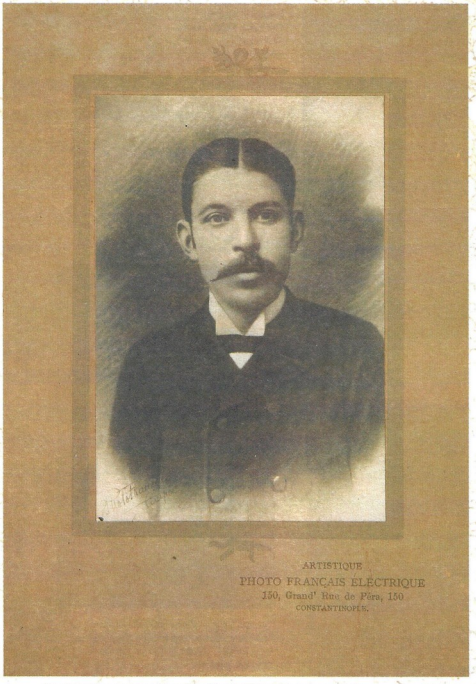

Esin Eden'in annesinin babası Fuat Efendi, 38 yaşında kalpten ölmüş.

Hasan Akif'in altı kızından ikisi; Fatma Akif ve Emine Akif ilerde çocuklarını evlendirip dünür olacaklar.

Fatma Akif ilkgençlik yıllarında...

Hasan Akif'in, yaptığı Hanım Göbeği tatlılarıyla meşhur kızı Melek Muhlis Hanım'ı Avusturya'da -muhtemelen kür yapılan bir sayfiye yerinde- gösteren bu fotoğraf Avusturya'dan "Monseigneur Hasan Akif"e postalanmış.

Solda Kazım Emin (Turmak), sağda Hasan Akif arkada da Alman iş arkadaşları ve ailesi... Fotoğraf 1904'te Münih'te çekilmiş.

Yıl 1887. Hasan Akif'in büyük kızı Fatma Akif ile Hüsnü Efendi'nin (Osman) düğün günü. Bu evlilikten, Hasan Akif'in ilk torunu Ali Rıza dünyaya gelecek.

Esin Eden'in babası Ali Rıza Hüsnü Efendi Selanik yıllarında (1912'den önce).

Nuriye Fuat'ın mezuniyet günü. Aynı gün Atatürk'ün hocası Şemsi Efendi ile de bir fotoğrafı çekilmiş. Altta ise Nuriye Fuat'ın gençlik yıllarından bir portre.

''Selanik çok sıcak bir kentmiş. Yazın deniz kıyısına, deniz hamamlarına gidilirmiş. Akşamları genç hanımlar biraraya gelir, atlı tramvayla Beyaz Kule'deki kafelere gidip bir meşrubat alırlarmış.''

Ailenin usta aşçılarından biri de Hasan Akif'in kızlarından Sabire Akif. Fotoğrafın çekildiği tarih 1905.

Esin Eden'in, yaptığı patlıcan pideleri dillere destan olan halası Nesibe Hanım ve eşi Osman Bayar.

Akif, Nuriye ve Fuat, anneleri Emine Akif Hanım'la (soldan ikinci).

Abdi Fuat ve eşi Kamer Hanım.

Anne ve babasının 23 Nisan 1920'deki düğün fotoğrafları için "anneannemin evinin bahçesinde çekilmiş olsa gerek" diyor Esin Eden.

Aile fertlerinin dünyanın çeşitli ülkelerinde hatıraları var. Bu fotoğraf Esin Eden'in 1935'te Viyana'da bir İtalyan'la evlenen dayı kızının düğün hatırası.

1929 Brüksel. Emine Fuat'ın arkasında ayakta duranlar kızı Nuriye, onun eşi Ali Rıza diğer yanlarda oğulları Abdi ve Akif eşleriyle... Torunlardan bu fotoğrafta tek eksik Esin Eden; o daha doğmamış.

1927'de Münih'te. Ayakta soldan sağa Raziye Hanım'ın annesi Fatma, Ali Rıza Bey, Raziye Şeker. Oturanlar Nuriye Fuat Hanım, Edip Bey. Raziye Hanım güzel boncuklu elbiselerinden birini giymiş. İstanbul'da halleri bozulunca bir bir satılmış bu boncuklu elbiseler...

"Annemin yemek kitabından..."

Esin Eden'in 1997 yılında Yunanistan'da basılan ve Nicholas Stavroulakis tarafından resimlenen İngilizce yemek kitabı, 1998 yılı içinde Libraire de Péra tarafından Türkçe olarak yayımlanacak. Selanik yemeklerinin yanısıra dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşadıkları sürece ailenin dağarcığına eklenen çeşitlerin de yeraldığı bu kitaptan birkaç tarif...

Griessnockerlsuppe - İrmik köfteli çorba

Bu çorba muhtemelen annemin Almanya'da öğrenip hepimizin çok sevdiği bir yemek olduğu için yapmaya devam ettiği bir çorbaydı.

4 bardak süzme tavuk ya da et suyu / 2 çay kaşığı tereyağ (oda ısısında) / 2 yumurta / tuz ve karabiber / üstüne serpmek için rendelenmiş parmesan ya da kaşar peyniri (istenirse)

İrmiği, tereyağ, yumurta, tuz ve karabiberle karıştırıp katı bir hamur haline getirin ve yoğurun. Et ya da tavuk suyunu kaynatın, iyice kaynayınca bu hamurdan bir çay kaşığıyla parçalar alarak ufak köfteler halinde içine salın. Tekrar fokurdatıp ateşi kısın ve on dakika kadar ya da köfteler az diri ama pişmiş hale gelene kadar pişirin. İsteğe göre üzerine peynir serperek servis yapın.

Farfur

250 gram un / 4 yumurta / 1 çay kaşığı tuz

Yumurtaları iyice çırpın. Elenmiş un ve tuz karışımına yavaş yavaş ilave edin. Unlanmış bir yüzeyde 10-15 dakika iyice yoğurun. Elde ettiğiniz hamuru merdaneyle açın. Yufkadan biraz kalınca erişte kalınlığına gelene kadar inceltin, 2-3 santim eninde şeritler halinde kesin. Daha sonra bunları baklava tabir edilen şekillerde kesin ve tercihan temiz bir çarşafın üzerine serpmek suretiyle güneşte iyice kurutun. Daha sonra bunları bez torbalara sıkıca kapatıp saklayın. Eskiden bunlar büyük miktarda yapılır ve bütün kış kullanılmak üzere saklanırmış. İyice kurutulmamış farfurlar küflenme tehlikesine maruz kalırlar.

Ayva oturtması

4 adet ayva / 250 gr. kıyma / 1 soğan (ince kıyılmış) / 1 çorba kaşığı domates salçası (1/2 bardak suda eritilmiş) / 1 çorba kaşığı zeytinyağı / 1/2 limonun suyu / tuz ve karabiber

Ayvaları soyup boyuna ikiye bölün ve çekirdeklerini oyarak çıkartın. Sonra kararmalarını önlemek için limonlu suda bekletin. Diğer tarafta zeytinyağını bir tavada kızdırın ve soğanları şeffaflaşıncaya kadar kavurun. Kıymayı, tuzu ve karabiberi ilave ederek, kıyma iyice kavrulana kadar çatalla sürekli ezerek pişirmeye devam edin. Ayvaları, oyuk kısımları üste gelecek şekilde tepsiye dizin. Ortalarını kıymayla doldurun, domates salçasını ilave edin ve hafif ateşte bir saat kadar pişirin. Arada bir çatalla ayvaların yumuşayıp yumaşamadığını kontrol edin. Sıcak servis edin.

Tüybeyaz köfte

1/2 kg kuzu ya da dana kıyma / 100 gr çekilmiş ceviz / 1 dilim bayat ekmek içi (ıslatılıp suyu sıkılmış olarak) / 2 yumurta (beyazlarını köpürene kadar, sarılarını ise krema kıvamına gelene kadar ayrı ayrı çırpın) / tuz ve taze çekilmiş karabiber

Geniş bir tencerede, tencerinin dibini kaplayacak kadar az miktarda suyu kaynatın. Kaynayan suya kıymayı ekleyin ve kıyma suyu tamamen çekinceye kadar pişirin. Kıymanın top top kalmaması için pişirme esnasında karıştırmayı ihmal etmeyin. Daha sonra cevizle ekmek içini ekleyerek karıştırın ve tencereyi ateşten indirip soğumaya bırakın. Tamamen soğudundan emin olduktan sonra yumurta sarısı, tuz ve biberi ekleyerek iyice yoğurun. Hazırladığınız köfte harcını ceviz büyüklüğünde parçalara ayırın. Kızartma tencerenizde yağı kızdırırken, diğer yanda da ceviz büyüklüğündeki köfteleri, yumurta beyazına iyice bulayın. Kızgın yağa attığınız köfteleri renkleri koyulaşana kadar kızartın.

Harb zamanı baklavası

Yufkası için;

1/2 kilo un / 1 tatlı kaşığı karbonat / 1 yumurta / 3 çay kaşığı sirke / 3 çay kaşığı küllü su / 6 çay kaşığı zeytinyağı

İçi için;

100 gr ceviz (kalın öğütülmüş) / 1 tatlı kaşığı tarçın / 1/2 tatlı kaşığı karanfil / 1 tatlı kaşığı şeker / kızartmak için zeytinyağı

Şerbeti için;

1 3/4 bardak şeker / 1 bardak su / 1 çay kaşığı limon suyu

Şerbeti hazırlamak için şekeri su içinde eritin ve hafifçe kaynatın. Arada karıştırmak suretiyle 15 dakika kaynatmaya devam edin. Daha sonra limon suyunu ilave ederek 5 dakika daha kaynatın ve soğuması için bekletin. Diğer taraftan hamuru hazırlayın. Elde edeceğiniz hamurdan 30 adet ufak top yapın ve tepside üzerlerini bezle örterek bekletin. Sonra unlanmış bir yüzeyde her topu ayrı ayrı açmak suretiyle yufka elde edin. Her yufkanın içine ceviz, tarçın, karanfil ve şeker karışımından elde ettiğiniz içten birer kaşık koyun ve bunları bohça gibi kapatın. (Belki de harb zamanı baklavası adı bu bombaya benzeyen şekilleri için verilmiştir, yoksa kullanılan malzeme harb zamanında bulunması pek de kolay olmayacak derecede bol.) Bu bombaları bir tavada iyice kızdırdığınız zeytinyağında nar gibi oluncaya kadar kızartın ve delikli bir kepçeyle alarak soğuk şerbete atın. 2 dakika bekletip çıkartın ve bir servis tabağına alın.

Cevizli ıspanak kökü

1 kg ıspanak sapı / 1 yemek kaşığı zeytinyağı

Tarator için;

Büyük bir dilim ekmek içi (ıslatıldıktan sonra sıkılmış olarak) / 3 yemek kaşığı sirke / 1 yemek kaşığı zeytinyağı / tuz ve taze çekilmiş karabiber

Ispanakların kökü ve sapı ayrılıp yıkanır. Zeytinyağı, biraz su (bir çay bardağı kadar) biraz limon, bir kesme şeker ve az tuzla zeytinyağlı yemek gibi pişirilir, sonra ıspanak kökleri süzülür. Dövülmüş cevize ekmek içi, sirke, tuz karabiber ve ıspanağın suyu eklenip tarator hazırlanır. Ispanak bir tabağa yayılıp üzeri taratorla kaplanır. Soğuk olarak servis yapılır.

ınti - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrın

Mimar Sinan'la tanıştım

Ersu Pekin

Kitap yapmak, bir konunun içinde, o konuyla ilgili yazıların, resimlerin arasında dolaşmak, onları okumak ve seyretmek, belki de dünyanın en keyifli işi. Hele benim gibi sanatın, tarihin konularında kitap yapanlar, unutulanı, bilinmeyeni, görülmeyeni göstermek için, malzemeye ne aradığını bilerek, görmek için bakmalıdırlar.

Benim Mimar Sinan'la karşılaşmam da böyle oldu. 1989 yılında, Mimar Sinan'ın anılarını anlattığı, Sâî Çelebi tarafından yazılmış olan Tezkiret-ül Bünyan kitabını hazırlıyorduk. Yanında esas olarak Tezkiret-ül Bünyan'ın Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasının tıpkıbasımı, çeviriyazısı, bugünkü Türkçeye tercümesi ve bunlarla ilgili incelemelerin yer alması planlanmıştı.

Tercüme bölümünün tıpkıbasımdan farklı düşünülüp bugünün bir kitabı olarak tasarlanmasından yanaydım. Sinan döneminde yapılmış olan resimlerin hem görsel, hem de belgesel değerleri bakımından Sâî Çelebi'nin metninin tercümesiyle birlikte kullanmasının uygun olacağını düşünüyordum; çalışmaya bu ana fikirle başlamıştım.

Kanuni Sultan Süleyman'ın, Sinan'ın hayatında çok önemli bir yeri olduğu, Tezkiret-ül Bünyan'daki ifadelerden de anlaşılır. Ömrü boyunca dört padişah döneminde görev yapmış olan Sinan'ın kırkaltı yılı Kanuni ile birlikte geçmişti. Sinan'ın "gönüllerin şehzadesi" dediği, Kanuni'nin oğlu Mehmed'in genç yaştaki ölümü üzerine, Kanuni'nin "Şehzâde Mehmed'in mübarek ruhları için" yaptırmasını istediği cami Sinan'ın çıraklık eseri, sultan için yaptığı Süleymaniye ise kalfalık eseri olmuştu. Lafı uzatmayalım ama, paşalarla, memurlarla başı belaya girdiğinde Kanuni'nin imdada yetiştiği çok olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman Zigetvar seferinde hastalanmış ve ölmüştü; cenazesi İstanbul'a getiriliyordu. Oğlu, yeni padişah İkinci Selim babasının cenazesini Belgrad'da karşılamıştı. Kanuni, Süleymaniye Camii'nin avlusunda, sevgili karısı Hürrem Sultan'ın türbesinin yanına gömülecekti.

Bütün bunlar, Kanuni'nin ömrü boyunca yapıp ettikleri; Hünernâme, Süleymannâme, Tarih-i Sultan Süleyman, Nuzhet el-Esrar el Ahbar der Sefer-i Sigetvar, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn vb eserlerde çeşitli şehnâmeciler tarafından anlatılmıştır. Her biri başka başka nakkaşlarca resimlenerek cilitlenmiş ve kitaplar yapılmıştır. Bunlardan, 1569-1595 yılları arasında sarayda şehnâmeci olarak çalışmış olan Seyyid Lokman'ın yazdığı Tarih-i Sultan Süleyman adlı kitapta Kanuni'nin ölümü ve gömülmesiyle ilgili ayrıntılı "tasvir"ler vardır. Dublin'de, Chester Beatty kitaplığında bulunan el-yazması kitaptaki (MS 413) bir tasvir (minyatür) Kanuni'nin Süleymaniye Camii avlusuna gömülmesiyle ilgiliydi.

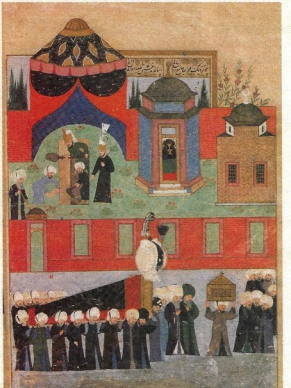

Osmanlı kitap sanatlarında tasvirleri yapan nakkaş, kendini olayı olduğu gibi yansıtmakla görevli sayar, olaydaki ayrıntıları belirtmenin gerekli koşul olduğunu düşünür; bu bakımdan gerçekçidir. Gerçekteki oranları, ön-arka plan ilişkilerini yansıtmaktaysa bir başka davranış gösterir: Burada artık gerçekçi olmak istemez. 1560'larda saray nakkaşhanesine katılan Nakkaş Osman da bu genel eğilimin dışında değildi; hatta bu üslubu geliştirenlerden biri olduğu söylenebilir.

Kanuni'nin defin töreni de bu anlayışla resmedilmişti: Cenaze alayı Süleymaniye Camii'nin duvarları dışında ve onaltı kişinin taşıdığı iki adam boyundan büyük, kocaman bir tabutun tepesinde Kanuni'nin çok büyük boyutlarda bir kavuğu bulunuyor. Bu resimde oldukça ilginç ayrıntılar var: Töreni yöneten Şeyhülislâm Ebussuud Efendi önde gidiyor, töreni katı-

ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrı

lanların sarıklarının yanında siyah birer püskül sarkıyor. Tabutun önünde, içinde sultanın özel eşyalarının bulunduğu altın işlemeli sandığı taşıyan bir görevli yürüyor. Söylenceye göre Kanuni, bütün kurallara aykırı olarak bu sandıkla yakılmasını istemiş, ulema sultanın şeriata uygun olmayan bu isteğini nasıl yerine getireceğini tartışırken sandık düşmüş ve içinden şeyhülislâmın bu konudaki fetvası çıkmış. Bahs-i diğer...

Süleymaniye Camii'nin avlu duvarının arkasında türbedarın evi (?) ve Kanuni'nin 1558'de ölen sevgili karısı Hürrem'in türbesi var. Türbenin yanındaki büyük bir çadırın altında üç görevli mezar kazıyor, bir başkası onlara işaret ediyor. Resmin solunda duvarın hemen ardında kır sakallı biri durmakta...

Bu son derece önemli törende, bu son derece kritik noktadaki bu kır sakallı ihtiyar kim ola ki?

Bu sorunun muhtemel cevabı, beni son derece heyecanlandırmıştı. Dublin'den resmin bir ayrıntısını istememle dia'nın gelmesi arasında geçen sürenin ne kadar uzun olduğunu hatırlamıyorum bile. Ama ayrıntıyı görünce artık hiç kuşkum kalmamıştı. Ser Mimarân-ı Hassa Sinan bin Abdülmennan, Kayserili taş ustası karşımda duruyordu; elinde bir ölçü aleti tutuyordu, eski Anadolulu ya da Yunanlı tanınanın atribüleri gibi. Beyaz sarığının sağ yanından, diğerlerininki gibi siyah bir püskül sarkıyordu. Süleymaniye Camii'ni inşa eden, avlusuna Hürrem'in türbesini yapan, kısaca tüm Süleymaniye külliyesinden sorumlu olan Koca Sinan, şimdi de, üç-dört kişinin mezarını kazdığı, bu mezarın üzerine türbesini yapacağı, kendisine çok şey borçlu olduğu bir büyük hükümdarı selamlamak ve türbenin yerini belirlemek için orada bulunuyordu. (Demek Kanuni'nin türbesi ölümünden önce yapılmamış.)

"Yer ve gökyüzü inilti ve bağrışmalarla doldu. Vezirler ve ileri gelenlerle bütün halk, matem elbiseleri ve hüzün içinde arabanın önünde yola çıktılar. O gün, dünyanın güneşi bulut karanlığı gibi matem elbisesi giyerek, ayın dördünde başına toprak koydu. Bütün halk yas tuttu. Ünlü hafızlar, yüksek sesle Kur'an okudular. Seçkin Şeyh, Hazret-i Nureddîn Zâde Efendi, araba önünde müridleri ile tevhîd okuyarak:

Ölümlü yerdir dünya dediğin fâni
Bir nefesdir ancak yaşama ânı
Akar, su gibi ömür bağının baharı
Geçer yel gibi gençlik zamanı"

Sâî Çelebi'nin ağzından Tezkiret-ül Bünyan'da Kanuni'nin ölümünden böyle bahseden Sinan, bu sırada sakalına kır düşecek çağında mıydı acaba? Sinan'ın 1588 yılında öldüğü, Süleymaniye'nin yanındaki türbesinin kitabesinde de belirtilmiş. Kendinin Yavuz Sultan Selim döneminde devşirildiğini söylediğine göre, tahminen II. Bayezid zamanında doğduğu anlaşılıyor. Böyleyse, öldüğünde 97-98 yaşındadır. Bu konuda hemen hemen herkes hemfikir. Kanuni 1566 yılında öldüğüne göre Sinan bu tarihte 76 yaşında olmalı, yani sakalının beyazlanmış olacağı bir çağında.

"Güçsüz bir ihtiyar olunca tarih sahifesinde ad ve şan bırakarak hayırlı dua ile anılmasını" isteyen Sinan'la tanıştım. Kayserili taş ustası, dünyanın koca mimarı Sinan'la karşılaşmak, onun yüzünü görmek benim için çok heyecan vericiydi. Yıllar sonra bu heyecanımı herkesle paylaşmak istedim.

Minyatür: Seyit Lokman, Tarih-i Sultan Süleyman, yazma, Chester Beattly Library, Dublin, MS 413, yaprak 115 b.

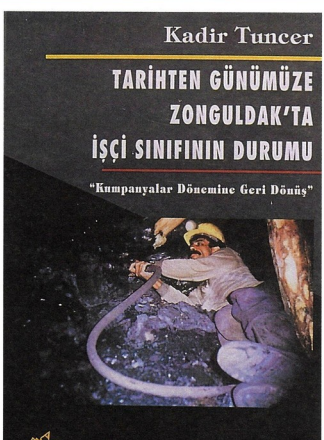

Tarihten Günümüze Zonguldak'ta İşçi Sınıfının Durumu "Kumpanyalar Dönemine Geri Dönüş" / Kadir Tuncer / Göçebe Yayınları / 236 Sayfa

1949 doğumlu Kadir Tuncer, emekli bir maden işçisi. Memleketi de Türkiye tarihinde hep özel bir yere sahip olan Zonguldak... Madencilerin kimi zaman ekmek kapısı olan, kimi zaman da son nefeslerini verdikleri kömür ocakları... Kömür üretiminin tarihi, Zonguldak havzasında 150 yılını doldurmak üzere. 150 yıl, yani birbuçuk asır... Başdöndürücü bir hızla değişen dünyada bu değişim ve hızdan nasibini almayan bir şey var: Kömür işçisinin "karınca adımlarıyla gelişen!" hak ve özgürlükleri.
Başlangıcından günümüze Zonguldak'taki işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının anlatıldığı çalışmada, bu yüzyılı öncekinden ayıran tek farkı şöyle tanımlıyor Kadir Tuncer; "Sadece, ocağa çekilen çıplak kablonun ucundaki ampülün sarı ışığı..."

Kurtuluş Savaşında Bolşeviklerle Sekiz Ay 1920-1921 / Emekli General Veysel Ünüvar / Göçebe Yayınları / 108 Sayfa

1919 yılı Van olaylarının anlatılmasıyla başlayan kitap, 1920 yılında yaşanan apolet ve üniforma krizine kadar uzanıyor. Kâzım Karabekir Paşa, 1920 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında apolet ve üniforma -özellikle askerlerimizin başlıklarına kızıl yıldız takmaları- sorunuyla hayli uğraşarak, bu değişikliklerde, Bolşeviklere özenme etkenini yadsımış ve pratik çözümler önermiştir. Ankara ümerasını [yüksek rütbeli subaylar] bu konuda gösterdikleri hassasiyete karşın, resmî başlık yerine kalpak ve rastgele palto giydikleri, nizamî kılıç yerine pala taktıkları için de eleştiren Kâzım Karabekir'in ve bu olayların yaşandığı sekiz ayın anlatıldığı kitabın ilginç bir özelliği daha var; kitabın yazarı Veysel Paşa'nın Genelkurmayca haksızlığa uğratıldığı iddiası.
Kitap Mete Tunçay'ın önsözüyle başlıyor. Tunçay şunları söylüyor; "Bu kitap 1920 yılı güz ve kışında Doğu Cephesi'nin askeri tarihi için önemli bir kaynak olmakla birlikte, asıl Kızılordu'yla işbirliği hakkında birinci elden bir tanıklık olarak değer taşımaktadır."

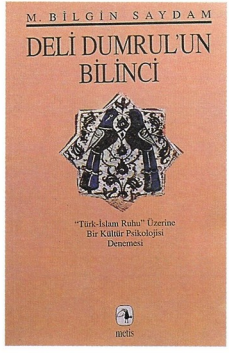

Deli Dumrul'un Bilinci / M. Bilgin Saydam / Metis Yayınları / 260 Sayfa

Deli Dumrul'un Bilinci, "Psiko-Mitoloji" olarak tanımlanabilecek, ortak toplumsal eserlerin psikodinamik yorumlanması alanında bir deneme. "Türk-İslam Psikomitolojisi"ne yönelik eserler parmakla sayılacak kadar az ve bu konu, günümüze kadar büyük ölçüde ihmal edilmiş. Ülkemizde yıllarca "mitoloji" dendiğinde, batının kendi köklerini ve gelişim sürecini bulduğu Eski Yunan-Roma mitolojisi ve diğer Akdeniz medeniyetlerinin bu mitolojiyi besleyen yanları akla gelmesine karşılık, Türk kökenine ait verilere pek değinilmemiştir.
İslamiyetin kabulü, neredeyse bütün tarihçiler tarafından, Türkler'in tarihindeki en önemli dönüm noktası olarak niteleniyor. Psikiyatr Bilgin Saydam bu yapıtında, Dede Korkut Kitabı'nda yer alan "Deli Dumrul Boyu"nu Türkler'in tektanrılı dine geçiş sürecinde yaşananların yansıması olarak ele alıp yorumluyor.

Türkiye Renkleri / Şakir Eczacıbaşı / Eczacıbaşı Yayınları

Sadeliğin sırrı peşinde, etrafına göz gezdirirken gözbebeğini yakına ve uzağa göre "ayar" eden merak dolu bir bakışa sahip, her biri anlatı, bir imge şiiri, bir serüven parçası olan fotoğraflarıyla tanıyoruz Şakir Eczacıbaşı'nı... Onu daha yakından tanıyanlar ise şöyle diyor sanatçı için: "Şakir Eczacıbaşı kalem yerine fotoğraf makinesi kullanan bir yazar"... Fotoğrafında çeşitli aşamalar yaşayan sanatçı "sanatta teknik önemli bir etken ama teknikle iş bitmiyor" diyor, "fotoğraf her şeyden önce bir sezgi, bir coşku, bir sevgi..."

Yedisi Türkiye'de yirmiüçü batı ülkelerinde olmak üzere toplam 30 fotoğraf sergisi açtı Şakir Eczacıbaşı. 1990 yılında İstanbul'daki Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde açılan sergisi için Galeri MD'nin çıkardığı kitapçıkta, sanatçının yaratıcılığı konusunda şöyle bir not düşülmüş: "Sanat, sanatçıyı değil; sanatçının olmak istediğini, görmek istediğini, duymak istediğini, anlamak istediğini yansıtır daha çok. Değil mi ki sanat başka türlü yaşamanın yöntemi. Sanatçı Şakir Eczacıbaşı, bir başka türlü duymanın, görmenin, tasarlamanın peşindedir, yaratıcılık nöbeti tutunca..."

Fotoğraf sanatıyla 1960'lı yıllarda ilgilenmeye başlayan ve 1965 yılında Türk Sinematek Derneği'nin kurulmasına öncülük eden Şakir Eczacıbaşı'nın, Türkiye Renkleri isimli çalışması Abidin Dino anısına yayımlandı. Yapıtları yurtiçi ve dışında geniş ilgi gören Eczacıbaşı, çağdaş fotoğraf sanatçıları arasında kendisine seçkin bir yer edindi. Türkiye'de fotoğrafa ve fotoğraf sanatçısına verdiği önemle de tanınan işadamı Şakir Eczacıbaşı, 1968 yılından bu yana genç Türk fotoğrafçılarının yapıtlarının yer aldığı Eczacıbaşı Renkli Fotoğraf Yıllıkları'nı yayımlıyor. 1996'da Eczacıbaşı Holding Yönetim Kurulu Başkanlığı'ndan ayrılan Şakir Eczacıbaşı, Fransa'nın "Sanat ve Edebiyat Şövalyesi Nişanı" ve "T.C. Devlet Üstün Hizmet Madalyası"na sahip. Sanatçı halen İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın yönetim kurulu başkanlığını yürütüyor.

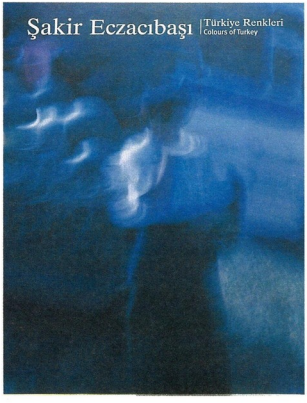

Türk Filmleri Sözlüğü (1991-1996), 3. Cilt / Agah Özgüç / Sesam Yayınları / 149 Sayfa

Geçtiğimiz yıllarda 1. ve 2. cildi yayımlanan Türk Filmleri Sözlüğü, Türk sinemasında son altı yılda üretilen filmlerin yer aldığı 3. cildiyle sinemasever okurun ilgisine sunuluyor. Türk sinemasının 1914-1973 yılları arasındaki dönemin ele alındığı birinci ciltte 3359 film, ikinci ciltte 1974-1990 yıllarında üretilen 2229 film hakkında bilgi veriliyordu. 1991-1996 döneminde önceki yılların ortalamasıyla karşılaştırıldığında çekilen film sayısının giderek düştüğü gözleniyor. Sayısal olarak bir düşüş kaydedilmesine karşın teknik açıdan sinemamızın iyi bir yere geldiği görülüyor.

84 yaşındaki Türk sinemasında çekilen, uzun metrajlı ve konulu film sayısı altı binli rakamlara ulaşmak üzere. Sözkonusu altı yıl (1991-1996) içinde çekilen film sayısı ise 16 mm'lik filmler de dahil edildiğinde 311 rakamına ulaşıyor. Sinemamızın emektarlarından Agah Özgüç'ün derlediği bu çalışmada altı yıl boyunca çekilen filmler yıllarına ve alfabetik sıraya göre yer alıyor. Filmin yönetmeni, senaristi, görüntü yönetmeni, oyuncuları, varsa aldığı ödüller, gösterime giriş tarihi ve küçük eleştirilerin yer aldığı bu çalışma, sinemaseverler için iyi bir arşiv niteliğinde...

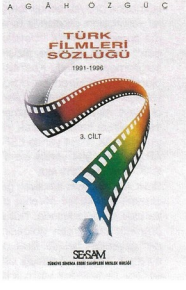

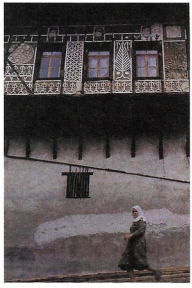

Şakir Eczacıbaşı'nın 1970 yılında Safranbolu'da çektiği bir fotoğraf.

Fotoğrafın Gölgesinde / Seyit Ali Ak / Karas Yayınları / 88 Sayfa

Lise yıllarında ilgilenmeye başladığı fotoğraf, Seyit Ali Ak'ın hayatını yönlendirdi. İstanbul'da bir renkli fotoğraf laboratuvarında teknisyen olarak çalıştıktan sonra 1980 yılında kendi işyerini kurdu. Yüzyıllık dönemi kapsayan "Türkçe Fotoğraf Yayınları", "Osmanlı Dönemi Fotoğraf Kolleksiyonu", "Fotoğraf Afişleri", "Otomobiller", "Palyaço", "Sanatçı Portreleri" gibi sergiler açtı. 1982 yılından sonra da giderek artan bir tempoda fotoğraf yazını ve araştırmaları konusunda çalıştı.

"Deneme" ve "günlük" aynı gözlem ve düşüncelerden beslendiğine göre birbirinin

SEYİT ALİ AK

1985 yılında, fotoğraf sanatının yurdumuzda köklenip yaygınlaşmasına önayak olmuş fotoğraf sanatçılarını yapıtlarıyla tanıtma amacına yönelik "Ustalardan" başlıklı derleme dizisini sergilemeye başladı. Kesintisiz olarak 11 yıl süren bu dizide yaklaşık 1500 fotoğraf sergilendi. Seyit Ali Ak'ın bu çalışması 1996 yılında katalog olarak yayımlandı. Ak, 1984 yılında ESFIAP unvanı, 1994 yılında ise İFSAK Onur Üyeliği'ni aldı.

Seyit Ali Ak, beyin ameliyatı geçirmesi gerektiğini öğrenip de kendini sorguladığında, bütün ömrünü "fotoğrafın gölgesinde" geçirdiğini farketti. Belki de ayrılmak zorunda kalacağı objektifine bir teşekkür yazmak istedi. Bu kitap "çok acele", ameliyata girmeden önceki ve yaşama dönüşünden sonraki düşüncelerini, yürek sesini içeren bir anı-derleme...

Deneme ile günlük özellikleri taşıyan Fotoğrafın Gölgesinde kitabı için şunları söylüyor Seyit Ali Ak: "İnsan bir işi yaparken ya da geniş anlamda yaşarken, başlama noktasından değişik açılımlarda kendini bulabiliyor. Günlükler belli bir yaşam dilimini kapsamasına karşın belirlenen eğilim ve tutumlar sözcük sözcük bir biçimlenişi, canlandırılışı simgelemektedir. Yazmayı varolmanın bir yolu gibi düşünmenin yetersiz olduğu kanısındayım. Yazmak öncelikle yaşarken 'yüzsüz, tekliğini yitirmiş, tepkisiz, kıpırtısız, yığın bireyi' olmaktan kurtulmanın bir yoludur. Kalem ve defterle yüzyüze savaş; kendi kendine sesleniş, dönüşsüz yaşanmışlıktan bir yeniden yaratıştır. Elimizden geliyorsa, anılarımızı, 'özel tarih' bırakma tutkusunu aşan, insan teni sıcaklığında işler olarak ortaya çıkaralım, derim."

Bizans'ta Günlük Yaşam Bizans'ın Mücevheri Konstantinopolis / Tamara Talbot Rice / Çeviren: Bilgi Altınok / Göçebe Yayınları / 287 Sayfa

Bizanslılar, İ.S. 330 yılından kentlerinin Türkler tarafından fethedildiği 1453 yılına kadar uygarlıklarını geliştirdiler. Bu kitap, Roma uygarlığının Ortaçağ'da barbarlar tarafından yokedildiğini düşünenler için bir açıklama olarak algılanabilir.

Tamara Talbot Rice, kitapta Bizans döneminde sürdürülen yaşamı anlatıyor. Kitap, başkentin kurulmasını ve gelişmesini, saraydaki günlük törenleri, kiliseyi ve günlük yaşamdaki etkilerini, bu geniş ve her yöne yayılmış imparatorluğu yöneten görevlilerin işlerini ve sınırlarını koruyan silahlı kuvvetleri, tüccarları, kentlileri ve köylüleri, aile yaşamını ve boş zamanlarda yapılanları, eğitimi, bilimi, müzik ve sanatı anlatan bölümler içeriyor. Bizanslıların yaşamını, çalışmalarını, dinlerini canlı bir biçimde yansıtan özgün kaynaklara ve fotoğraflara dayanan yüzden fazla, konuyla yakından ilgili resim de kitapta yer alıyor.

Türk Musikisinden Seçmeler / Ekinciler Holding / Kültür ve Sanat Kitap Dizisi

Kürdili Hicazkâr bir şarkı dinlemeye ne dersiniz?..

"Nereden sevdim o zalim kadını
Bana zehretti hayatımın tadını
Söylemem sormayın asla adını
Bana zehretti hayatımın tadını"

ya da uşşak makamında bir türküye eşlik etmek ister miydiniz?

"Yeşil ördek gibi daldım çöllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gitsem gurbet ellere
Ne sen beni unut ne de ben seni..."

Türk musikisi sözkonusu olduğunda, ortaya olabildiğine geniş kapsamlı ve çeşitlilik gösteren bir sanat alanı çıkıyor. Araştırmalar, klasik Türk müziği, Türk

sanat müziği ya da Osmanlı müziği diye de adlandırılan ve tarihi oldukça eskilere dayanan Türk musikisinde, 498 makam olduğunu gösteriyor. Bunlardan pek çoğunun bugün örneği bile kalmamış, bir çoğu unutulmuş, büyük bir bölümü de zaman içinde kullanılmaz olmuş. Günümüzde kullanılan makam sayısı 100'ü geçmiyor. Ancak 80 kadarının örnekleriyle günümüze ulaşabildiği biliniyor.

Makamlar arasında gerçekten apayrı bir anlatım gücü taşıyanların bazıları şunlar; uşşak, hicâz, rast, buselik, hüseyni, kürdi, mahur, şehnaz, suzinak, segâh, saba, hüzzam... Ekinciler Holding'in, müziksevelerin arşivlerine katkıda bulunmak amacıyla hazırladığı bu kitapta, Türk sanat musikimizin, günümüze ulaşan makamlarından, bilinen pekçok eserine ait güfte yer alıyor.

Eski İstanbul /
Ahmet Refik Altınay / Yayına Hazırlayan: Sami Önal / İletişim Yayınları / İstanbul Dizisi / 104 Sayfa

"Tarihi sevdiren adam" Ahmet Refik Altınay üzerine çok şey yazılmış, gazete, dergi ve kitaplarda yaşam öyküsü ve yazarlığı konusunda oldukça ayrıntılı bilgiler yer almıştır.

Altınay, Türk tarihi konusunda en çok esere sahip yazarımız. Kırkbeş cilde ulaşan kitaplarının yanında, gazete ve dergi sayfalarında kalmış yüzlerce araştırma ve inceleme yazısıyla şiir ve şarkı sözü çalışmaları da var. Bunların toplamı, yüzelli cilt kitap oluşturacak kadar kapsamlı. Bilimsel bir ağırlığı olmamakla birlikte, eserlerini halkın severek okuyacağı, kolayca anlayabileceği şekilde yazar Altınay. Ahmet Refik için "tarihi öyküleştiren bir halk yazarı" demek doğru bir tespit olacaktır. Çalışmalarını öykü havasında yazmasına karşılık Altınay'ın eserlerinde yer alan bilgilerin tümü, özgün belgelere dayalıdır. Toplumun kültürel düzeyini yükseltmek için bir aydın sorumluluğuyla canla başla çalışmış, hayatının önemli bir kısmını arşivlerde, kitaplıklarda, okullarda, gazete ve dergi bürolarında geçirmiştir.

Ahmet Refik Altınay'ın, eserleri arasında ayrı bir yere sahip olan bu kitap, İstanbul'un gündelik hayatını bütün ayrıntılarını inceleyen; çarşılarından mesire yerlerine, alışverişinden ticaretine, gümrüklerine, surlarından ulaşımına, ekmek, et, odun ve yağ sorununa kadar hemen her konuyu kendi döneminin şartları içinde ele aldığı, belgelerin de katkısıyla yorumladığı bir çalışmadır. 1553-1839 yılları arasındaki "Eski İstanbul"un anlatımıyla başladığı kitap, yedi bölümden oluşuyor.

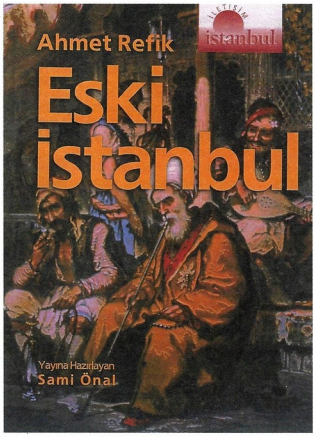

Bizans Metropolünde
İlk Türk Köyü Kadıköy /
Dr. Müfid Ekdal / Kadıköy Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları / 425 Sayfa

Kadıköy, Türkiye'nin nüfus bakımından en büyük ilçesi. Kuruluş tarihinin İstanbul yakasından onyedi yıl öncesine (M.Ö.675) dayandığı sanılıyor ama bunca yıllık tarihine karşılık Kadıköy'ü anlatan, belgeleyen doküman yok denecek kadar az. Dr. Müfid Ekdal "Kadıköy'ün geçmişini tam olarak yazmak, bir insanın kısa ömrünü çok aşar" diyerek ifade ediyor doküman konusunda yaşadığı sıkıntıyı.

Milattan 1500-3000 yıl önce Kayışdağı'ndan çıkıp Kalamış Koyu'na dökülen Kurbağalıdere civarında insanlar yaşadığına dair izler, eserler bulunmuş. Buna karşın, bugüne kadar ciddi bir kazı ve inceleme yapılmadığından, Kadıköy'ün kuruluş tarihi konusundaki belirsizlik sürüyor. Bilinen, Kadıköy'ün çevresinin tıpkı İstanbul yakası gibi surlarla çevrili olduğu... Ancak yapılan kazı ve incelemelerde bu surların tamamının tahrip edilmiş, yıkılmış olduğu ve taşlarının başka yerlerde kullanıldığı anlaşılmış.

Kadıköy Belediyesi Kültür ve Bilim Hizmetleri dizisinin ilk yapıtı olan bu kitapta Dr. Müfid Ekdal, Kadıköy'ün tarihini; caddelere sokaklara sıralanan köşkleriyle, hamamları, eczaneleriyle; bunların zaman içindeki değişimleriyle ve tüm ayrıntılarıyla ele almış. Doğma büyüme Kadıköylü ve bir Kadıköy âşığı olan dahiliye uzmanı Müfid Ekdal, yelpazesini öylesine geniş tutmuş ki Kadıköy'ün tarihindeki bütün çayırları, camileri, hanları, köşkleri, ünlü aileleri, okulları, dergâhları, çeşmeleri, kilise leri, doktorları, tramvayları... yaklaşık 63 kaynak ve bizzat Kadıköylüler'in verdiği bilgiler doğrultusunda hazırlanmış. Fenerbahçe semti daha önce yazar tarafından kitaplaştırıldığı için bu çalışmada yer almıyor.

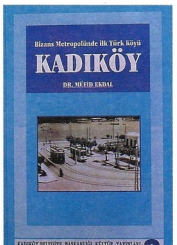

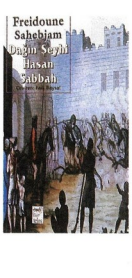

Dağın Şeyhi Hasan Sabbah / Freidoune Sahebjam / Çeviren: Faik Baysal / Telos Yayınları / 385 Sayfa

Freidoune Sahebjam, Le Monde ve Le Figaro gazetelerinde yayımlanan makaleleri nedeniyle 1979 yılında Tahran'ın köktendinci rejimi tarafından idama mahkum edilen, bu fermana karşılık "hoşa gitmeyen" yazılarını sürdüren İranlı bir yazar. Kitapta, XI. yüzyılda yaşamış üç önemli kişi; Hasan Sabbah, vezir Nizamülmülk ve şair Ömer Hayyam'ın, içine efsane ögesi de karışmış olan yaşamları ele alınıyor. Özellikli köktendinci terör örgütlerine ilham kaynağı olan dinci bir terör örgütü kuran Şeyh Hasan Sabbah, bir yanıyla inançlı bir ermişi temsil ederken bir yanıyla da sanki Humeyni'nin ustası gibidir. Öykünün merkezindeki Hasan Sabbah'ın gizemli yazgısının çevresinde yaratılan bu roman, aynı zamanda, günümüzün ve geleceğin "fanatik" kuşaklarının simgesel romanına dönüşüyor.
Ortaçağ tarihini bilmeden ne Anadolu'yu, ne İran'ı ne de tümüyle Ortadoğu'yu anlamanın olanağı var. Bu tarihi bilenler, bu bölgede IX. yüzyıldan bu yana değişen bir şey olmadığının farkında. Bilmeyenler için ise durum biraz karışık; öğrendikçe, şaşırtıcı güncelliğiyle etkileri günümüze uzanan bir kaoslar zinciri... Bu kitapla Selçuklu egemenliğini unutmayan İran'ın günümüz Türkiye'sine karşı takındığı tavrın bilinçaltındaki ipuçlarını keşfedebilirsiniz.

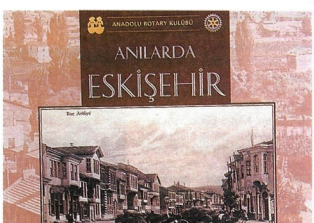

Anılarda Eskişehir / Derleyen Levend Kılıç / Anadolu Rotary Kulübü / 149 Sayfa

Anılarda Eskişehir isimli bu kitap elime geçtiğinde, bir Eskişehirli olarak hissettiklerim şunlardı; Eskişehir... Çocukluğum, ilk aşkım, annem, babam, kardeşlerim, sevdiğim, tanıdığım insanlar, tanımadığım diğer insanlar... Soklarında geceyarılarına kadar erkek çocuklarıyla top koşturup, soğuk kış günlerinde sobanın kenarına kıvrıldığım, insan sıcaklığıyla dolu evim. Kazandıklarım, kaybettiklerim, göz göre göre yitirdiklerim, görmediklerim, göremediklerim... Kıyısında tur attığım Porsuk Nehri, lunaparkına gittiğim Yalıman Adası... Geride kalan neyse ki birkaç fotoğraf ve anı değil. Henüz yitirilmemiş çok şey var bu Eski-Şehir'de.
Kitap, şehrin, 1900-1960 yılları arasındaki dönemini kapsıyor. Fotoğraflar onar yıllık zaman diliminden oluşan altı bölüm içinde toplanmış. Bölümler kendi içinde tarihsel süreç izlemek yerine sosyal yaşamı sergileme temel alınarak sıralanmış. Bu sıralama yapılırken, yapı ve mekânlardaki değişim süresi gözönünde tutulmuş. Çalışmanın temel malzemesi olan fotoğrafların günümüz insanına mekânsal bilgi verebilmesi için yer yer küçük açıklamalarla desteklenmiş, o döneme ait belgeler ve Eskişehir'de yayınlanan gazetelerden yararlanılmış.
Eskişehir, Batı ile Anadolu'nun doğal yol kavşağı olması nedeniyle farklı kültürlerin karşılaşıp kaynaştığı bir kent. Anılarda Eskişehir, şehrin tarihinin fotoğraflı belgesi niteliğinde bir çalışma... Geçmişten bize kalmayan varlıklardan gelecek nesillere bırakılabilecek bir iz, bir anı, geçmişten çıkarılacak bir ders gibi...

Sinan'ın Sanatı ve Selimiye / Doğan Kuban / Tarih Vakfı Yayınları / 264 Sayfa

Mimarlık tarihi ve tarihi çevre koruma profesörü Doğan Kuban, Türk mimarisi ve sanatı, Türk kentleri tarihi, İslam dini mimarisi ve tarihsel çevre koruma alanındaki yapıtlarıyla tanınıyor. Mimar Sinan'ı tanımlamak için 40 yılı aşan bir sürede geliştirip yayımladığı düşüncelerini bu kitapta derliyor Doğan Kuban. Bu çalışmasını da şöyle tanımlıyor: "Bu yapıt tümel bir Sinan monografisi değildir. Sinan'ın dünya mimarlık tarihine katkısını aydınlatmaya çalışan görsel ve kavramsal bir analizdir".
Kitabın giriş yazısında Mimar Sinan için şu sözlere yer verilmiş: "Osmanlı tarihinin en yüksek çağı kabul edilen 16. yüzyılı Türkler için özümleyen dört isim var: Kanuni, İstanbul, Süleymaniye ve bunları görsel bir simgeye dönüştüren Sinan. O dönemde Osmanlı İmparatorluğu tek bir simge ile temsil edilmek istenseydi, bir kutlu bilge olarak, yaşam ve yapıtlarını özümlemiş bir kimlikle Sinan önerilebilirdi. Sinan'ın yetişmesi, sa-

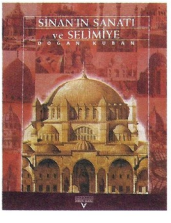

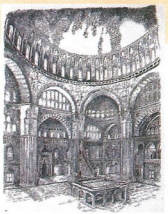

natçı kimliği, kişisel üslubu, bu kimliğin ve yaratmanın Osmanlı, İslam ve dünya sanatları içindeki yeri, Türk kültürünün Anadolu'da yarattığı sentezin tanımındaki rolü Türk kültür tarihinin anahtar sorunlarından birisidir.'' Sinan'ın sanatının anlatıldığı bu kitap sekiz ana bölümden oluşuyor. Mimar Sinan'ın önemli eserlerinin planlarının, fotoğraflarının yanısıra mimari yerleşim planları da yeralıyor. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın isteği üzerine hazırlanan bu çalışmada Sinan için şunları söylüyor Kuban: ''Çağlarını yansıttıkları söylenen bütün büyük sanatçılar gibi Mimar Sinan'ın sanatının ve kişiliğinin değeri de, toplum kendisinin bir parçasını onda buldukça ve Süleymaniye, Selimiye gibi yapıtlar yaşadıkça sürüp gidecek, eski bilgiler yinelenmek zorunda olsa da, yeni duyarlılıkları, yeni bilgileri yansıtanlar Sinan mitolojisini giderek zenginleştirecektir. Tarihe malolmak, onda yaşayıp gitmek, yorumcular ne denli nesnel de davransalar, giderek büyüyen bir 'mitos'ta kaybolmak demektir.''

Naîma'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı / Zeki Arslantürk / Ayışığı Kitapları / 215 Sayfa

Naîma, XVII. yüzyılda yaşamış, İbn Haldun geleneğinden bir Osmanlı tarihçisi ve vak'anüvistir. Kendisinden sonra gelen bütün tarihçilerin bu geleneğe bağlı kaldıkları bilinir. Bu çalışmanın niçin yapıldığını merak edenlere şu yanıtı vermek mümkün: ''Türk düşünce tarihi içerisinde önemli bir yer işgal eden Osmanlı tarihçisi Mustafa Naîma'nın sosyal ve ekonomik görüşlerini ve bu görüşler ışığında Osmanlı Devleti'nin çöküş nedenlerini sosyolojik açıdan incelemek üzere hazırlandı.'' Naîma'da hem tarih felsefeciliği ve hem de rivayetçi doğu geleneğinin birlikte varolduğu görülür. Bu çalışma Türk tarihinin belirli bir kesitini kapsıyor. Son yirmibeş yıl içerisinde, Osmanlı toplum düzenine sosyo-ekonomik

açıdan yaklaşan birçok araştırma XV ve XVI. yüzyıllar üzerinde yoğunlaşılmış. Üzerinde az durulan XVII. yüzyıl Osmanlı toplum yapısıyla ilgilenen Zeki Arslantürk, döneme ilişkin verilerin tatmin edici olmadığını görmüş. Herhangi bir yanlışlığa düşmek istemeyen yazar, aynı çağda yaşamış, güvenilir bir tarihçi olan Naîma'yı ve onun eserini seçmiş.

Doç. Dr. Zeki Arslantürk'ün, Mustafa Naîma'nın XVII. yüzyıl Osmanlı toplum yapısına ait tespit ve görüşlerini araştıran dört bölümden oluşan bu çalışması, önemli bir tarihçinin olgulara bakış açısı, değerlendirmesi, analiz ve yorumlarını kapsıyor.

Adana'nın Yolları Taştan / Ahmet Akata / Hece Yayınları / 150 Sayfa

1931, Adana doğumlu ressam Ahmet Akata, memleketini yazıyor. 1953 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne giren Akata, Şeref Akdik ve Halil Dikmen Galerisinde çalıştıktan sonra Nurullah Berk Atölyesine devam etmiş. 1958 yılında Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesinin Yüksek Resim Bölümünden mezun olan sanatçı, yaşamını Adana'da sürdürüyor. Adana'nın köklü ailelerinden olduğu bilinen Akata'nın aile geçmişi bu şehirde yüzyıllar öncesine dayanıyor. Adana'nın önemli yerel gazetelerinden Güney Medya'da sürekli yazıları yeralan sanatçının, memleketini her yönüyle çok iyi yaşadığını söylemek mümkün. Hece Yayınları'ndan Mustafa Öncül, Akata-'nın Adana'yı anlatan ani türündeki yazıları için şunları söylüyor;'' Sanatçı gözüylü bakıyor geçmişe de, günümüze yaşantısına da... Bunu da olduğu gibi yazılarına yansıtıyor.''

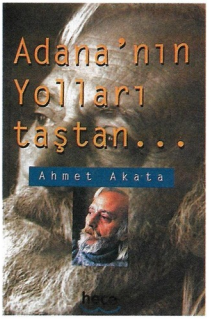

Çerkes Masalları / Çerkesce'den Çeviren: Yaşar Bağ / Okyanus Yayınları / 150 Sayfa

Kuzey Kafkasya'nın en eski halkı olduğu söylenen Çerkesler'den ülkemizde çok sözedilir ama haklarında çok detaylı bilgi yoktur. Kendilerine özgü dilleri, kültürleri, gelenekleri olan Çerkesler'in büyük bir kısmı 1864'te Ruslar'ın Çerkes topraklarını işgal etmesinin ardından göç etmek zorunda kalmışlar. Osmanlı İmparatorluğu-'na sığınanlar o gün bugündür, Anadolu topraklarında yaşıyorlar. Çerkesler Osmanlı devletinin son elli yılında da, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da önemli roller üstlendiler.

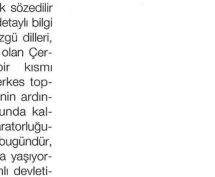

Çerkesler'in anayurdu Kuzey Kafkasya'da sözlü ürünlerin içinde efsanelerin, destanların olduğu gibi masalların da önemli bir yeri var. Bu masalların çoğu sözlü kültürlerinin derlenerek yazılı hale getirildiği kaynaklardan derlenmiş. Çerkes masallarının büyük bir kısmını kendisi de Çerkes olan Yaşar Bağ Çerkesce'de çevirerek hazırlamış.

Hiç eskimediler

Bir Erkin Koray Kitabı / Gökhan Aya-Münir Tireli / Ada Müzik / 187 Sayfa

Yaşım, onların yaptıkları müziğin zirvede olduğu dönemlerin yakın

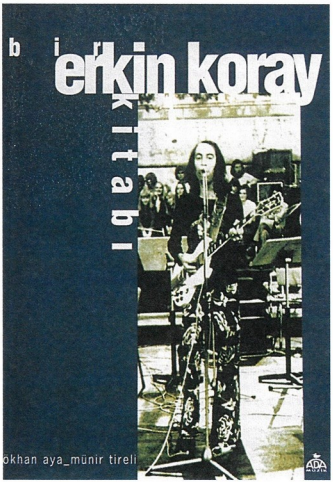

tanığı olmama engel de olsa, benden 6, 8, 12 ve 13 yaş büyük ağabeylerim sayesinde kendilerini ve pek çok şarkılarını, okul şarkıları gibi ezbere bilirdim. Erkin Koray'ın "Aşk şarabı içmesi hoştur şaşkın" sözleriyle başlayan "Şaşkın" adlı çalışmasını da, Cem Karaca'nın "Bir gün belki hayattan" diye başlayan "Resimdeki Gözyaşları" adlı çalışmasını da henüz çocuk denecek yaştan beri biliyorum.

Dışı mavi boyalı, tek katlı küçük evimizde sayısını bilmediğim (o kadar küçüktüm ki, saymayı bile bilmiyordum!) kadar çok plak vardı. Bu plakların bir kısmı tabii ki Koray ve Karaca'ya aitti. Pikap ve plakları, büyük bir gizlilik

Erkin Koray ve bir dönem birlikte çalıştığı Yeraltı dörtlüsü (1970) (resimde Ataman Hakman yok)

-şimdi geriye dönüp baktığımda, bu işin gizliliği konusunda bazı şüphelerim var- ve sessizlik içinde annemle babamın yatak odasına taşırdım. Plaklardan birisini özenle pikaba yerleştirir ve başlardım dans etmeye... Babamın Almanya'dan bana gönderdiği kolsuz, şık ve mini elbisem de mutlaka üzerimde olurdu ki dans ederken eteklerim rahatça uçuşabilsin... Kimlerin hangi şarkılarıyla dans ettiğimi tam olarak hatırlayamıyorum. Ama yıllarca dinlediğimiz plakların kıymetini bilemediğimizi şu anda üzülerek görüyorum.

Eskiye büyük bir özlemle döndüğümüz son yıllarda hem Erkin Koray'ı, hem Karaca'yı eski ve yeni şarkılarıyla yeniden dinleme olanağı buluyoruz. Ada Yayıncılık'ın gerçekleştirdiği çalışmayla şimdi iki müzisyenin hayatlarını, detaylarıyla anlatan kitaplara da kavuştuk... "Bir Erkin Koray Kitabı" ve "Bir Cem Karaca Kitabı"... Karaca'nın kitabını kaleme alan Gökhan Aya. Koray'ın kitabında ise Aya ile birlikte Münir Tireli imzası da yer alıyor.

Türkiye'de rock müziğin başlangıç tarihini belirleyen müzisyenin Erkin Koray, rockçıların deyimiyle "Erkin Baba" olduğunu bu çalışmadan öğreniyoruz. 1957 yılının 29 Aralık günü, Galatasaray Lisesi'nde arkadaşlarıyla verdiği bir konserle sahne hayatına başlayan Erkin Koray'ın elektrikli gitara sahip ilk Türk müzisyen olduğu da kitapta belirtiliyor. Türkiye'de rock müziğin "Baba"sına ait bu çalışmayla yalnızca biyografi değil, rock müziğin ülkemizdeki gelişimine, karşılaştığı engellere ve sokaktaki adam için kazanımış olduğu anlama da ışık tutulmaya çalışılmış.

Ağır bir misyonu yüklenmiş Erkin

Koray gibi birinin müziğini ve kişiliğini tek boyutlu ele almanın getireceği handikapları gördüklerini belirten Aya ve Tireli, "bu gerçeğin ışığı altında, Erkin Koray'ın hayatına değişik açılardan baktık" diyorlar. Gökhan Aya, müzisyenin; müzik hayatının tarihçesini, müzisyen kişiliğiyle ilgili yorumlarını, Türkiye ve dünya müziğindeki yeri ve diskografisiyle hazırlarken, Münir Tireli sosyolojik bir açıdan bakarak, kişiliği hakkında yorumlarını ve konserleriyle ilgili değerlendirmeleri derlemiş.

Erkin Koray'ın annesi Vecihe Hanım da solo konserler veren bir piyanist. Henüz beş yaşını doldurduğu sıralarda annesin-

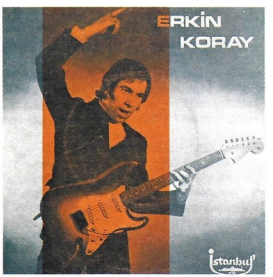

den piyano dersleri almaya başlayan Erkin Koray'ın kardeşi Korkut da yıllar sonra ağabeyinin kurduğu topluluklarda çalışmış bir müzisyen. Alman Lisesi

yıllarında başlayan rock'n'roll tanışıklığı, Koray'ın hayatının yönünü de belirlemiş.
Koray, sıradan bir müzisyen değil, yaşamıyla, düşünceleriyle ve yaptıklarıyla kendi içinde bir ekol... Kitabın bundan sonrasında neler olduğundan sözetmeyelim de başta Halil Ergülen olmak üzere tüm Erkin Koray hayranlarına bir an önce kitabı edinmelerini tavsiye edelim.

Bir Cem Karaca Kitabı /
Gökhan Aya /
Ada Müzik / 191 Sayfa

Yaşadığımız coğrafyanın müziğini yapan onlarca insandan birisi de Cem Karaca. O, Erkin Koray'ın 1957 yılında başlattığı Türkiye'de rock akımını 1960'lı yıllarda sürdüren sanatçılardan birisi. Pop-rock, folk-rock ve progressive-rock tarzlarında, yabancı ülkelerdeki kaliteli yapıtlarla rahatlıkla boy ölçüşebilecek düzeyde bir sanatçı.

Son aylarda "Ağır Roman" filmiyle yeniden gündeme gelen "Resimdeki Gözyaşları" adlı şarkısını şimdi oğlumla beraber söylüyoruz. "Bir gün belki hayattan / geçmişteki günlerden / bir teselli arasın / bak o zaman resmime"... Yitirdiklerimizin ardından kalan her zaman bir fotoğraf mı olmalı? "Sevinçlerimiz bile artık mekanik" iken... Müziğiyle olduğu kadar şapkalarıyla da ünlü olan, tiyatrocu bir anne babanın çocuğu Cem Karaca... Gökhan Aya kitabı yazarken "özellikle 1969 sonrasında ülke müziğine verdiklerini, toplumsal nabzı tutmaya başladığı dönemi üzerine yoğunlaşarak ve ülkede 'ilah' statüsüne çıkmış az sayıda stardan biri olmasını takip eden 1980 sonrası serüvenini de ihmal etmeden elden geldiğince yansıtmaya çalıştığını" söylüyor. Cem Karaca kimi zaman "işçi-sin sen işçi kal, giy dedi tulumları" derken kimi zaman da "namus belasına gardaş, döktüğü-

Mart 1971'de Kıbrıs'ta: Seyhan, Cem, Hüseyin, Ünol, Alex.

müz kan bizim" diyordu. 1978 yılında 1 Mayıs İşçi Marşı'nı söylediği 45'liği piyasaya çıktı ama fraksiyon çatışmalarının yoğun olduğu bir dönemdi ve yine sol tandanslı kimi gruplar tarafından plakların tümü, 'kırılma' yöntemiyle ortadan kaldırıldı. Ardından, 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte Cem Karaca da 'yasaklılar' arasına giriverdi. Bir süre affedilmeye yanaşmasa da 1987 yılında Turgut Özal'ın çabalarıyla(!) yurda döndü ve eski solcular tarafından 'dönek' damgasını yedi. Türkiye'ye dönüşünde müzik çalışmalarına devam etti. Gökhan Aya şunları söylüyor kitabın sonuna doğru: "Plak şirketlerinin yüzde yüz esnaf tavrından TRT'nin mendeburluğuna dek ülke sisteminin köstekleyici etkisine rağmen Karaca her zaman kaliteli müzik yaptı! Yarattı, yaratıcılığa destek oldu ve Erkin Koray'la beraber bu ülkenin rock müziğine silinmeyecek keskin bir imza attı."
İster 'gitsin'ler, isterlerse 'dönsün'ler... Bizi ilgilendiren müzik kalitelerinden ödün vermemiş olmaları, bir çift söz, güzel bir melodiyle bizi mutlu edebilmeleri değil mi?..

Nazan Ergülen Şarman

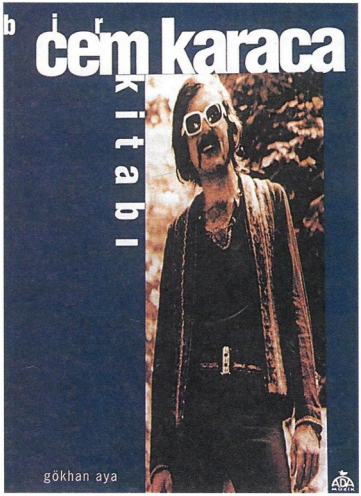

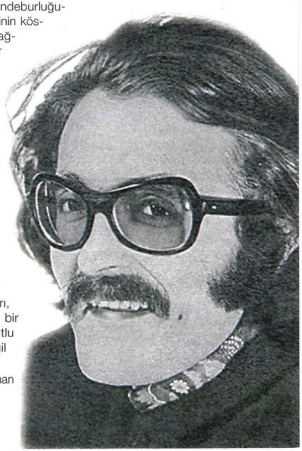

Uluslararası randevular

Caz uluslararası bir yapı taşır. Ama elbette bu onun ulusal yanlar barındırmasına da engel değil. Hatta son yıllarda yapılan çeşitli çalışmalar, cazın tek bir uluslar-üstü sesin değil, tersine ulusal müziklerin dünya potasında yerini bulmasının peşinde olduğunu gösterir nitelikte. Bunu sağlama yolunda en çok kullanılan yöntemlerden biri de doğal olarak "uluslararası randevular". Konumuz da sonunda bir 'albüm'e dönüşen bu tür buluşmalar.

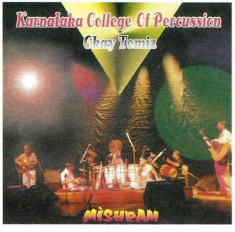

Önce... Okay Temiz

Bu randevuların Türkiye açısından bir tarihi yazılırken ilk değinilmesi gereken isim elbette Okay Temiz. Onun Türkiye'de gerçekleşen ilk buluşmasının tarihi ise 30 yıl öncesine uzanıyor. 1969 yılında James Baldwin "Düşenin Dostu" adlı oyunu Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu için sahnelerken, Türkiye'ye gelip oyun müziğini yapmaya soyunan Don Cherry, Okay Temiz'le ortak bir çalışma yapmıştı. Bu çalışmanın paralelinde yayınlanan "Don Cherry: Live in Ankara" albümü ise aynı yıllarda Sonet firması tarafından piyasaya sürüldü. Okay Temiz daha sonra Muvaffak Falay ve İsveçli müzisyenlerle birlikte Sevda adlı bir topluluk kurdu ve aynı adı taşıyan bir de plak yaptı. 1970'lerin başında, bu kez Güney Afrikalı cazcılar; başçı Johnny Dyani ve trompetçi Mongezi Feza ile birlikte "Music For Xaba" adlı albümü yine Sonet'ten çıkardı. Temiz'in bu tür çalışmalarının tümünü böylesine kısa bir yazıda sıralamak mümkün değil. Ama 1984 tarihli "Sankirna" albümünde Karnataka College of Percussion'la gerçekleştirdikleri performansı belirtmeden geçemeyiz (Aynı beraberlik daha sonraki "Mishram" albümünde de devam etti). Okay Temiz'in bu türden ortak çalışmaları, her zaman albüme dönüşmese de yıllardır devam ediyor.

Yıllara yayılan çalışmalar

Okay Temiz'in çalışmalarının sayısal yoğunluğunda olmasa da, birçok Türk cazcısı konumuza giren türden 'uluslararası randevular' gerçekleştirdi. Bunların tam bir diskografisini vermek oldukça zor. Biz ilk aklımıza gelen isimleri sıralamakla yetinelim: Mehmet Ozan, Burhan Öçal, Faruk Tekbilek, Özay Fecht, Senem Diyici, Atilla Engin, Arto Tunçboyacıyan gibi caz çıkışlı müzisyenlerimiz, yabancı sanatçılarla ortak albümler doldurdular. Öte yandan geleneksel Türk müziği çıkışlı Süleyman Ergüner, Kutsi Ergüner, Talip Özkan, İhsan Özgen gibi sanatçıların yaptıkları albümleri de bu listeye almak gerekli. 1990'ların sonuna yaklaştığımızda, artık sayısı iyice artan caz festivallerimizin de etkisiyle bu tür randevuların sayısı iyice arttı.

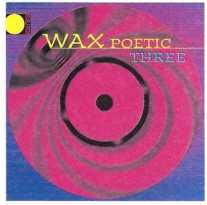

Yeni bir girişim: Doublemoon

Yazımıza konu olan 'uluslararası randevular'ın artık yeni bir adresi var. Yıllardır düzenledikleri festival ve konserlerle cazseverlerin beğenisini kazanan Pozitif, İmaj stüdyoları ile yeni bir ortaklığa girdi. Pozitifimaj adını taşıyan bu kuruluş 'Doublemoon Records' adlı yepyeni bir markayla albümler üretmeye başladı. Türkiye'de basılacak bu albümler yurtdışına da dağıtılarak dünya piyasasında kendine yer arayacak. 'Doublemoon' yöneticileri amaçlarını şu başlıklar altında özetliyorlar:

a) Türkiye çıkışlı müzikleri dünya piyasasına sürmek.

b) Türk müziğini dünyada söz sahibi yapacak çağdaş ürünler ortaya koymak.

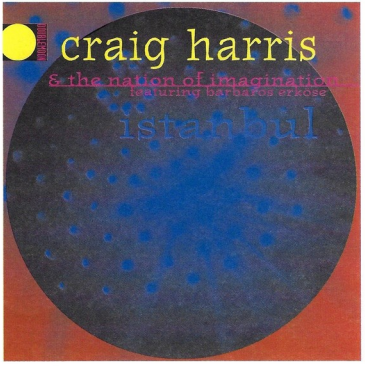

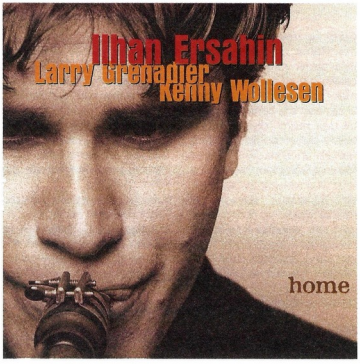

c) Türk müzisyen, beste ve makamlarını dünyada tanıtmak.
d) Türkiye'de yapılmış ve yapılacak özel konserleri kaydederek albüme dönüştürmek ve dünyada önemli müzik merkezlerine dağıtmak.

İlk ürünler

Doublemoon, Nisan ayında üç yeni albümle bu amacını gerçekleştirme yolunda adım atıyor. İlk yayınlanacak albüm Craig Harris'in 'İstanbul' adlı çalışması. Craig Harris'in 'Nation of Imagination (Hayaller Ülkesi)' adını verdiği bu son projesi, Amerikalı ve Türk müzisyenlerin biraraya gelmesiyle gerçekleşmiş. Albüm, New York'tan caz, İstanbul'dan folk müzik, Jamaika'dan dub ve reggea, Güney Afrika kasabalarının kıpırtısı ve Avustralya yerlilerinin çalgılarını bütün sınırları aşacak bir yumuşaklıkta kucaklaştırıyor.
Doğma büyüme New York'lu tromboncu Craig Harris, son yirmi yıldır cazın en uç noktalarında dolaşmayı sürdürüyor. Bundan birkaç yıl önce İstanbul'da Barbaros Erköse ile karşılaştıklarında doğal bir biçimde kaynaştılar. Craig ne kadar Türkçe biliyorsa, Barbaros da o kadar İngilizce biliyordu ama, müzik onların iletişimi için en etkili araç oldu. Craig Harris ardından 'İstanbul' albümü için stüdyoya girdi. Bu albümde içli baladlar, Türk Roman müziğinden 'Mandıra' gibi klasikler, Harlem'e adanmış şarkılar, klarnet ve darbukanın dünyada ilk kez bu biçimde biraraya geldiği 'Zoupy' gibi farklı temalar işleyen parçalar var. New York'un en önemli caz eleştirmenlerinden biri sayılan Lee Jeske, 'İstanbul' albümü için 'bugüne kadar böyle benzersiz çalışma duyulmadı ve caz diye adlandırılan hiçbir müzik bundan iyi olacağa benzemiyor' demekte.

Erşahin'den iki albüm birden

Doublemoon'un Nisan ayında yayınlayacağı diğer iki albüm ise İlhan Erşahin tarafından imzalanmış. Genç yaşına karşın New York gibi cazın beşiği sayılan bir kentte bile kendini kabul ettiren Erşahin'in albümleri '"Wax Poetic' 'Three'' ve 'Home' adlarını taşıyor. İlhan Erşahin 'Three' adlı çalışmasında cazın türevleri sayılan hip;hop, acid jazz, groove, jungle ve trip;hop gibi akımlar üzerinde yoğunlaşıyor. Bu albümde İlhan Erşahin'in bestelerini Arto Tunçboyacıyan, Haitili Val, New York'lu Lisa Rudolf ve 'rap'çi Rahsaan Mannig'in vokalleri süslüyor. New York'ta iki aylık bir stüdyo çalışmasıyla kaydedilen albüm önce İstanbul'da yayınlanacak, ardından Amerika ve Avrupa'da dağıtılacak.
İlhan Erşahin'in Doublemoon Records'dan çıkacak olan ikinci albümü ise 'Home'. Tüm bestelerin yine Erşahin'e ait olduğu bu albümün tamamı New York'ta kaydedildi. Tenor saksafoncu İlhan Erşahin'e basta Larry Grenaider ve davulda Kenny Wollesen eşlik etti.
Doublemoon Records'un bu tür uluslararası randevuları aktaran albümlerinin hızla yayınlanmaya devam edeceğini sevinçle öğreniyoruz. Önümüzdeki aylarda piyasaya çıkacak çalışmalar arasında Brooklyn Funk Essentials'ın Roman sanatçılardan oluşan 'Laço Tayfa' ile doldurdukları bir albüm de var. Hemen ardından da Jamaladeen Tacuma'nın İstanbul'da Burhan Öçal'la gerçekleştiği çalışma yayınlanacak. Doublemoon Records'a cazseverler olarak hoşgeldin demek boynumuzun borcu.

Craig Harris ve Barbaros Erköse.

İlhan Erşahin ve Wax Poetic albümünü beraber gerçekleştirdiği ekip.

Antik AŞ'nin bahar müzayedesi

Antik Palace 26 Nisan'da 194. müzayedesini gerçekleştirecek. Türk hattatlarına ait çok sayıda Hilye-i Şerif, levha, Delaül-il Hayrat ve Kur'an-ı Kerim'in görülebileceği müzayedeyi Turgay Artam yönetecek. Türk hat sanatının en önemli isimlerinin elinden çıkma levhalar, hat koleksiyonerlerini heyecanlandıracak nitelikte. Benzerleri müzelerde bile bulunmayan bu eserlerin satışı sırasında rekor fiyatlara ulaşılması bekleniyor. Müzayedede, dünyaca ünlü Macar oryantalist Gyula Tornai ve İtalyan ressam Stefano Ussi imzalı oryantal tablolarla birlikte yıldız porselen vazolar, tuğralı gümüşler, Fransız mobilyalar ve Avrupa porselenler de satışa sunulacak. Antik Palace'ın bu yıl başlattığı, antika ve sanatseverlerin yoğun ilgi gösterdiği Cumartesi Müzayedeleri, Antik Palace Hünkar Salonu'nda her cumartesi saat 14:00'te gerçekleştiriliyor.

26 Nisan 1998 Pazar
Saat 14:00
Ceylan Inter Continental
Balo Salonu / İstanbul
Antik Palace
0 212 236 24 60

Mehmet Güreli ve "Alope'nin Gözünden"

Onu ilk tanıdığımızda gazeteciydi... Değişik zamanlarda değişik işlerle çıktı karşımıza; öykü yazarı, yayımcı, kitabevi yöneticisi, karikatürist, müzisyen ve film yönetmeni... Mehmet Güreli, iki yıllık çalışmalarının ürünü olan ve kitap kapaklarında günışığına çıkan resimlerini ilk kez sergiliyor.

Çizmeye karikatürle başlayan, sonra desenler yapan Mehmet Güreli hiç resim eğitimi görmemiş. Resmi, bir birikimin yansıması olarak gören ressam; "fırçaların tuvalle buluştuğu, geçmişin, geleceğin ve hatta şimdiki zamanın bile birikintilerini içinde taşır resim" diyor. Fırçanın tuvalle buluştuğu anda resimle ressam arasında kurulan ilişki Mehmet Güreli için, "açıklanabilir ya da anlatılabilir bir şey değildir". Bu iletişimi, "daha çok bir ruh hali gibidir. Ve herkes kendi ruh halini, aklının ve duygularının bulunduğu noktaya doğru taşırken, kendi sentezine doğru yola çıkarken, kendine en uygun olanı ararken bulur ve kaybeder" diyerek açıklıyor sanatçı.

Milli Reasürans Sanat Galerisi
11 Mart-23 Nisan
0 212 230 19 76

Doğan Akça'nın karaladıkları

"Karalamalar" olarak adlandırdığı denemelerini 1987 yılında boyamaya başlayan bir sanatçı Doğan Akça. Naif ressamlar arasında yerini almasını sağlayan çalışmalarını doğanın kucağında gerçekleştiriyor. Başta peyzaj olmak üzere, bütün naif ressamlar gibi çevresinde kendisini etkileyen her şeyin, bazen de fantazilerinin resmini yapıyor.

Doğan Akça'nın bu sergisinde, şiirsel ve belgesel olarak nitelenen, çoğu yağlıboya, bir kısmı da pastelle çalıştığı otuz resmi yeralıyor.

Galeri Oda
24 Mart-18 Nisan
1998
0 212 259 22 08

Zeki Faik İzer

Müstakil ressamlar ve D grubu ressamları kuşağından Zeki Faik İzer'in eserleri Ankara Doku Sanat Galerisi'nde sergileniyor. 1988 yılında kaybettiğimiz sanatçı, kendi kuşağının ressamlarının çoğu gibi, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nden sonra Paris'te Lhote Atölyesi'nde öğrenim görmüştü.

Farklı bir resim anlayışı olan İzer, kendi kuşağının sanatçıları içinde uluslararası ödüller alan ve yabancı müzelerde eserleri sergilenen birkaç ressamımızdan birisiydi...

Doku Sanat Galerisi / Ankara
14-28 Nisan 1998
0 312 439 82 42

Büyüklere Başucu Kitabı

Ressam Berna Erkün, tarihsel olarak çocuğu ve çocukluk tanımlarını karşılaştırdığı eserlerinden oluşan yeni bir sergiyle sanatseverlerin karşısına çıkıyor. Serginin sürprizi bir kitap. "Bu kitap, aslında sıradan bir okurun, okuduğu kitaplardan aldığı notlardan oluşan ve okuyana ait bir başucu kitabı" diyor Berna Erkün. Kitabın iç başlığı "Bir çocuk olarak ben". Bu, aslında sergiyi anlatan bir kitapçık. Kitap, aynı çocukluğumuzun atmosferi gibi, masalımsı bir yazıyla başlıyor. Sözlük kısmı kitabın anahtar bölümü. Ve bu bölüm sergiyle kitabın ilişkisini kuran bir köprü vazifesi görüyor.

Nelli Sanat Evi
15-30 Nisan 1998
0 212 227 73 75

Adalet Cimcoz anılıyor

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, 8. kuruluş yıldönümünü kutlayacak. Bu kutlama kapsamında; "Koleksiyon Sergisi" açılışının yanısıra Türkiye'nin ilk özel sanat galerisini kuran Adalet Cimcoz'u anma toplantısı yapılacak. Cimcoz; yazar, çevirmen, seslendirme sanatçılığının yanısıra, 1950 yılında kurduğu Maya Sanat Galerisi'ndeki önemli etkinlikleriyle de tanınıyordu. 13 Mart 1970 yılında aramızdan ayrılan sanatçıyı anma toplantısında dostları Teoman Aktürel, Semih Balcıoğlu, Cengiz Bektaş, Ferruh Doğan, Mengü Ertel, Ali Bütün, Ali Teoman Germaner ve Güngör Kabakçıoğlu söyleşiler de yapılacak.

Kadın Eserleri Kütüphanesi
Anma Toplantısı
14 Nisan 1998 / Saat:16:00
Koleksiyon Sergisi
14-17 Nisan 1998 / Saat: 18:00
0 212 534 95 50

Gürbüz Doğan Ekşioğlu

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik bölümünde Yrd. Doç. Gürbüz Doğan Ekşioğlu, sekizinci kişisel sergisini açıyor. İllüstrasyon ve karikatürleri Türkiye dışında Japonya, Kanada, İtalya, Almanya, Belçika, Bulgaristan ve Amerika'da pek çok yayın organında yayınlanan sanatçının 62 ödülü var. 1994 ve 1995 yıllarında sanatçının iki çalışması UNICEF tarafından yayınlanarak tüm dünyada satışa sunuldu.

Grafik-karikatür türündeki resimlerini Ekşioğlu'nun kendi ağzından dinleyelim; "Çalışmalarımda karikatür sanatının mizahi ve felsefi yönüyle resim sanatının görsel zenginliğini birleştirmeyi amaçlıyorum. Bir işi üretebilmem için üretmiş olduğum işin içeriğinde mutlaka mizah olması gerekir. Bu mizah, çalışmamın bazen içeriğinde, bazen de biçiminde olabilir. Şapkasından tavşan çıkaran bir sihirbazın izleyicilerini şaşırtması gibi izleyiciye birtakım imgeler çağrıştırmayı severim. Her sanatçının olması gerektiği gibi güncel değil kalıcı, yerel değil evrensel olmayı, izleyiciye yeni bir pencere açarak o pencereden hayata bakılmasını amaçlıyorum."

Vakko Beyoğlu Sanat Galerisi
14 Nisan-2 Mayıs 1998
0 212 251 40 92

Deniz Orkuş'tan Geridönüşüm

Deniz Orkuş'un RECYCLE◄► GERİDÖNÜŞÜM adını verdiği ve sıvama tekniğiyle gerçekleştirdiği üç boyutlu resim çalışmaları, Kare Sanat Galerisinde sergileniyor. Sanatçının katalog çalışması, Hürriyet Dergi Grubu sponsorluğunda gerçekleştirildi. Orkuş, RECYCLE ◄► GERİDÖNÜŞÜM sergisindeki konsepti, 1995 yılındaki sergisinin felsefesi "yaşanmışlığın izleri-zamanın eskittiklerinden yeni kadrajlara" mantığıyla buluşturmayı amaçlamış. Geridönüşüm; salt malzemenin doğal olmasından değil, düşünce boyutunda zaman içerisinde, toplumsal ve tarihsel olayların günümüzde tekrar gerçeklik kazanmasıyla daha dramatik derecelere ulaşarak sanatçının yapıtlarında karşımıza çıkıyor.

Kare Sanat Galerisi
15 Nisan-15 Mayıs 1998
0 212 240 44 48

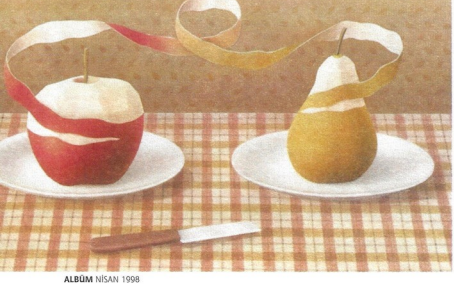

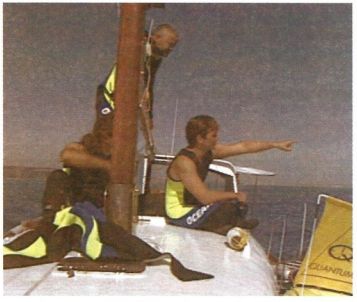

Derinlerdeki Tarih Belgeseli'ni Savaş Karakaş hazırlayıp sundu. Yapımcılar bu belgeselle, Çanakkale Savaşı'nın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmayı hedefliyor.

Derinlerdeki tarih keşfedildi

Çanakkale Savaşı'na ışık tutacak belgesel "Derinlerdeki Tarih"in çekimleri bitti. Quantum saatlerinin sponsor olarak desteklediği belgesel beş bölümden oluşuyor. 32. Gün ekibinin çektiği ve ünlü sunucu, profesyonel dalgıç Savaş Karakaş'ın hazırlayıp sunduğu "Derinlerdeki Tarih" belgeseli, Çanakkale Savaşı'nın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmanın yanısıra denize ve tarihe ilgi duyanların kayıtsız kalamayacağı bir yapım olma iddiasını taşıyor.

Birbirinden ilginç sualtı çekimlerinin de yer aldığı bu tarih belgeseli, dünya dengelerini altüst eden bir süreci ortaya çıkarabilecek nitelikte veriler içeriyor. Şimdiye kadar parça parça ele alınan Çanakkale Savaşı gerçeği, bu yapımda hem Türk hem de müttefikler açısından, dönemin politik perspektifinden, savaşa katılan subay ve askerlerin duygularına, savaşın stratejik ve taktik kararlarına kadar tüm boyutlarıyla ele alınıyor.

Şehbal Şenyurt'un yönetmenliğini yaptığı belgeselde, dalışlar ve kara çekimleri dört hafta sürdü. Sualtı çekimleri arşiv görüntüleriyle eşleştirildi, seyir defterlerindeki öyküler ve tüm duyguları barındıran anı notlarıyla da yaşananlar her boyutuyla gözler önüne serilmeye çalışıldı.

Güneş Hayat ve koleksiyonlar

Şirketlerin yıllık faaliyet raporları genellikle yazı, grafik ve fotoğraflardan oluşur. Böyle olması, işin gereğidir. Ama biraz da bu nedenle, bu raporlara sadece aktardığı sonuçlar açısından bakılır. Bu nedenle 'faaliyet raporları' işin içinde olanlar dışında kimseyi ilgilendirmez. Reklam ajansları ve grafikerler bu tür raporları ilginç kitabilmek için akla gelen her tür çareyi denerler. Grafikler ilgi çekici hale getirilir, şirket tarihinden fotoğraf ve belgeler rapora eklenir.

Güneş Hayat Sigorta ise dört yıldır çok farklı bir yöntem uyguluyor. Faaliyet raporlarında ilginç koleksiyonlar tanıtıyor. Böylece raporlar okunduktan sonra atılmıyor, kitaplıklarda saklanıyor. Bu uygulama 1994 yılı faaliyet raporuyla başladı. O yıl raporda hat koleksiyonlarından örnekler yayımlandı. Rapora olağanüstü bir ilgi gösterildiği görülünce, bir sonraki yıl iş daha sıkı tutuldu. 1995 raporunun görsel malzemesi Türk işleme sanatı örneklerinden seçildi. Geleneksel Türk sanatları uzmanı Engin Özdeniz'in koleksiyonunun 19. yüzyıl işleme sanatı örnekleri raporun sayfalarını süslüyordu. 1996 faaliyet raporunda ise bu kez eski mühürler konu olarak seçilmişti. Mühür örnekleri Prof. Dr. Zeki Kuşoğlu'nun koleksiyonuna aitti. Raporla birlikte küçük bir eski mühür yeniden üretilerek dağıtılmıştı.

1997 yılının koleksiyon konusu ise eski parfüm şişeleri olarak belirlendi. 'Albüm' dergisinin birinci sayısında yer alan Hatice Paksoy koleksiyonu fotoğrafları da, bu rapor için yapılan çalışmadan alınmıştı. Koleksiyon eski Türk itriyatçılarının ilginç şişelerini içeriyor.

Güneş Hayat Sigorta, son dört yıldır faaliyet raporlarında ilginç koleksiyonlara yer veriyor.

Beş yıldan bu yana süren Atlas macerası, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde, çeşitli etkinliklerle kutlanıyor. Atlas fotoğrafçılarının dünyanın dört bir yanında çektiği fotoğraflardan oluşan sergi, tüm Türkiye'yi dolaşacak.

Güneş Hayat'ın faaliyet raporlarına getirdiği canlılık, diğer şirketlerin de bu konuda yeniden düşünmelerini sağlamalı. İş hayatı çevresinde kalan sıkıcı raporlar ve rakamlardan oluşan çalışmalar niçin cazip yayınlar haline getirilmesin? Bunun için niyet etmek yeterli.

Atlas'la buluşma

Türkiye'nin "tek dünya dergisi" Atlas'ın düzenlediği, okuyucuyla buluşma etkinlikleri İstanbul'da başladı. Harbiye Askeri Müzesi'nde 28 ve 29 Mart tarihlerinde gerçekleştirilen etkinlikte 12:00'den itibaren her saat başı multivizyon gösterisi yapıldı. Atlas'ın öyküsünü anlatan 400 fotoğraf, 15 projektör makinasından dev perdeye yansıtıldı. Düzenlenen fotoğraf sergisinde ise özel olarak seçilmiş 40 fotoğraf sergilendi.
Atlas dergisi, okuyucuyla buluşma etkinliklerine 25 Nisan'da Bursa Büsiad Kongre Salonu, 2 Mayıs'ta ise Ankara Tübitak Feza Gürsey Konferans Salonu'nda devam edecek. Multivizyon gösterisi ve fotoğraf sergisinin yer alacağı İzmir buluşmasının tarihi ise Atlas dergisi tarafından daha sonra duyurulacak. Büyük kentlerde yapılacak etkinliklerin ardından Atlas fotoğraflarından oluşan sergi tüm Türkiye'yi dolaşacak.

KÜSAV'ın Nisan etkinlikleri

2-14 Nisan tarihleri arasında Garo Kürkman'ın konuşmacı olarak katılacağı seminerin konusu, Osmanlı'da Gümüş Sanatı.
16 Nisan'da gerçekleştirilecek ikinci seminerin konusu 1914 (Çallı Kuşağı) Türk Ressamları.
21-28 Nisan tarihleri arasındaki seminerde Eski İstanbul'da Gündelik Yaşam konu ediliyor.
23 Nisan'daki seminere Çiğdem Birol konuşmacı olarak katılıyor. Konusu Antika ve Müzayedeler...
30 Nisan'da, Monik Benarde-te'nin katılacağı Pera Gezisi yapılacak.
KÜSAV: 0 212 260 77 00

Güneş Hayat Sigorta'nın 1997 yılı faaliyet raporunda Hatice Paksoy'a ait eski Türk ıtriyatçıları şişe koleksiyonu tanıtılıyor.

Toplumsal Tarih dergisi 1994 yılının Ocak ayından bu yana tarihe meraklı okurlara ulaşıyor.

Bu dergi aydın imecesiyle çıkıyor

1994 yılı Ocak ayından bu yana yayımlanan "Toplumsal Tarih" dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın sürekli yayınlarından biri. Tarih dergisi çıkarma fikrinin babası Mete Tunçay'a bu serüvene nasıl atıldığını sorduğumuzda bize şunları anlatıyor: "1983 Şubat'ında 1402'lik olarak üniversiteden atıldım. Murat Belge'nin İstanbul'da kurduğu İletişim Yayınları yarı-popüler, yarı-akademik bir aylık tarih dergisi çıkarmayı kabul etti. Ben o sıralarda çeyrek yüzyıldır bir çeşit tarihle, 'düşünce tarihiyle' uğraşmış biri olarak böyle bir dergiyi yönetebilirdim, zaten başka bir iş yapamazdım."

Mete Tunçay'ın 'zaten başka bir iş yapamazdım' sözünden kastettiği, üniversitede yeniden hoca olarak ders veremeyecek olması. Tunçay; "Türkiye'de tarih uzun yıllar boyunca 'sağcı'ların tekelindeydi. Eleştirel bir yaklaşımdan yoksundu; övgücü ve övünmeciydi. Biz gerek Tarih ve Toplum'da gerek Toplumsal Tarih'te bu havayı değiştirdik" derken, "niçin tarih dergisi çıkarmaya karar verdiniz" sorumuzu da cevaplamış oluyordu.

Toplumsal Tarih'in ilk dört cildi çıktıktan sonra derginin yayın koordinatörlüğünü Ekrem Çakıroğlu devralmış. Mete Tunçay, halen derginin yazı kurulu üyesi olmasına karşılık dergiciliği bıraktığını söylüyor. Dergi yönetimindeki değişikliğe rağmen, yayın çizgisinde herhangi bir değişiklik yapılmamış. Belirlenen çizgiyi Ekrem Çakıroğlu'ndan öğreniyoruz; "Baltacı Katherina hikâyelerinin yazıldığı bir tarihe yüz vermeden, ele alınan konulara serinkanlı, önyargısız yaklaşarak ve tabuların üstüne giderek, olabildiğince farklı görüşlere yer verip, tartışmaya açık olarak... İster Cumhuriyet tarihi olsun ister Osmanlı tarihi, her konuyu dergi sayfalarında rahatça konuşacak şekilde ele alıyoruz."

Dergide yer alacak konular nasıl belirleniyor? Kimi zaman yazı kurulunun karar verdiği konular uzmanlarına sipariş ediliyor, kimi zaman da belli bir konuda çalışmakta olan akademisyenler makalelerini dergiye ulaştırıyor. Daha önce yayınlanmış bir konunun tekrar yayını sözkonusu olduğunda, mutlaka konuya ilişkin yeni bilgiler ekleniyor. "Hiç değilse bir gazete taraması... Ama mutlaka yeni bir bilgi var" diyor Çakıroğlu. Derginin satışı genellikle 2500-3000 arasında değişiyor. Ama bazı aylar oluyor ki... Örneğin Masonluk konusunun işlendiği dergiye, üzerinden zaman geçmesine rağmen hâlâ talep var. Bu konunun televizyon kanallarında da çok ilgi gördüğünü Çakıroğlu'ndan öğreniyoruz.

Mete Tunçay, derginin dört yıldan bu yana düzenli çıktığını ve 'katkı' niteliğinde yüzlerce yazı yayımlandığını söylüyor. Biz de Tunçay'a şu soruyu yöneltiyoruz: Yer verdiğiniz konular içinde sizi ve okuru en çok heyecanlandıran, tepki alan çalışma hangisiydi? Tunçay cevaplıyor: "Hemen aklıma gelen bir örnek, Necdet Sakaoğlu dostumuzun yazdığı 'Tarihe yerleşen hayal: Uzun Mehmet Efsanesi'ydi."

Ekrem Çakıroğlu'na dergide görselliğin az olduğunu hatırlatıyoruz. Çakıroğlu da tarihle ilgili görsel malzeme bulmanın çok zor olduğunu, kimi zaman elde edilen fotoğrafların da çok iyi sonuç vermediğini söylüyor. "Mümkün olduğunca görsel malzeme edinmeye çalışıyoruz. Bu biraz da imkânlarla ilgili. Telif verirseniz koleksiyonerlerden malzeme bulabilirsiniz. Vakıf da telif ödemek istiyor ama imkân yok. Dergi vakfın amacına uygun olarak aydın imecesiyle çıkıyor" diyerek konuşmasını tamamlıyor.

Gelinen nokta gayet iyi, ya bundan sonrası? Mete Tunçay bundan sonrası için şunları söylüyor: "Ülkemizde tarih geleneksel olarak 'sosyal tarih'i dışlıyor, 'siyasal tarih'le sınırlanıyordu. Ayrıca bugün dünya tarihçiliğinde 'ekonomik ve toplumsal tarih' vurgusu da aşıldı; bütün bu alanları ve kültür-düşünce boyutunu da kapsayan, bütünleşik bir 'total tarih' anlayışına erişildi" diyor Tunçay ve devam ediyor "Şimdi sıra, 'tarihi yeniden düşünerek' bu alandaki çalışmaları bizim getirdiğimiz noktadan daha ileriye taşıyacak gençlerde. Malzeme potansiyeli var. İş, anlayışta ve örgütlemede..."

İdeal Ev Kadını anketinin sonuçları

"(Başı 76-77. sayfada)
Bu suallere yukarıda yazdığımız dört cevaptan birini verin ve her cevabın rakamını alt alta yazınız. Sonra bunları cemediniz. Eğer mecmu:

130-160 *arası ise: Kocanızı elden kaçırdığınız zaman hayrete düşmeyin!*
110-129 *ise: Dikkat edin, tehlike var!*
80-109 *ise: Eh... şöyle böyle...*
40-50 *ise: İyi bir zevcesiniz.*
5-39 *ise: Fevkalâde bir kadınsınız.*
0-4 *ise: Yalan söylüyorsunuz, çünkü, hiçbir kadın bu kadar hatasız olamaz. Suallere yeni baştan ve doğru cevaplar verin."*

Düzeltmeler
Nisan sayımızın 98. sayfasında, Anadolu'da Amerikan Kolejleri başlıklı yazıda yer alan resimaltındaki 1928 tarihinin doğrusu 1898'dir.
Ekmekler ve Finnlar konusunda sayfa 77'de yer alan fotoğraf "Mert Şinasi koleksiyonu" değil "Mert Sandalcı koleksiyonu" olacaktı.
Göndermeler sayfasında yer alan Q Jazz Club adresinin doğrusu şöyledir:
Q Jazz Club
Çırağan Otel, Beşiktaş-İstanbul
0 212 236 21 21

Acaibü'l Mahlûkât, British Library.

Osmanlı'da burçlar

Metin And

İlk sayımızda Kova burcuyla başladığımız sayfa, bu ay da Koç burcuyla sürüyor. Genel giriş yazımızı her ay koruyacağız:

Osmanlı'da da burçlar ve gezegenlerin etkileriyle ilgili çalışmalar yapılırdı. Bu sistemde, günümüzdeki gibi dokuz değil yedi gezegen bulunurdu. Üstelik bunlardan ikisi bugün gezegen olarak kabul etmediğimiz Ay ve Güneş'ti. Dolayısıyla Osmanlı'daki sistemle şimdiki birbirine benzemez. Ama burada ele alacağımız asıl konu yıldız falından ziyade, Osmanlı minyatür sanatında burçların nasıl gösterildiği...

Osmanlılar bu yedi gezegeni şimdikinden farklı isimlerle tanıyorlardı. Satürn: Zuhal, Jüpiter: Müşteri, Mars: Merih, Güneş: Şems, Venüs: Zühre, Merkür: Utârid, Ay: Kamer adını taşıyordu. 12 burcun adları da değişikti: Koç: Hamel, Boğa: Sevr, İkizler: Cevzâ, Yengeç: Seretan, Aslan: Esed, Başak: Sümbüle, Terazi: Mizan adıyla biliniyordu, sadece Akrep farklı yazımla da olsa aynı adı taşıyordu: Akreb. Yay: Kavs, Oğlak: Cedî, Kova: Delv, Balık ise Hût burcu olarak anılıyordu.

Burçlarla ilgili yazımızda kullanılan minyatürler üç kaynaktan sağlanmıştır: Londra British Library (BL), Paris Biblioteque Nationale (BN) ve Topkapı Sarayı Müzesi (TSM) arşivleri. Topkapı Sarayı Müzesi'nden alınan minyatürler 18. yüzyıla aittir. Diğer minyatürler ise 16. yüzyılda yapılmıştır.

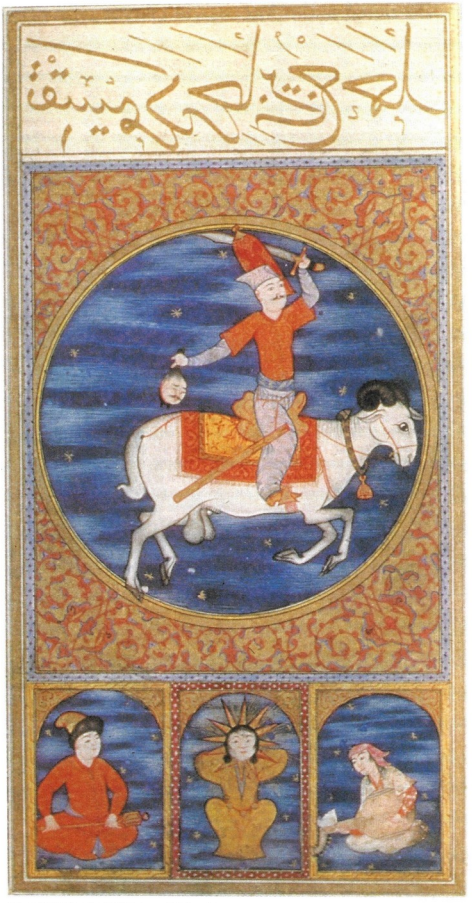

Metâliü'l Saâde, Paris Biblioteque Nationale.

İkd al-Cuman fî Tarih Ehl ez-Zaman, Topkapı Sarayı Müzesi.

[Burçlar Kitabı], British Library.

Koç: Hamel

İçinde on üç, dışında beş yıldızdan oluşur. Bu burca bere-i felek ya da burc-ı bere de denilir. Şems ile birlikte anılır, Nevruz'un başlangıcı güneşin Hamel burcuna girdiği zamandır. Edebiyat eserlerinde bahar anılırken Güneş-Hamel-Nevruz üçlüsüne gönderme yapılır. İlk parlak yıldızı dışarıda Şerateyn ile Nâtih'tır. Üçlü yıldızlarına da Butayn denilir. Kamer'in Hamel burcuna gelmesi olumlu yorumlanır. Bu durumda işe başlamak, önemli kişileri görmek, ava, sefere gitmek iyidir. Bu burç minyatürlerde hep bir koç ile gösterilir.

Hamel burcunda doğanlar buyurmayı, komuta etmeyi severler, aceleci sert olurlar, birden öfkelenirler. Ayrıca bu burçta doğanlar, sağlam bedenli, çok kaşlı ve etkili bakışlı olurlar. Bu burcun insanları, Kavs burcunda doğanlarla anlaşırlar. Yaşamlarında önemli ve kritik yaşlar 15, 30, 45 ve 60'tır. Yatkın oldukları meslek ve sanatları şöyle sıralayabiliriz; memur, simsar, denetçi, mimar, kılavuz, oyuncu, yazar ve gezgin.

Hamel burcunda doğanları onar günlük dönemlerde değerlendirdiğimizde ortaya şu çıkar; martın son haftasında doğanlar egemen kişilerdir. Nisanın ilk on gününde doğanlar sadık, samimi, sevgilerinde değişkendirler. Nisanın 10-20 arasında doğanların cömert, çabuk etkilenen, tehlikeye atılan kişilik özellikleri vardır.

Mayıs sayısından seçmeler

Denizkızı Eftalya

Kadın seslerimiz arasında
adi ilk öne çıkan kişi,
bir başka deyişle
ilk "plak yıldızımız"
Deniz Kızı Eftalya'dır.
Renkli ve eşsiz hatıralarla
dolu yaşamı, çiçeklerle süslü,
rengârenk ışıklarla parlayan
bir salda rüzgârla hırpalandı
ve üç yıl sonra,
48 yaşında son buldu.

Ayşe Abla

Yaptığı Radyo Çocuk Kulübü programları, "radyo günleri"nin unutulmazlarındandı. Sonra, 1946 yılında Ankara'nın tek özel çocuk yuvasını kurdu. Böylece, radyoda tüm yurt çocuklarına öğrettiği şarkıları, anlattığı masalları dinleyerek büyüyenler arasına Adnan Menderes'in, Osman Bölükbaşı'nın çocukları ile Kinyas Kartal, Necmettin Gevheri, Gün Sazak gibi isimler de katıldı.

Türk usulü kovboylar

"Yerli kovboy kasabalarında" yapılan film çekimlerinde kimler yoktu ki?.. Efsanevi dişi kovboy Calamity Jane'den esinlenen Hülya Koçyiğit'ten Seyyal Taner'e kadın oyuncularımız, Yılmaz Güney'den Ayhan Işık'a, Tank Akan'dan Sadri Alışık'a ve tabii ki Cüneyt Arkın'a "vahşi batı" atmosferinde silah çekmeyen Yeşilçam ünlüsü kalmamış neredeyse...

Objelerde İstanbul

Ve bu cazibe merkezinin izleri, akisleri tükenmeyen bir iştahla kâğıtlara, kitaplara, tuvallere, metallere seramiklere kazınıp durmuş. Şehir belki kendini böyle korumuş. Ya da herkes kendi İstanbul'unu bir şekilde böylece zapta geçirmiş.

Ayrıca

Hürriyet 50 yaşında. Ümit Bayazoğlu /
Bir Cumhuriyet ütopyası: Karabük. Rifat Dedeoğlu /
Beyoğluspor tarihi. Hakkı Sabancalı /
Ölümünün 10. yılında Altan Erbulak

Her zaman keşfetmek için bak

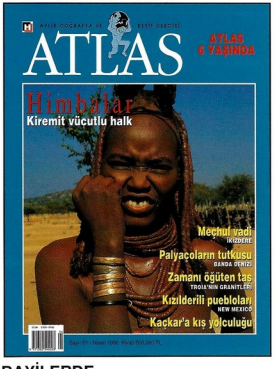

BAYİLERDE

ATLAS ekibi olarak 25 Nisan'da Bursa'dayız. 2 Mayıs'ta Ankara'dayız.

Kiremit vücutlu halk
Afrika'nın ve dünyanın en ilkel kabilelerinden biri... ATLAS, yaşam tarzlarından ödün vermeyen, elektrik, kent, okul, giysi istemeyen, Himbaların arasındaydı. Özcan Yüksek fotoğrafladı ve yazdı.

Meçhul vadi
Yazın insanları, kışın dağların iniltisini toplayan İkizdere Vadisi... Cüneyt Oğuztüzün'ün objektifinden.

Palyaçoların tutkusu
Zehirli iğneleriyle deniz anemonları ve onların şefkatli kollarında, dans eder gibi yüzen palyaço balıkları... Zafer Kızılkaya, Indo - Pasifik'in renkli dünyasına daldı.

Zamanı öğüten taş
Gücün sembolü granitin öyküsü ve son granit ustasının direnişi. Uğurhan Betin'in illüstrasyonu, Rüstem Aslan'ın yazısı ve Gökhan Tan'ın fotoğraflarıyla...

Göğe yükselen merdivenler
New Mexico Kızılderililerinin kasabaları; kivaları, dinsel törenleri, göğe yükselen merdivenli evleriyle "pueblo"lar. Hakan Deliç'in fotoğraflarıyla.

Kaçkar'a kış yolculuğu
Kar ve şiddetli soğuk... ATLAS ekibi karakışın ortasında Kaçkar'ın zirvesine tırmandı; Hakan Öge fotoğrafladı.

ATLAS
Türkiye'nin dünya dergisi

Hayallerinin peşini bırakma.
Sesini duyur.
Bugün, dünyadaki mobil iletişimin yüzde kırkı Ericsson sayesinde gerçekleşiyor. Cep telefonu, data, çağrı cihazı ve telsiz telefon yoluyla, Ericsson size sesinizi duyurma gücü veriyor. İstediğiniz yerde, istediğiniz anda. 120 yıldan beri yapmaya çalıştığımız tek şey, insanların birbirlerini duymalarını sağlamak. Gerisi, sadece teknoloji.
ERICSSON